

Szépirodalom

Oravecz Imre: Alkonynapló	5
Bíró Zsombor Aurél: Visszatérő álmom, hogy apám vállán ébredek	13
Patak Márta: Egy hajónapló folytatása	18
Tamás Kincső: A polgármester szeretője	26
Papp-Sebők Attila versei	32
Szikra János versei	34
Fellinger Károly: Éjszakai világító felhő	39
Pintea László: Üres csónak	44
Hornyák Tibor kisprózái	49
Ocsenás Péter Bence kisprózái	53
Péntek Gábor: Közben	60
Murányi Sándor Olivér: Halembából Zoryba	65
Bíró József versei	68
Debreczeny György versei	70
Nagy Attila versei	74
Endrey-Nagy Ágoston versei	76

Literata Hungarica

Móser Zoltán: Egybekötöttetek	79
---	----

Ködoszlás

Magyarosi Sándor: Menjünk Apácára, s próbáljuk meg, hogy tudtok ti Magyarországra átvonni (<i>Menekülés Dél-Erdélyből Magyarországra 1940–44 között</i>)	96
--	----

Kelet Népe

Obrusánszky Borbála: Onoguris erőd rejtélye	119
---	-----

Vox Temporis

Háromszék „textilgrófja” (<i>Csinta Samu beszélgetése Gregor Roy Chowdhuryval</i>)	135
--	-----

Ujjlenyomat

Horváth László Imre: Rosseb (1917. Erdélyi Kárpátok – Somogsámson – Bukovina – Sereth folyó – Kamienka)	143
---	-----

Vendégház

„A Hintz-piramis és a »Bréda-szfinx« az egyik sűrűsödési pont” (<i>Korpa Tamás beszélgetése Boros Lóránddal</i>)	156
---	-----

Szemle

Pieldner Judit: Egy helyen. Antológia-ontológia (<i>Erdélyi Szép Szó 2023</i>)	166
Kelemen Endre: A <i>Bűvölő</i> -rizóma esete a metamodern lírával (<i>Bűvölő. Versantológia</i>)	173

Előfizetők névsora	180
------------------------------	-----

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorzsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkeamathe@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSÁK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Máthé Zsejke - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RON
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Oravecz Imre

ALKONYNAPLÓ

(Éjszakai program) Mégiscsak jobb volna minden kapcsolatot megszakítani J.-vel, és nem tudni, mit csinál, hol van, miért, mikor, stb. Tegnap például elárulta, hogy este O. barátnőjével találkozik, de ígérte, utána nem feledkezik meg nekem viberen jó éjszakát kívánni. Elmúlt a szokásos kései időpont, sőt éjfél is, de nem jött tőle semmi. Megijedtem, megdermedtem. A legrosszabbra gondoltam. Férfival randevúzott, és az hazavitte a lakására, vagy ő vitte azt a magáéra. Jóval éjfél után mégis jelentkezett, és azt írta, sokáig beszélgettek, de nem a barátnőjénél, hanem egy kávéházban, és most indul haza. Egyébként jó éjszakát kívánt nekem, csak elfeledte elküldeni. Tehát senki nem vitt senkit sehova. Nem nyugodtam meg, mert nyomban működésbe lépett bennem egy másik, kevésbé durva, de ugyanolyan fájdalmas változat. Nem sikerült férfit fognia. Ilyen egyszerű, banális a dolog. Mert mi mást keres egy már nem fiatal, háromgyerekes, elvált anya, barátnővel vagy anélkül, órákon át egy éjjeli kávéházban, minthogy ismerkedni akar? Mellőztem a szokásos névadást, de viszonyoztam az éjszakára vonatkozó elküldetlen kívánságot. Próbáltam elfogadni a vélt valóságot, és összezedni magam, de nem ment. Álmatlanul vergődtem reggelig.

(Egy kritikusra) Másodszorra is megjelent verskönyvem, *A megfelelő nap* kapcsán megró, de legalábbis nehezményezi, hogy szűk a horizontom. Szerinte mindig magamról, közvetlen környezetemről, kutyákról, macskáról, madarokról, növényekről írok. Lehet, hogy nem elég tág a látóhatárom, mert főként abból a valóságból merítek, amelyet ismerek, amelyben élek, és amelynek része vagyok. De bármiről írok, egyúttal másról is írok, ha nem is mindenről. Legalábbis erre törekszem. Mert ettől lesz mű a mű. Különben csak iromány.

(Az időfaktor) J.-t megcsalta a férje, titokban szeretőt tartott, ágyasává degradálta őt, és rosszul is bánt vele. Ennek ellenére éveken át élt vele, mígnem végül elvált tőle. Nekem nem volt közben senkim, nem színleltem semmit, bántani sem bántottam, ellenkezőleg, konfliktusos

pillanatoktól eltekintve, teljes szívemből és gyengéden szerettem. Mégis másfél év után váratlanul szakított velem. Gyorsan győzött a mindenható időfaktor, a hideg számítás, a korkülönbség, az igazi érv, amellyel semmit nem tudott szembeszegezni, miután összevetette a múltbeli helyzettel, és látta, hogy mellette eltörpül minden hajdani sérelem, hűtlenség, képmutatás, álság, megaláztatás, fájdalom.

(Előkészületek) J. talált és vett végre lakást, miután eladta a házat. Rögvest költözne, de nem lehet. Bizonyos változtatásokat, javításokat kell rajta elvégeztetni. Tervrajzokat tanulmányoz, mesterembereket hajkurászik, kazánt, fürdőkádat, csempét vesz, szolgáltatókkal tárgyal, intézkedik, lótfut, csomagol, dobozol, órára készül, tanít, P.-ben élő súlyos beteg anyját látogatja. Rosszkedvű, hajszolt, feszült, semmire sincs ideje, keveset és rosszul alszik, görcsöl, sűrűn fáj a feje, frusztrálja, amire vállalkozott. Néha kételkedik, helyesen tette-e, hogy belefogott. A tetejébe még magányos is, és olyan sincs, aki megölelné, panaszolja a telefonban ezt is nekem. Éppen nekem!

(A hangnem változásáról) J. újabban olykor nyers, bántó hangot üt meg velem szemben. Lehet, hogy nem szándékosan. Vagy talán mégsem véletlenül. Nagyon is tudja, hogy ezt cselekszi, és azt is, hogy miért. Kilépett a kötelékből, és úgy érzi, már következmény nélkül mondhat bármit, bárhogy, ránézve semminek nincsen többé tétje. Nem szabadna ezen fennakadnom, ezért megsértődnöm. Egy bizonyos pontig. Ha eljut odáig, tiltakoznom kell. Ha nem használ, beszüntetni a verbális érintkezést is.

(Hitel) Sajnálom J.-t. Nagyon nehéz most neki. Az anyja rákkal súlyos betegen a kórházban. Ő maga költözőfélben. Mialatt üríti ki a házat, amely házassága idején a szívéhez nőtt, a legrosszabbat éli, és az összeomlás határán van. Próbálom megnyugtatni azzal, hogy világrahozója Isten kezében van, minden egyéb azonban a magáéban. Megköszöni szavaimat, de nem segíték velük, nem hatnak, tovább sír, hisztérikusan zokog a telefonban. Nem hisz nekem. Mintha nem lenne hitelem, mintha azzal, hogy elhagyott, azt is elvesztettem volna.

(Már és még) Miért szűkölsz? Mert elhagyott egy nő? Volt már. Mert nincs ki gyengéd hozzád? Volt már. Mert senki nem elégíti ki vágyadat? Volt már. Mert végképp bekerített a magány? Volt már. Mert reménytelennek ítéled a helyzeted? Volt már. Mert rosszul alszol éjjel? Volt már. Mert csak rémálmaid vannak? Volt már. Mert hanyatlik a tested, szellemed? Volt már. Mert nem leled örömed semmiben? Volt már. Mert mindent értelmetlennek érzel, beleértve az írást is? Volt már. Mert nyolcvanéves vagy? Még nem volt. Mert hamarosan mindennek vége? Még nem volt. Mert meghalsz? Még nem volt. Mert végleg távozol a házból? Még nem volt. Mert kerted, udvarod felferi a gaz? Még nem volt. Mert egy nap ágynak esel, és nem kelsz fel többé? Még nem volt. Mert magatehetetlenné válsz, és pelenkázni fognak? Még nem volt. Mert öregotthonba raknak, idegenek közé? Még nem volt. Mert ellenzed, és sírva fakadsz? Még nem volt. Mert váratlanul mégis itthon végzed? Még nem volt. Mert közben senki nem lesz melletted? Még nem volt. Mert amikor felfedezik a hulládat, már erősen bűzlik? Még nem volt.

(Az utolsó együttlét) Meghalt J. anyja, előbb, mint féltük. Az agónia közben az ágyánál ült a kórházban, és fogta a kezét. Volt hozzá bátorsága és lelkiereje. Ez rendkívüli tett volt. Csodálom érte. Én nem lettem volna rá képes. Ott lenni, most, vele, azzal, aki legközelebb állt hozzá az életben, és tudni, hogy utoljára. Nem néztem volna végig a haláltusáját, de a kórterem, sőt a kórház közelébe se mertem volna menni, hanem fájdalommban gyáván elbújtam volna valahol.

(Az evés egyszerűsödése) Ha M. L. nincs itt, egyre ritkábban eszem a nappaliasztalnál. Többnyire a konyhában állva költöm el reggelim, ebédem, vacsorám. Egyszerűbb így, és kisebb fáradsággal is jár. A konyhapult végénél, arra merőlegesen, mellmagasságban van egy rövidke deszkalap, amelyet bárpultnak csúfolunk. Tartalmával együtt arra teszem a tányért, és a pult alatti fiókok egyikébe nyúlok evőeszközért. Nincs terítés, tálalás. A szennyes edényt sem rakom félre, minden egyből megy a karnyújtásnyira lévő mosogatóba. Lehet, hogy hamarosan tovább lépek, és közvetlenül a fazékból, lábasból veszem magamhoz az ételt. A késsel, villával se vacakolok többé. Akkortól csak kanalat használok, a húst pedig a kezembe fogom.

(*Kérés*) Uram, a J. okozta fájdalomtól ments meg! A kintől, amely folyvást dolgozik bennem, szabadíts meg! Mar, szúr, vág, hasít, szabdal, aprít, zúz nappal, éjjel, reggel, délben, este, minden nap, minden órán, percben. E gonosz, durva, gátlástalan, öncélú fenevadat zabolázd meg, tanítsd mőresre vagy űzd el tőlem, mert gyenge, erőtlen, vagyok, és nem tudok ellene védekezni. A többivel, a magánnyal, a félelemmel, a betegséggel, a nemi nyomorral, a rémekkel, az elhülyüléssel majd boldogulok valahogy.

(*Temetés*) Terveztem, hogy részt veszek rajta. Elvégre szerelmem anyjáról van szó, akit ismertem is. Tartozom magamnak ezzel, még akkor is, ha érzelmem viszonzatlanná vált. J. nem értett velem egyet. Z. miatt, akinek nem tetszene. De aztán mégis belement azzal a feltétellel, hogy úgy teszek, mintha semmi közöm nem lenne őhozzá, mintha idegen lennék. Vagyis nem megyek oda hozzá, nem fogok vele kezét, és az apjának, a testvéreinek sem kondoleálok. Nem akartam vele gyászában ellenkezni, és úgy tettem, mintha elfogadnám, de magamban azt mondtam: *na, ezt már nem!* Abszurd kísérője volt liezonunknak, hogy lelkifurdalást, büntudatot kellett éreznem az életkorom miatt, de a kivert kutya szerepére már nem vállalkozom, és úgy döntöttem, hogy nem adom meg a halottnak a végtisztességet.

(*Számadás*) Már úgy gondolok mindenre, eseményre, cselekedetre, gondolatra, érzésre, mulasztásra, emlékre, hogy tovább tudjam adni, hogy felidézhessem, hogy elszámolhassak vele. Előszedem, szemügyre veszem, tanulmányozom, újból rögzítem magamban, figyelmem kiterjed a részletekre is, nem szépítem, nem veszek el belőle, nem teszek hozzá, őszinte vagyok, előre szavakba öntöm, szinte memorizálom, hogy el ne felejtsem, mire sor kerül rá. Nincs, nem volt és nem is lesz már személy, akinek elmondhatom. Csak Isten tarthat rá igényt.

(*Negatív eshetőség*) Lehet, hogy nincs már annyi időm, hogy feldolgozzam J. elvesztését. Ezt tehát végezetlenül hagyom magam után. De azért tovább próbálkozom.

(*Vadmályva*) Kerülöm a Tarna-partot is. Nem, mert J.-vel sokat jártam arra, hanem mindig ott szedtem neki vadmályvát, amelynek háziasított

változata rejtélyes szerepet játszott életünkben. Ez leküzdendő, nevetéses, szentimentális ok. A házban több minden emlékeztet rá, némely személyes tárgyát is beleértve, amelyeket még nem juttattam vissza, mégis továbbra is benne lakom. Egyelőre húzom-halasztom. Az idő is ellenem dolgozik, napközében hőség van, estefelé pedig nagyon csípnek a szúnyogok. De előbb-utóbb megalkuszom, és visszatérek megszokott sétahelyemre, mert nincs a közelben másik, vele egyenértékű, vagy hasonlóan jó.

(*Hivatás*) Merton több helyt is elmélkedik a hivatásról. Hivatáson, persze, mint szerzetes nem szakmát, foglalkozást ért. Jómagam is másra gondolok, amikor azt kérdem: mi az én hivatásom, most már így, öregen? Óvni az egészségemet, és minél tovább élni? Távolról figyelni a világ folyását? Tovább hozni-vinni M. L.-et? Pénzt gyűjteni, és felnőttkorára lakást venni neki? Írni ezt a naplót? Egyik sem látszik hivatásnak.

(*Hívás*) Jöjj el, segíts meg, végezd el munkádat, ürítsd ki hippocampusomat! Semmisítsd meg a rossz emlékeket, sérelmeket, fájdalmakat, csalódásokat, veszteségeket és a többit! Ne válogass, ne hagyj meg a jókat se! Úgy is elévültek, és csak zavart keltenek. Tégy elégedetté, boldoggá, varázsold mosolyt az arcomra, hozzátartozók réme, önzetlen, nagy jötevő, megváltó, kegyes Demencia!

(*Márai züllése*) Újraolvasom az *Egy polgár vallomásait*. Elképeszt, milyen kicsapongó, felelőtlen dandy-életet élt Majna-Frankfurtban, Berlinben az I. világháborús vereséget követő gazdasági összeomlás idején. Erről valahogy megfeledkeztem, vagy rosszul raktároztam el. Hogy lett belőle mégis író? Vagy éppen ez kellett neki, ez a tékozlófiúság a nagy német világvégézés közepette? Kinek mi tesz jót!

(*Leendő corpus delicti*) Vajon mit gondolnak majd rólunk 15–20 év múlva J. unokái? Ha lesznek unokái. Mennyire érdeklí őket a nagy szerelmi históriája, ha kezükbe kerül a könyv, amelyben közreadom naplójegyzeteimet? Feltéve, ha nem rejti el előlük, ha lesz példánya, ha vett, vagy küldtem neki megjelenése idején, és meg is kapta. Persze, ha elolvassa, vagy csak beleolvas, meg is sértődhet, mert esetleg

igaztalannak, egyoldalúnak ítéli a róla rajzolt képet, és egyszerűen a szemébe dobja. De más is történhet, hogy nem jut el az utódok második generációjához, és sosem szereznek róla tudomást. A szüleik, az ő gyerekei, akik annak idején szenvedélyesen elleneztek kapcsolatunkat, és alaposan megkeserítették az életemet, hogy elejét vegyék a kellemetlen kíváncsiszkodásnak, idejében cselekednek, tudta nélkül elfogják a naplómát, és mint *corpus delicti*t megsemmisítik.

(*Otthonosság*) A 8-brokátban van egy gerincgyakorlat, amely abból áll, hogy az ember a felső testét az egyik, majd a másik oldalra fordítja, és a végpontban hátrafelé néz. Mindig úgy csinálom, hogy közben az afelőli falon függő, nagy Egyesült Államok-térképen Kentuckyra essen a tekintetem. Sosem jártam abban az államban, viszont ott van a Gethsemani-kolostor, ahol Merton szerzeteskedett. A két dolognak semmi köze egymáshoz, de ettől otthonosabb az egész.

(*Viszony*) J. azzal vigasztal, hogy sokat jelent neki Szajla, sőt, hiányzik. Úgy látszik, leválasztotta rólam, és viszonyt kezdett velem. Nem világos, hogy a valósággal, vagy az általam vizionálttal.

(*Búcsú*) A szajlai, a templom ünnepe, a régi. Ennek is vége. Nem most lett, hanem régen, csak a családban én adtam meg neki a kegyelem-döfést. A legnagyobb, a legjobban várt és szeretett ünnep volt. Nagyobb, mint karácsony vagy húsvét. Mint mindenki, előtte napokig készültünk rá. Anyám meszelt, súrolt, takarított, szépített, aztán főzött, süttött. És vendégek jöttek S.-ből, E. néném, anyám testvére S. sógorral, a férjével és nagyanya. E. nénémék lovaskocsival, de nagyanya büszkén vallott önállósága és függetlensége jegyében, hajlott kora ellenére mindig gyalog. Miután a szüleim meghaltak és visszaköltöztem a faluba, szerény keretek között még megünnepeltük K.-val, a vendég pedig M. volt. A válasz után egyedül is tartottam M. L.-el vagy nélküle. Idén azonban már sehogyan se. Teendőim közepette egyszerűen megfeledkeztem róla. L. szólt a napja előtt, de akkor már szó sem lehetett előkészületekről. A misére még elmentem M. L.-el, aki éppen itt volt, de előtte vagy utána semmi, még ebédet sem készítettem, étteremben ettünk. Idáig süllyedtem, süllyedtünk!

(*Félmunka*) Nem tudom elfogadni, hogy nem kellek J.-nek. E mögött az lehet, hogy még nem egyeztem ki egészen az öregséggel. Ha így van, akkor félmunkát végeztem. Ezen sürgősen változtatnom kell.

(*Az ok*) Mostanáig azzal áltattam magam, hogy J. azért hagyott el, mert öreg vagyok. Dehogy. Az ok, amelyet eltoltam magamtól, egyszerűbb és közönségesebb: azért, mert nem szeret már. Ha szeretne, lehetnék öreg, nyomorék, leprás, impotens, hűtlen, szélhámos, tolvaj, gyilkos... akármilyen.

(*Leg*) Az öregségben talán az a legrosszabb, hogy a hanyatlás következtében állandóan feszült az ember, retteg, hogy valami hibát követ el, elmulaszt valamit, amit meg kellett volna tenni, vagy ellenkezőleg, megtesz, holott nem kellett volna, valamit, aminek kellemetlen, sőt, súlyos következménye lesz, vagy már van is, csak még nem tud róla.

(*Ágy*) J. képeket küldött új lakásáról. Az egyik a hálószoba látható az ágygal, amelyet ismerek. Annak idején zavart, hogy előttem mással is szeretkezett rajta. De mi volt ez ahhoz képest, amit most érzek, tudva, hogy utánam is ezt cselekszi majd!

(*Naplóírás*) Személyes vagyok és őszinte. Vagyis az igazat írom. De a magam igazát. Ami azt jelenti, ami nem illik a magamról alkotott képbe, azt elhagyom. Ritkán van ez, de van. Tehát csalogok. Ugyanezt teszem másokkal kapcsolatban is. Vannak, akiket elég nevük kezdő betűje mögé rejteni. Mások viszont többet igényelnek. Tekintettel kell lennem az érzékenységükre, hiúságukra, ami nem mindig sikerül. Kétes foglalatosság ez! Legalább annyi szól ellene, mint mellette. Csodálkozom, hogy mégis ráadtam a fejem. Megkönnyebbülök, ha abbahagyom. Bár lehet, hogy hiányzik majd, ha nem tudok helyette mást csinálni.

(*Felmentés*) Ne vádold J.-t! Az emberi érzelem romlandó. A tiéd is. Az övé csak eddig állt el. Ennyi történt, nem több és nem is kevesebb.

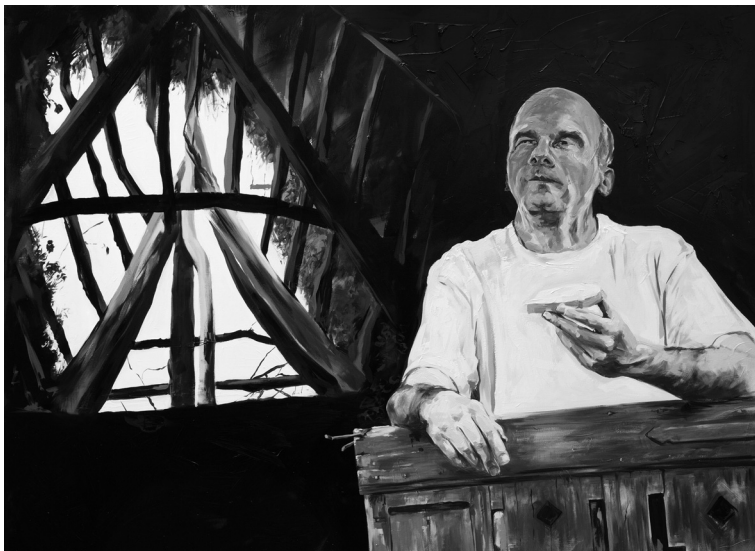
(*Gyerek*) Azt álmodtam, hogy kora ellenére teherbe ejtettem J.-t. Nem most, hanem még a szakítás előtt. Szülni készül abban a hiszemben, hogy az új barátjától van a gyerek. Megbeszélte vele, már a nemét is

tudják: fiú. Figyelmeztettem, de hiába. Fölényesen mosolygott, és mondta, ő jobban tudja. Szörnyű volt, örjögtem a kilátástól, hogy a fiam apja nem én leszek.

(*Felfedezés*) Dolgom volt B.-ben és találkoztam J.-vel. Meg is szálltam nála. Ő maga ajánlotta fel e lehetőséget, hogy ne kelljen még aznap hazafelé megtennem az egyre fárasztóbbá váló autóutat. Értékeltem, de minthogy a remény vak, titkon hittem, hogy ez több egyszerű emberbaráti gesztusnál. Nem volt. Mialatt kiderült, azt a kínos felfedezést tettem, hogy szerelmem tárgya ellenszenves, sőt, komisz is tud lenni, és lehet, hogy csak bennem létezik, talán csak az én lelki, testi szükségletem teremtménye.

(*Summa summarum*) Várakozás volt az élet.

(*Csak 3 kérdés*) Meddig még? Hogyan akkor? És azután?

A reggeli
(185 x 120 cm, olaj, vászon)

Biró Zsombor Aurél
VISSZATÉRŐ ÁLMOM,
HOGY APÁM VÁLLÁN ÉBREDEK¹

Apám nem kér szünetet. Elrúgja a labdát, és azonnal összerándul az arca a fájdalomtól, nemcsak a térde rogygan meg, az egész testén átfut a remegés. *Tartsunk pihenőt*, kérdezem tőle gyorsan, de ő nem reagál, mintha meg se hallotta volna, és még valami mosolyoszerűt is képes kipréselni magából, hogy lássam, tényleg nincs semmi baj, pedig annak idején azt tanította nekem, hogy a vesztesnél csak egy rosszabb van, a hazug. De azt is tőle tanultam, hogy a sportban nincs kegyelem, *bírni kell, ha valaki felmossa veled a padlót*, mondogatta mindig, amikor kiskoromban a vasúti sínek mellett rugdostuk a bőrt, *mert ha feladod a küzdelmet, akkor súlytalanná válik a meccs, és nem lesz teljes értékű a másíknak a győzelem*. Éppen csak elvánszorog hozzám a lövése, de ő nem is látja, hogy megáll a kapum előtt a labda, mert a térdére támaszkodva köpködi a becsomósodott nyálat, én pedig arra gondolok, miközben nézem az izzadságfoltot a fehér pólóján, hogy túl könnyű anyag ez, szinte arcátlanság lenne megírni. Alkonyat után vagyunk, a sportpályát körbeölelő fémketrec egybeolvad a sötétséggel, visszhangzik a bőrlabdapattogás a tízemeletesek közt, nem is kell hozzátenni semmit, kész a jelenet, jó ez úgy, ahogy van. Apa és fia egyérintőznek, egy-egyre áll a vézna író és a kiöregedett vízilabdás, pedig régen, amíg havonta futotta a maratonokat, fállal is felmosta velem a padlót, bírnom kellett a vereséget, akár tetszett, akár nem, csak hát amióta kivágták a talpából azt a féltényérnyi darabot, egy kereszt-labda megcsavarása is gondot okoz neki, hetek óta nézem, ahogy szedegeti le a testéről az izmokat a betegség, és itt már nem segít a rutin, a technika, nem lehet tovább játszani, hogy minden rendben. A következő lövést úgy megküldöm, hogy kirepül a ketrecből, *mi vagy te, kicsi fiam, légvédelmi ágyú*, röhög apám, de én nem nézek a szemébe,

---

1 Regényrészlet.

leszegett fejvel nyitom ki a ketrecajtót, és lassan kocogok a panelok felé, adok neki mégis egy pihenőt.

Valentin-nap volt, amikor kiderült, hogy baj lesz. A Moszkván vett fel a szokásos kedd délutáni pizzasütésre, csendben gurultunk végig a Filler utcán, nem kérdezgette, hogy jól vagyok-e, van-e ruhám, munkám, pénzem, csak rángatta szótlánul a sebváltót, mint a regény elején, és ebből azért sejthettem volna, hogy valami nincs rendben. Aztán kivette a csomagtartóból azt a fehér rózsát, még díszdoboz is volt hozzá, meg egy piros selyemszalag, így nyitottunk be a lakásba. A mostohaanyám a kanapén ült a kistesómmal az ölében, *most aludt el, pissegett le minket azonnal, de a virág láttán elmosolyodott, köszönöm, szívem, szeretlek.* Apám feje oldalra billent, félszegen bámult maga elé, *ötven felett már sajnos nem ez a legszebb szó,* felelte, és olyan merev volt az arcán a vigyor, mintha már meg is bánta volna, hogy megszólalt, mert a mostohaanyám egyből felrántotta a szemöldökét, *hát akkor mi,* sziszegte halkán, apám pedig előhúzta a farzsebéből az összegyűrt orvosi papírt, rajta a diagnózissal, melanoma malignum, *az, hogy jóindulatú,* nyögte, és felröhögött. Túl hangos volt ez a röhögés, a gyerek is felriadt rá, de a mostohaanyámat már nem érdekelte az altatás, alig tudtam elkapni a kisöcsémet, úgy dobta bele a karomba cumistól, mindenestől, és kitépte apám ujjai közül a papírt, *hülye vagy te teljesen, bazmeg,* kiabált, *szerinted így kell ezt közölni, te állat?* Néztem a takonybuborékot a bömbölő féltestvérem orrán, és minden erőmmel azon voltam, hogy legalább most ne gondoljak arra, mekkora jelenetet fogok majd írni ebből, de közben már gyúrtam az anyagot és rebegtem apámnak a köszöneteket, amiért ekkora életdramaturg. Elképzelttem, ahogy a keddi pizzasütéseket felváltják a keddi kemók, ahogy az ötödik sugárterápia után beletúr a maradék hajába a Kék Golyó utcai klinikán, és itt le akartam állni, de nem ment, hajtotta a fantáziámat a közelgő tragédia, mire befejezték az ordibálást, már ott ácsorogtam a kibaszott koporsónál, és láttam peregni a göröngyöket a gödör széléről.

Terpeszben készül a lövésre, külsővel próbál valamit varázsolni, de rosszul találja el. Felszisszen, és odakap a lábfejehez, én meg rögtön lecsapok, csak egy pillanatra hagy ki a figyelme, de nekem ennyi is elég, már csattan is a kapurács a háta mögött, kettő-egy az állás. Ingatja a fejét, miközben odabiceg a flakonjához, akkora kortyokban nyeli az ásványvizet, hogy behorpad a műanyag a keze alatt, nézem ezt a sovány

arcot, nézem az elvékonyodott vádlikat, és arra gondolok, hogy ezek a lábak nem is az én apám lábai. Az én apám izmos, mint egy szobor, és a válla is széles, de nemcsak a bicepsze vastag, a háta is egyenes, nem rugalmas a gerince, még akkor se hajlandó térdelni, amikor a nyolcvanhetes Újpest–Fradi után bemegy hozzájuk a párttitkár az öltözőbe, és közli az egész csapattal, hogy be kéne lépni a KISZ-be, *na húzzad el a beledet, de kurva gyorsan*, mondja neki apám, *mert ha eddig nem fájt a seggnyalóság, most majd fog csattanni a nyelved a szaron*. Olyan ember ő, aki képtelen beszélni az érzéseiről, a romkomokat viszont imádja, és a kilencvenes években nem Modern Talkingot hallgat, hanem Cseh Tamást meg Vágtázó Halottkémeket, a buzit pedig szitokszóként használja ugyan, de ha coming outolnék, csak valami olyasmit mondana, hogy a Pride-ra azért ne lila ruhában menjek. Teli torokból éneklő himnuszt a VHS-kazettákon, aztán beugrik a vízbe, és a lelkét is kihajtja, mert a piros-fehér-zöld zászlóért igenis meg kell döglenni, ez az én apám, csak hát most valaki más áll velem szemben, én pedig futtatom őt egyik sarokból a másikba, de amikor végre ott állok az üres kapu előtt, nem bírom belőni a ziccert. Még a fejemet is ingatom, hogy hitelesebb legyen a hiba, de ő nem törődik velem, szinte rám se néz, fogalma sincs róla, hogy kegyelmet kapott. Összeszorított fogakkal fut a labda után, majd egy lövéssel elküld engem a rövid laposra, és begurítja a hosszúba, kettőt-kettő, mutatja az állást, még az öklét is rázza hozzá, *korán temetted az öreg*, mondja, miközben botorkál vissza a kapujához, *tolószékből is elpicsázlak majd, Zsombikám*.

Negyedórája ültünk a szaunában. Láttam rajta, hogy nem esik már jól neki, de még maradni akart, ropogtatta a nyakát, mélyre szívta a forró levegőt. Hajnalban jöttünk egyenesen a Kék Golyóból, hideg volt odakint és sötét, a hangszóróból recsegett a Rammstein, *du hast mich*, üvöltötte apám a szélvédőnek. A Rudasban le volt húzva a redőny a kasszák előtt, és a forgóajtókat se kapcsolták még be, de minket azért átengedtek, *nagy ember az apád*, vigyorgott rám az öltözőben, miközben a lógó bőrt markolászta a hasán, ahol néhány héttel korábban még a pocakja volt, *ki kell használni, amíg lehet, mert nem tart már sokáig a protekció*. A termálban az egyetemről kérdezgetett, mik a feladatok, hogyan tanulunk forgatókönyvet írni, szeretik-e a tanárok azokat a filmeket, amiket ő, és nekem jölestek akkor ezek a semmi mondatok, örültem, hogy nem arról próbálunk beszélni, amiről úgyse tudtunk

volna. A szaunában elcsendesedtünk, összeért a combom az övével, *szóval még három sugibugi*, bólított, amikor végül felállt mellőlem, mintha csak úgy magának mondaná, én meg arra gondoltam, hogy soha nem láttam még a bordáját. Elindult az ajtó felé és beletúrt a hajába, ösztönből jött neki ez a mozdulat, mint nekem a körömrágás, egész életében ugyanígy csinálta, de most ott maradt az ujjai közt egy nagyobb csomó, félelem viszont nem volt az arcán, csak valami szórakozott érdeklődést láttam a szemében, ahogy nézegette a tenyerét. Aztán rám pillantott, *jó anyag vagyok, mi*, kérdezte, mielőtt kinyitotta az ajtót.

A temetését végül nem írtam meg. Nem a fantáziámmal volt a probléma, fejben rég elkészült a jelenet, képről képre láttam magam előtt mindent, anyám visszanyelt könnyeit, az öcsém lehajtott fejét és az egri nagyapám kockás vászonzsebkendőjét, amivel a kisebesedett orrtövét törölgeti, de nem gépeltem le ebből semmit, mert nem bírtam elképzelni, ahogy leütöm az utolsó pontot, bezárom a Word-öt, kinyomatom a szöveget, aztán odaadom apámnak, tessék, itt van, ez az, amelyikben meghalsz. Valójában már azt is szégyellem megmutatni neki, hogy ott áll velem szemben a fémketrec túlsó végében, és a térdére támaszkodva köpködi a becsomósodott nyálat, nincsenek itt vékony vádlik és nincsen lógó bőr, ez mind nem ő, ez mind nem az én apám. Az én apám tényleg ott áll velem szemben az óbudai sportpályán, de a többiből csak annyi igaz, hogy ki kellett vágni a talpából egy szemölcsöt, az izmokat már nem szedte le a testéről semmiféle betegség, és a pocakja is megvan, nagyobb volt az ijedtség, mint a baj, injekciózta magát néhány hónapig, egy-egy szuri esténként a köldök alá, aztán gyógyultnak nyilvánították, nem lett ebből rendes ráksztori soha, a sugibugit sem ő mondta, hanem az író-szakos mesterem, aki pár héttel a diplomázásunk után befeküdt a Kék Golyóba meghalni. Az én apám csak sántít egy kicsit a műtét óta, ennyi a tragédiánk összviassz, alig észrevehetően biceg minden lépésnél, de nem hajlandó pihenőt kérni akkor se, ha átázik a zoknija a vértől, pedig egyre gyengébbek a lövései, és a kapuba sem ér már vissza, mert a seggén veszi a levegőt, nem játék ez így, erre gondolok, ahogy belerúgok a labdába, és hiába próbálok pontatlanul célózni, ezt a fölé-mellét most túl jól rontom el. Becsorog a hálóba a labda, három-kettő ide, a vézna író legyőzi a kiöregedett vízilabdást. *Gratulálok, fiam*, mondja apám, és derékra tett kézzel

mosolyog, sportember módjára túri a vereséget, még a hangja se csuklik el, éppen csak egy szusszanás jön ki belőle, miközben leroskad a betonra. Lehámozza a lábáról a zoknit, és hosszan nézi a gödröt a talpán, nekem nem mutatja meg, de nem is kell látnom a sebet, az arcáról is le tudom olvasni, hogy soha többé nem fog már maratont futni, én pedig soha nem tapasztalhatom meg, hogy milyen egy teljes értékű győzelem.

Kompozíció III.

(50 x 70 cm, vegyes technika, digitális nyomtatás)

Patak Márta

EGY HAJÓNAPLÓ FOLYTATÁSA¹

Tizenegy éves voltam, amikor Amundsen elérte az Északi-sarkot, és ez annyira fellelkesített, hogy elhatároztam, mielőtt egy kicsit nagyobb leszek, el fogok menni Olaszországba, és megkérem Nobile tábornokot, ha legközelebb mennek, engem is vigyenek magukkal az Északi-sarkra. Nem is olyan sokkal utána tényleg eljutottam Olaszországba, persze a tábornokot már nem kereshettem meg Nápolyban, mert engem akkor már sokkal érdekesebb dolgok foglalkoztattak, elálltam eredeti tervemtől, és a tengerhajózás felé kacsingattam, de majd erről is mesélek a maga idejében.

Amikor én tizenéves voltam, még nem létezett sem a városi, sem a megyei könyvtár, egyetlen lehetőségem az újság volt. Apám a vasúton dolgozott, mindig összeszedte nekem az újságokat, amiket az utasok otthagytak a váróteremben, így egy-két nap eltéréssel ugyan, de folyamatosan értesültem a világ dolgairól. A politikai helyzet természetesen kevésbé foglalkoztatott, mint a kalandok, a természetkutatás és a tudomány hírei, így értesültem arról is, hogy Nobile a *Norge* léghajó fedélzetén útnak indult Amundsennel. Fogtam a térképemet, és végigrajzoltam, hogy merre jártak, attól a pillanattól kezdve, hogy a köteleket elengedték, és a levegőbe emelkedő *Norge* mindhárom motorja működésbe lépett. A Ciampinón szállt föl, Pulham, Oslo, Leningrád, Vadsø fölött repült, Kingsbay fjordja mellett haladva érintette a Crossbay-öblöt, átrepült a Mitra-fokon és néhány percen belül el is tűnt a nézők szeme elől.

Nagyapám szerette, ha felolvasok neki az újságból, ő kicsit nehezen tudott már olvasni, úgyhogy hitetlenkedve hallgatta, amikor azt olvastam, hogy Nobile kapitány nyilatkozata szerint a léghajó még akkor is képes a levegőben maradni, ha mind a három motorja elromlik, és a benzinkészlete is kimerül. Mi lesz akkor, kérdezte a tata. Ott marad a levegőben? Ott. Egy hónapra át motor nélkül is fennmarad a levegőben a *Norge*, ennyi idő alatt a szél majd szépen elviszi valamilyen szárazföld felé. Nagyapám hitetlenkedve csóválta a fejét, és mit eszik közben a

---

¹ Részlet egy készülő regényből. Az írás a V4 ösztöndíj időtartama alatt Budapesten készült.

legénység, kérdezte? Egy hónapig még a levegőben sem képes az ember levegőn élni! Mondom, tata, a léghajón van annyi élelmiszer, hogy az akár két hónapra is elegendő nekik. Sugárzó arcom láttán nagyapám csak annyit mondott, hiszem, ha látom, én pedig fogadkoztam, hogy bebizonyítom neki. Ha kell, írásos igazolást hozok majd Nobile tábornoktól. Erre a tata megnyugodott. Sokat látott ember lévén azt is előre megmondta, hogy ezek bizony össze fognak veszni, hogy kié legyen a dicsőség, én meg erre, hogy a sarkvidék fölött járva Amundsen norvég, a szponzor, Ellsworth amerikai, Nobile pedig olasz zászlót dobott le. Hol itt a baj? És miközben Nobile jelentését olvastam föl a tatának, én már azon ábrándoztam, hogy vajon milyen lehet a Spitzbergák szigetein a teljes sötétség. A teljes napsütést inkább el tudtam képzelni, mint a teljes sötétséget, mert olyankor legfeljebb aludni lehet, a jegesmedvék vagy a sarki rókák sem tehetnek egyebet.

Nem akartam én sarkkutató lenni, nem is tudtam még igazán, hogy mit is szeretnék, abban viszont teljesen biztos voltam, hogy a tengert látnom kell. Folyton azt nézegettem a térképen, hogy hol ér össze a két óceán. Az se vette el a kedvemet, amikor elég sűrűn olvastam hajókatasztrófákról az újságban. Ismertem Robinson Crusoe történetét, tudtam, hogy a hajótörés hozzátartozik a tengerhez. Tudtam, hogy az Atlanti-partvidéken a legveszedelmesebb viharok a Costa da Mortén, a Csendes-óceánnál pedig a Horn-fok körül tombolnak, ahol a kopár, éles sziklák előtt úgy csapnak össze a két óceán hullámai, mintha el kéne dönteniük, hogy melyikük az erősebb, és hogy ebben a birkózásban mindig az északi szél tesz igazságot köztük. Ha ott egy hajó viharba kerül, és eltörik a kormányja, akkor a hullámok meg a szél játékszerévé válik, és előbb-utóbb nekicsapódik a partközelségben meredező pengeéles sziklaszirteknek. Chile partszegélye ilyen, sziklás, hegyes vidék, a Kordillerák hosszú csíkja vonul végig az országon, le, egészen Patagóniáig. Ez a meredek hegylánc alkotja a partot, és a szirtekkel szegélyezett öblökben egyetlen biztos kikötő sem akad. Tres Dedos szigeténél a Ballenar kikötő is ilyen. Itt történt, hogy az *Angamos* nevű gőzös megbízást kapott az angol zászló alatt futó *Gulf of Aden* gőzös felkutatására, amely küldetése során a Chonos-szigetcsoport közelében futott zátonyra egy víz alatti sziklán, amely nem szerepelt a navigációs térképeken. Mindössze hatan menekültek meg a kétszázhusz emberből, erre pontosan emlékszem, és arra is, hogy mennyit morfondíroztam

utána, hogy vajon köztük lehetett-e a kapitány. De mert igazságos akartam lenni, azt mondtam magamban, kizárt, mert ha halottjai vannak a katasztrófának, akkor a kapitány sosem menekülhet meg, hisz mindig ő az utolsó, aki elhagyja a bajba jutott hajót, végtére is ő felel az utasaiért meg a legénységért.

Kivagdostam az újságokból a hajós vagy léghajós híreket, előbb egy kisebb fadobozban gyűjtöttem őket, amit a tata eszkábált nekem, hogy abban tároljam el az iskolai dolgaimat a nyári szünetre. A ceruzának, tollnak, tollszárnak meg a tintának volt is elég hely, az újságcikkeim egy idő után azonban még egész kicsire összehajtogatva sem fértek el benne, így más módszert eszeltem ki. Csirizzel fölragasztottam őket ívpapírra, amit öreganyám a stelázsra szokott tenni a spájzban, a befőttes üvegei alá. Eleinte nem vette zokon, ha el-elcsenek egyet, ám ahogy szaporodott a gyűjteményem, mind többre és többre volt szükségem, ezt meg már ő sem állhatta szó nélkül. Jó tíz-tizenöt év elmúltával, amikor tényleg volt alkalmam megtapasztalni, hogy milyen az élet a hajón, milyen, amikor nyugodt, és milyen, amikor viharos a tenger, nem is mosolyogtam magamon, hogy annak idején milyen eltökélten gyűjtöttem a hajózásról szóló híreket, de most, hogy már hatvan is elmúltam, erre a korszakomra is úgy tekintek vissza, mintha nem is én lettem volna, aki átélte. Különös érzés, talán az idő játéka, mert néha, visszagondolva olyan, mintha tegnap történt volna, máskor meg szinte hihetetlen, hogy ez énvelem történt. Mintha nem is egy, hanem legalább két-három, ha ugyan nem több ember életét is leéltem volna ennyi idő alatt. Talán leírni is csupán azért írom le, hogy ne csak az unokáim, én magam is elhiggyem, hogy igaz volt, velem történt, nem úgy álmodtam vagy más mesélte el nekem és én a magaménak képzeltem az életemet. Akkor nem is gondoltam, nekem gyerekkoromtól fogva természetes volt, hogy amit szeretnék, azt keresztül is viszem tűzön-vízen át, de ennyi idős fejjel lassan rájövök, hogy amit én mindig is természetesnek tekintettem, az másnak nem okvetlenül lehet az. Ha össze kellene számolnom, hány országot jártam be röpké öt-hat esztendő leforgása alatt, közel járnék az ötvenhez, úgyhogy meg sem kísérelm. Minden utamról pontos följegyzést vezettem, nem is annyira a város- vagy országnevek, mint inkább az emberek vagy a hozzájuk kötődő élményeim érdekelték. Rengeteg embert megismertem útközben, ez nyilvánvaló, de közülük igazán vajon hányat, hány lett igazi barátom,

ez itt a kérdés. Azt hiszem, én magam azért lehettem igazán őszinte mindenkihez minden utamon, mert senki nem tudta rólam, hogy ki vagyok. Nem sok magyar akadt körülöttem, de ha volt is, akkor az letagadta, vagy ha kiderült is, akkor csak véletlenül. Az elején elég zöldfülű voltam, azért hallgattam, de hamar rájöttem, jobb, ha én sem árulom el, honnan jöttem. Hadd gondolják csak Amerikában, hogy horvát vagy szerb vagyok, Európában meg, hogy argentin vagy uruguayi. Spanyolul egy idő után legalább olyan jól beszéltem, mint magyarul, úgyhogy senki nem fogott volna gyanút, még akkor sem, ha echte uruguayival hoz össze a sors Egyiptom vizein, bár erre pont olyan kicsi esély lett volna, mint hogy Bogotában épp egy horvát atyafiba ütközöm.

Fura, de éppen most jut eszembe, hogy talán magamról sem ártana már valamit leírnom, hisz lassan már kezdem sejteni, voltaképpen ki is vagyok én. A születési adataimat mindenki tudja a családban, a Nagy Háború évében születtem, és majdnem négy teljes esztendőnek kellett eltelni az életemből, mire a Villa Giustiban november elseje és harmadika között lezajlottak a béketárgyalások és végre aláírták a fegyverszünetet. Apámat, vasutas lévén, nem küldték a frontra, őrá itthon volt szükség, valakinek irányítani kellett a katonavonatokot, kifelé is, befelé is, úgyhogy megúsza szerencsésen, nem maradt ott Piavénál, nem sebesült meg az Isonzónál, így hadiérdemeket sem szerzett, igaz, nem is vágyott rá. Apám kezdettől fogva meglátta bennem a lehetőséget, és egy elérzékenyülő pillanatában vagy inkább talán a János-napi köszöntés alkalmával elfogyasztott bor hatására elég határozottan kijelentette, hogy nekem a jég hátán is meg kell élnem, mert én az ő nevelése vagyok, nem holmi anyámasszony katonája, úgyhogy én világéletemben ehhez is tartottam magamat. Nem is annyira az járt a fejemben, hogy ha boldogulni akarok a nagyvilágban, akkor igenis határozottan kell föllépnem, hanem inkább apámnak akartam megmutatni, hogy nélküle is boldogulok már, nem szükséges, hogy mindenhová magával cipeljen engem, és elhatároztam, hogy mielőtt a hajózást kipróbálnám, nekivágok a kies hazának. Még talán tízéves se voltam, amikor apám hozott egy turistaújságot, abból ki se vágtam semmit, úgy, ahogy volt, eltettem az egészet, mert elhatároztam, hogy egy-két év múlva az összes helyet végig fogom járni, amit abban leírnak. Képek is voltak benne, mátrai várakról, osztrák havasokról, úgyhogy nagyjából sejtettem, mi vár rám, amikor útnak indultam. Mehettem volna vonaton, ahová csak akarok,

de én inkább a gyaloglást választottam, mert így lassan haladt el mellettem a táj, és ha valami érdekeset láttam, megállhattam nézelődni. A város körüli erdőket már ismertem, a tatával jártam gombászni, erdei földet szedni a nagyanyám palántáinak, vagy Virágvasárnapra barkáért. Az összes utat ismertem, egyedül is eltaláltam volna bármelyik ösvényen. Aztán amikor szűk lett a városunk környéke, egyre messzebbre merészkedtem. Volt egy Sajó nevű fekete-fehér bundáskutyánk, hűségesen kísért a vándorlásaim során, aztán mikor már távolabbi célpontot néztem ki magamnak, Sajó, ez neked túl messze van, mondtam neki, nem is biztos, hogy még ma visszajövök. Sajó félrebillentette a fejét, úgy nézett rám okos barna szemével, és leült, mintha értésemre adná, hogy jól van, menj csak, majd én megvárlak itt a kapuban. Megsimogattam a fejét, sokára jövök, menj inkább a helyedre, ne itt várakozz, és Sajó meg is értette. Nagyon jó kutya volt.

Szerencsésnek mondhatom magamat, mert az én életemet esetleg a kalandvágy, de semmi esetre sem a kapzsiság alakította, egész fiatal korom óta, és a legnagyobb tanításokat Peruban, a Paso de Calera majd' ötezer méteres csúcsein sajátíthattam el. Nem volt egyszerű a feljutás, hiszen még a Jungfrau-vasút legmagasabb pontja is alacsonyabban van ennél. Limából indultunk, közvetlenül a tengerpartról. Tudtam, hogy nem kirándulni megyek, sőt maga a vasút sem az odalátogató turisták kedvéért épült, hanem a szükség, az üzleti érdek és a versenyhelyzet kényszerítette a tengerparthoz aránylag közel fekvő Andok országait, hogy a réz- és kénbányáik kincseit négy-ötezer méteren, sőt még följebb is kiaknázhassák. Miután jó darab időt odafönn is eltöltöttem, már ezt sem helyeseltem. De mit tehettek volna, az emberek élni akartak, lejjebb, két-háromezer méteren, a városokban is, nemcsak a magashegyi indiánok földjén. Sokáig versengett egymással Ecuador, Peru, Chile és Bolívia, mindnek volt vasútállomása még négyezer méter fölött is, de ahol ugyanolyan rendes napi forgalmat bonyolítottak volna le, mint apámék a Kaposvár–Gyékényes vagy Kaposvár–Dombóvár vonalon, olyan akkor még csak Peruban volt. Ötezer méter magasságig. Mikor hazatérve apámnak ezt elmeséltem, azt mondta, aludjak rá egyet, majd holnap megbeszéljük, és úgy nézett rám, mint aki egészen komolyan gondolja, hogy napszúrást kaptam.

Apámnak igaza is lehetett, hiszen ha azon melegében elmesélem, ahogy megtörtént, akkor tényleg valami napszúráshoz hasonló érzésről

számolhattam volna be neki. Tíz órán keresztül tartott az út a végállomásig, én persze nem egyhuzamban tettem meg, szoktattam magamat a levegőritkuláshoz. Háromezer méterig csak ámultam-bámultam, széles szerpentíneken, viaduktokon, hidakon haladtunk fölfelé szűk cikkcakk vonalban, fogaskerék vagy drótkötél rásegítés nélkül. Ha nem állok meg ott pihenni, háromezer méter után én is kínzó fejfájásra panaszkodhattam volna, engem is ápolhatott volna a készenlétben várakozó személyzet, akik pontosan tudták, mi vár arra, aki nagy mellénnyel nekivág, mondván, hogy ő mennyire edzett, rajta bizony nem fog ki ez a nyavalyás négy-ötezer méter. Minden vonaton ott volt ez a különlegesen kiképzett és felszerelt egészségügyi személyzet, nekik az volt a dolguk, hogy a hegyi betegségben szenvedőknek segítséget nyújtsanak. Limában még induláskor figyelmeztettek mindenkit, hogy ha még nem járt ötezer méteres magasságban, akkor az utazás során lehetőleg iktasson be két-három, esetleg több napos pihenőt, szoktassa szervezetét a magassághoz. Ámde akkor még Dél-Amerikában is mindenki szabad polgár volt, a figyelmeztetést követően már mindenki maga dönthetett, hogyan vészeli át a hirtelen légnyomáscsökkenést meg az oxigénhiányt. Arra azért fölhívták az utasok figyelmét, hogy felelősséget ugyan nem vállalnak értük, de ha rosszul lesznek, az egészségügyi személyzetet természetesen igénybe vehetik. Háromezer méter után ki is teregették a kocsikban a bűvárruhához hasonló mentőtözőket, amiben szabályozni lehetett a légnyomást. Négyezer fölött a helyieken kívül szinte egyedül én élveztem a vidék szépségét, mikor a közel ötezer méteres Cerro de Pasco hófödte csúcsa alatt haladt el a vonatunk. Benn a kocsiban rettenetes állapot uralkodott. Arra gondoltam, ilyen lehet egy hullaszállító vagon. Ki élettelenül, elkékült szájjal, halottsápadtan feküdt, ki pedig kidülledt szemekkel, mozdulatlanul, teljes apátiában ült a helyén, lihegve szedte a levegőt. Volt, akinek már az orra vére is elindult, és megadón tűrte, hogy az egészségügyiek becsomagolják a bűváröltözékbe. A gyomra is háborgott mindenkinek, de nem sok utasban maradt annyi erő, hogy a fülke ablakáig is eljusson. Mondom, én eleget pihentem előtte, szoktattam magamat az úthoz, de még így is olyan halálos fáradtság tört rám, hogy lelecsukódott a szemem, miközben megállapítottam magamban, hogy egyik utastársam képtelen lehúzni az ablakot.

A végén aztán megtapasztalhattam, hogy aki az előzmények ellenére pihenés nélkül tovább merészkedik, annak igencsak küzdelmes lesz az

utolsó hétszáz méter. Halálfélelemben, hideg verítékben úszva, teljes ernyedtségbe süppedve jut majd föl az 5375 méter magasan fekvő végállomásra, ahol minden teketóriázás nélkül vállára kapja az indián fiatalember, beviszi a szállodába, ledobja az ágyra, mint egy fadarabot, és otthagyja, mert egy darabig úgyis magatehetetlen lesz. Nekem elég volt egyetlen éjszaka, jól kialudtam magamat, és nagyjából ki is hevertem az utazás fáradalmait. Viszont olyant is láttam, nem is keveset, aki hiába vette föl a bűváröltözéket, két-három napot is végigkínlódott, és a végén mégis belehalt a nagy vállalkozásába. Hiába, nem úgy volt, mint aki négyezer méter fölött született, mert annak a szervezete eleve hozzászokott az oxigénhiányos levegőhöz, az alacsony légnyomáshoz. Ők, a kén- és rézbányák munkásai, nemhogy létezni, hanem keményen dolgozni is tudtak azon a vidéken. Köztük tanultam én az elemek természetét, de erről majd később, most visszatérek a Kálvária utcába.

1914 októberében, amikor én születtem, még emlegették az augusztus 17-i nagy vihart, amely tönkretette a cukorrépaföldeket, sok helyen tyúktojás nagyságú jég hullott az égből, tetők szakadtak be, madarak pusztultak el. Mikor az újságban az augusztus 21-i napfogyatkozás képeit csodáltam, anyám azt mondta, miközben velem vajúdott, arra gondolt, hogy túl kell élnie az éjszakát, mert ilyen napfogyatkozást még egyszer szeretne látni az életben. A háború zaja hozzánk a Kálvária utcába nem ért el, a kintről beszűrődő utcazaj pedig a szokásos volt azon a reggelen, csak a kocsis káromkodta el magát a kellenél cifrában, amikor a hajszos megijedt valamitől és belefartak az árokba. Apám segítette ki, éppen hazafelé tartott a szolgálatból, és már az utca elején meglátta, mi történt a portája előtt. A kocsis úgy elkerítette, hogy apám rászólt, csöndesebben, Pista bátyám, nem tehet róla az a szegény pára, hogy megijedt. Ha tett volna rá ellenzót, akkor nem látta volna. Hogy az az ilyen meg olyan, innen meg onnan, folytatta mérgeesen a kocsis, miután a felső szomszéd segítségével kitolták a kocsit az árokból, nehogy még te is leállj itt okoskodni nekem! Azzal köszönet helyett fölpattant a bakra, és csak az ostorral intett vissza üdvözlésképpen, miután bosszúból kettőt-hármat ráhúzott a hajszosára. Apám a fejét csóválta, ahogy tehetetlenségében szokta, a szomszéd megbillentette a kalapját, de lehetett úgy is venni, hogy a homlokára bök, emmá' csak ilyen, az Atyaúrsten se fogja kinevelni belőle a kehét.

Állítólag csökölyi születésű, tőle, vagyis miatta a mondás, hogy módjában áll, mint csökölyi embernek az árokban fekvés, merthogy nemcsak a hajszosa, hanem bizony ő maga is jó néhányszor kitapasztalta, milyen belülről az árok.

Anyám tehát a világra jöttömet szenvedte éppen, apám a Pista kocsison segített, két nővérem a nagyanyámnál, én pedig csak nem akartam könnyíteni a helyzetén. Ahogy halványan visszaemlékszem, de nem ébren, csak álmomban, szerettem volna még jobban körülnézni odaát, mielőtt az ideátba érkezem, azért időztem el olyan sokáig, hogy a bábaasszonnyá kinevezett túlsó szomszédasszony már csak imádkozni tudott anyám mellett, nehogy az legyen a vége, hogy halva születek. De én még élvezni akartam azt a tájat, ahová azóta is visszavágytam, talán azért munkált bennem örökké az az olthatatlan kíváncsiság, hogy mindent látni akartam, a világ túlsó felén is, miután reméltem, ha innen felől nincsen, hátha onnan felől majd megtalálom, amit keresek. Apránként értettem meg, hogy ebben az életben nem lesz rá módom, mindössze annyit tehetek, hogy amit kapok, azt mindig jó szívvél veszem el, és úgy kell élnem, hogy sose lankadjon bennem a fölfedező kedv, bármikor legyek hajlandó az újra, a kalandra, a másra. Mindig így is éltem. Ösztönösen-e vagy apám nevelésének köszönhetően, azt nem tudhatom, azt viszont egész pontosan, hogy huszonöt éves koromra lezárult életemnek a vándorlós szakasza, utána a helyben vándorlás kezdődött.

Zsoboki táj I. (40 x 90 cm, olaj, vászon)

Tamás Kincső
A POLGÁRMESTER SZERETŐJE¹

KÉZIFÉK

Amikor nem élsz házasságban, de még csak egy fedél alatt sem, megteheted – nőként, persze, a férfiaknak nem jár ilyen hisztériaajog –, hogy valahányszor megsértődsz, végérvényesen szakítasz a pároddal. Ami nyilván sohasem végérvényes, mi öt éve játsszuk ezt a polgival, vagyis én veled. Megsértődöm, ki van rúgva. Mindent el kell kövessen, mindent meg kell bánjon a maga mélységeiben, az összes csokoládét és virágot a lábam elé kell hordja. Újabban szénát meg száraz tűzifát.

Történt, hogy kedden szólt az edző, hogy a csütörtöki edzés elmarad, mert az asszony focimeccsre akar menni. Judósok járnak velünk nyáron, egy testvérpár, a kislány nyolcéves, a fiú tizenhat. Apuka törzsdrukker. Téma, aikidóedzés előtt: a foci. Na, ott találkozunk, mondom. Nincs több jegy, mondja az apuka. Nem baj, mondom, nekem nem kell jegy.

Gondolom én. Szerdán szólok, hogy vinne el a meccsre. Nemzetközi meccs, Konferencia Liga, jönnek a bolgárok visszavágóra. „Jó, hogy nem holnap szólsz”, jön a válasz. „Nincs több jegy, már szereztem pluszba hatot.”

Hiába minden cirkusz, nem visz el. Nem mintha hiányozna az éjszakázás, tudom, hogy ezekről a meccsekről csak éjjel lehet hazakeveredni, a VIP-szektorban megy az evés-ivás, nekem pedig másnapra dupla váltás jut, azaz tizenkét óra, mert egyszerre hárman vannak szabadságon.

Az esküvőre már rá sem kérdezek, csak várom, lássuk, mi lesz. Egy héttel azelőtt panaszolja, hogy esküvőre kell menjen, de a délelőtti és délutáni felvonás között esketnie kell teljesen máshol. Mondom, vigyen el. Jó, mondja.

Szerzek új ruhát. Vadonatújat. Illetve kapom a kicsi, vékony kolléganőtől, ő is úgy kapta Amerikából. Két ruha. A minta kirívó, elsőre nem tetszik, hazaviszem, felpróbálom, mondom neki, ha nem tetszik, vissza-

---

1 Regényrészlet.

hozom. Mintha rám öntötték volna. Egyikben, a szolidabbik színűben elmegyek keresztelőre. A másikat tartogatom a grófi esküvőre. A szombati váltást sehogy sem tudom elcserélni, a csapat fele szabadságol, más meg már ledolgozott két hétvégét egymás után, szóba se jöhet a harmadik. Gondolom, ha a templomba nem is, de este hattól a vacsorára elérhetek, a kolléganővel megbeszélem, hogy elenged háromkor, egy órával zárás előtt, hogy valahol zuhanyozzak, és legyen időm felvenni a ruhát.

De nem jön a kérdés, utasítás, akármilyen, hogy hányra legyek kész. Dolgozom rendesen négyig, vasárnap kelek, munka. Nem mintha hiányozna a ledolgozott szombat és a ledolgozandó vasárnap között egy esküvő, de a büszkeségem mellé nem tudom lenyelni. Tele a gyomrom büszkeséggel.

Eldöntöm, sokadszorra, hogy vége. Kezdődik, amiről tudom biztosra, hogy elkezdődik és tart: a zaklatott állapot. A magányé, az egyedüllété, a szeretetlenségé. A haragé. Haragszom ezerrel. Magamban egész nap hozzá beszélek, szidom, mint a bokrot. Írni nem írok egy sort sem, de figyelem, melyik felületen mikor járt utoljára. Az autóját a faluban. Mindenütt. Minden fehér Dusternek elolvasom a rendszámát. De ha összefutunk, hiába lassít, hiába néz hosszasan, nem köszönök. Nem én! Rám ír, hogy megérti, ha haragszom, de legalább köszönhetnék, művelt nőtől ennyi illene. „Szarok magasról az illemre”, válaszolom. Napozok, lovazok. Kiengedem a tyúkokat a kertbe. Olyan szépek, hogy lövök róluk egy fotósorozatot, válogatom, szerkesztem, felnyomom a netre. Azzal is elfoglalom magam, telik az idő. Egyetlen reményem az idő.

Jön egy kósza üzenet valahonnét a világból: „Gyönyörűek a tyúkocskáid, akárcsak te.” Menj a fenébe, gondolom, nem is láttál soha.

Eltelik a nap, az idő szép, a ló remekül viseli a hőséget, bár nincs mit egyen, a tavalyi széna mind elfogyott. Százhetven bála szénám a szeretőmnél, a csűrben.

Este, amikor a tyúkok elülnek, a meleg alábbhagy, a legyek eltűnnek és a ló ismét kimehet a legelőre, ránézek a fickóra, akinek a tyúkjai is tetszenek meg én is. A képeken uszoda, hoki meg motor, Szebenben jogot végzett, áll a névjegyében. Évekkel ezelőtt írt rám először, sohasem tolakodóan, különben le lenne tiltva. Visszagörgetek a beszélgetésekben, lássam, miről beszélgettünk és milyen hangon, ismervén magam, iszonyú pokróc vagyok az ismeretlen netes udvarlókkal. Négy

éve írt rám először, majd amikor a ló megjelenik az életemben, patkolásról beszélgetünk, meg hogy van szénája. Hoppá. Utoljára két évvel ezelőtt megjegyzi, hogy milyen szigorú vagyok. Mire én azt válaszolom, hogy elfoglalt vagyok, indulnom kell a reptérre. Onnantól mostanig jóformán semmi.

Válaszolok, hogy ugyan honnan tudná, milyen vagyok, ha sohasem találkoztunk. Hogy ő mennyit nézegette a képeimet.

És elkezdünk beszélgetni. A zaklatottságomnak kimondottan jót tesz. Haragom a polgi iránt azonnal elpárolog. Végre jól érzem magam. Írogatunk. Vasárnap is. Hogy ő jönne Brassóba, szeretné, ha összefutnánk. Mondom, van egy öreg autóm, amit minden vasárnap besétáltatok a városig, s vissza, ihatunk egy kávé a benzinkútnál. Majdnem nyélbe ütjük a dolgot, amikor szól, hogy egy barátja lerobbant Korondon, érte kell menjen. Aztán fotó, hogy Fenyéden hosszú autósorban vesztegel egy közúti baleset miatt. Most meg kell forduljon, ha hozzám is el akar érni, mondja. Adjam meg a telefonszámomat, kéri. Nem adom. Elengedem, hogy menjen a barátjáért, neki most nagyobb szüksége van rá. Jövet ugyanott, ugyanaz a veszteglés, az idő fogy, a sorok gyűlnek. Autókról beszélgetünk, a fotókról kitalálok, hogy terepjárót vezet, mutatja a vontatott autót a platón. Pontosan egy ilyen gyors, ügyes fickóra lenne szükségem. Egy fotón nagy, kerek bála esik képbe, írom viccesen, hogy dobja fel nekem, most éppen jól fogna. Sokan látnak, válaszolja, de széna van elég.

A szénának nem tudok ellenállni. A széna most a gyengém. Elúszik a vasárnap, de hétfő reggel megy minden tovább, a kedd hivatalos ünnep, neki csak este kezdődik a munka. Találkozni kellene. Közben paradicsomot locsol, mutatja, milyen szépek, mutatja a házat, amit épít, éppen a külső szigetelésnél tartanak a munkásai, négyszáz négyzetméternél is nagyobb. Találkozzunk ma, mondja. S mit csinálunk, kérdem. Eszünk egy-egy fagyit, mondja. Az olyan gyerekes, válaszolom, inkább cseréljünk paradicsomot tojásra. Tetszik neki az ötlet. Félúton találkozunk, javasolom, ha mégsem azt találjuk, amire gondoltunk, mindenki egyformán veszítsen a drága idejéből. Kiszámolom, hogy tíz tojás, amiből kettő dupla sárgás, két kiló házi paradicsom árának felel meg. Berakom a tojást a hűtőtáskába, jeget melléje, felveszem a kedvenc zöld ruhámat és beugrok az autóba.

- Elindultál? - kérdi.

- Igen.
- Én is.

Nem tudom, milyen autót keresek, tudom, hogy több is van neki. A parkolóban egy piros Audit találok nyitott első ajtóval, begurulok mögéje. Kiszáll. Az arckifejezésén látom, hogy szép az autóm, nem erre számított. Bemutatkozom. Elindulunk az étterem kerti terasza felé, kissé meredek lépcsősor vezet oda. Minden harmadik szava baszdmeg.

- Ideges vagy? – kérdem higgadt, fölényes mosollyal.

Nem, dehogy, miért is lenne. Egy-egy alkoholmentes sör mellett ülünk, mond és mond és mond. Le akar nyűgözni. Felrakom a lábam egy üres székre, a lemenő nappal szemben ülök, időnként átsüt a muskátlik alatt, felteszem, leveszem a napszemüvegemet. Időnként odaül mellém, mutat valamit a telefonján, majd vissza, velem szembe. Nem nagyon hagy szóhoz jutni, nem nagyon kérdez, menetel előre. Vicces, szórakoztató fiúnak tűnik, a baszdmegek hamar gyérülni látszanak, felfigyelek néhány érdekes, eddig sosem hallott székelvi nyelvi fordulatra. Alapvetően elfogadható, nálam csak négy évvel idősebb, fiatalos, sportos, izmos, szép fogsor, megnyerő külső. Nem dohányzik, nagyon ritkán iszik, az erőset nem szereti. Semmi lényeges kifogást nem találok ellene, amikor végül felállunk az asztal mellől, mert indulnia kell dolgozni. Rendőr. Két éve van az előrehozott nyugdíjig, építeni akar néhány lakást, majd kiadni bérbe, hosszú távon abból fedezni a megélhetést. Az összes létező járműkategóriára jogosítványa van. Télire beköltözik az új házába, egyhektáros területet kerít be éppen körülötte.

Az autóból kiveszem a tojást. A paradicsom a fóliaházban maradt, nem volt ideje érte menni, de a héten biztosan megkapom, mondja. Kifizetné a tojást, köteg pénzt ránt elő a zsebéből. Nem engedem, lévén, hogy meghívtam magam egy sörre meg egy vízre. Mielőtt elválnék, odaintem: „Gyere, lássam, hogy ölelsz!”

Magához szorít. Az ölelése meleg, szerető, kedves. Érzem, hogy olvadok.

- Olyan rég nem ölelt meg senki! – sóhajtok fel panaszosan.
- Én már egy éve várok erre a pillanatra! – rebegi a fülembe.

Nem csókolózunk, mondom, és elfordítom a fejem, nehogy megpróbálja. Jó, mondja, és teleszórja a homlokomat puszikkal, ahol éri. Magasabb nálam egy fejjel, erős, egyenes. Meg kéne fogja a fenekemet,

mondja. Mentegetőzöm, hogy azt másfél óra alatt laposra ültem a kerti széken. A keze végigszalad a ruhámon, a fenekemtől fel a hátamig. Maradnék ebben a meleg, finom ölelésben. Legszívesebben beülnék az autójába és utaznék vele bárhová. Köszönés nélkül válunk el, mint akik aznap még találkoznak.

Lassan, komótosan vezetek haza. Élvezem a zenét, a hétfő esti laza forgalmat, a rám ereszkedő félhomályt. Mindent élvezek. Éppen elaludni nem tudok, forgolódom az ágyban. A testem lángokban.

Másnap, ha már szabadnap, és ha már ilyen rendszerető, fészekrakó férfit találtam, nekiszököm a zuhanyzó csempéjét letakarítani, régóta szúrja a szemem a vízkő és a penész. Észre sem veszem, azon kapom magam, hogy kitakarítottam a hatalmas fürdőszobámat, ami a hálószoba nagyobbik részét teszi ki, és már a nappali ablakait pucolom. Nem írok semmit egészen délutánig, amikor rászólok magamra: takarításból ennyi elég.

- Nagyon csendben vagy – kezdem én.
- Meghagylak a polginak – ír vissza azonnal.
- Kár – válaszolok.

Nem kell sokat noszogatni, hamar kiböki, hogy bizony szeretne velem lenni. Húzom az időt másnapig, nem mondom el, hogy nem tudok aludni, égek utána, érte. A munkahelyen hatalmas energiákkal dolgozom, mindenkit megnevettetek, vagy éppen félelmetesen komoly vagyok, de valójában hatalmas megerőltetés odafigyelni arra, ami éppen a kezemben van, számolni a tablettákat, követni a számítógépen minden mozdulatomat, hogy ne hibázzak. Az eszem az újabb találkozáson jár. Hogy mi fog történni akkor. Életemben két ilyen találkozásban volt részem, amit hatalmas készülődés előzött meg, ahol Celsiusban mérhetetlen hőfokon rezgett a románc, mindkettő transzcendens élménnyé minősült át a közösülés pillanatában. Tudom, hogy mi vár rám.

Azzal is tisztában vagyok, milyen a túloldalon az érzelmi hullámvasút. Estére ismét kihátrál, visszalök a polginak. Hozassam a szénámat fel vele, mondja, neki úgyszincs ideje takarni, ha nem hiszem el, mennyi dolga van a befejezetlen ház körül, megmutatja. „Az az igazság, hogy megkívántalak”, mondom, nehogy el találjon sodródni. Nem sodródik sehova, azonnal visszavág, hogy ő is, és muszáj találkozunk, ha egy percre is, de holnap vagy ma. Nem fog hamarabb összejönni, mint a hétfőre, mondom. De akkor szánjunk rá egy egész éjszakát. Akárhol.

És itt váratlanul felrántja a kéziféket. Hogy ő tudja, tróger vagyok. Csókolózni sem akartam, de máris fejest ugranék az ágyba. Hogy mi lesz a polgival. Mondom, nem vagyok a felesége, nem kérte meg a kezem. Jaj, csak az ő felesége ne legyek. Mondom, szó se róla, nem akarok se férjhez menni, se gyereket, ha netán ettől fél, s nem is lesz, mondom direkt és érthetően, magyarul, be vagyok biztosítva egy jól működő spirállal.

Milyenek a férfiak, istenem, négy éve vár rám, amikor pedig ott vagyok, visszahőköl. Hogy maradjunk a beszélgetésnél. Írom neki, péntekig döntse el, mit akar, annál több időt nem tudok adni, mert én magam sem vagyok időmilliomos.

Csütörtök, péntek: síri csend. Szombat reggel jön egy képes idézet a híresen bölcs Coelho portréjával: „Ahoval nem megyünk el, ott nem leszünk ott, és onnan nem is kell visszajönni.”

Na, baszod anyádat, gondolom kedvesen, sejtettem, hogy ez lesz, mert azt hiszed, ez így megy. Kicsit mérgelődöm, de szerencsére éppen leltár van, nyakunkon két vadidegen bukaresti fickó, számoltatják a dobozokat, pörögnek a túlóráim, olyan a hangulat, mint az inkvizíció alatt, csak a végén nem hal meg senki, hanem fizetünk.

- Ha nem megyünk el, hát nem megyünk el - válaszolom viccesen -, volt már ilyen. S lesz még jobb is.

Kapok rá egy lájkot. Utálok, ha lájkkal válaszolnak az üzeneteimre. Eddig is jöttek az ócska lájkok, eddig tűrtem őket.

Vasárnap lehajtok a faluba, bepakolok a kocsiba hét bála szénát, szólok a szeretőmnek, hogy elvettem. Jól tette, mondja. Hétfőn kérdi, megyek-e meccsre. Megyek.

A rendőr egy hetet bír, pontosan egy hétre a szakítás után megkérdi, hogy vagyok. Kitűnően, mondom, ma az utolsó munkanap, holnaptól két hét szabadság. Neki is utolsó nap, egy hét szabadság. Kicsit piszkálok, kíváncsiságból. Lássam, mit akar. Két nap alatt valahogy kiböki, nem bánna, ha a szabadság alatt találkozoznánk.

- Hát, sajnos az elúszott. Ez nem az a sziget, ahoval nem mész el idén, de majd elmész jövőre.

Nem adja fel. A mai napig írogat. Nem tudja, hogy elég egyszer rosszul dönteni. S jól.

Papp-Sebők Attila

A FÉLELEMRŐL

nyugati szelek, így kell hívnunk őket,
hogy megszelídüljenek, a Kárpát-medence
domborzati viszonyai erősen befolyásolják
az uralkodó szélirányokat, emberi parancsra
nem változnak, pedig megtanultam
kimondani, mi halmozódott fel bennem,
hátha a világ elcsendesül és választ ad
mindre, már bánom, hogy nem álltam
mezítláb a vízbe, nem engedtem bokáig
közel az óceánt, hogy nem figyeltem egy
távcsövön keresztül a bolygók ritka
konstellációját, ehelyett hagyom,
hogy három kilélegzett szótag
rendre leterítsen.

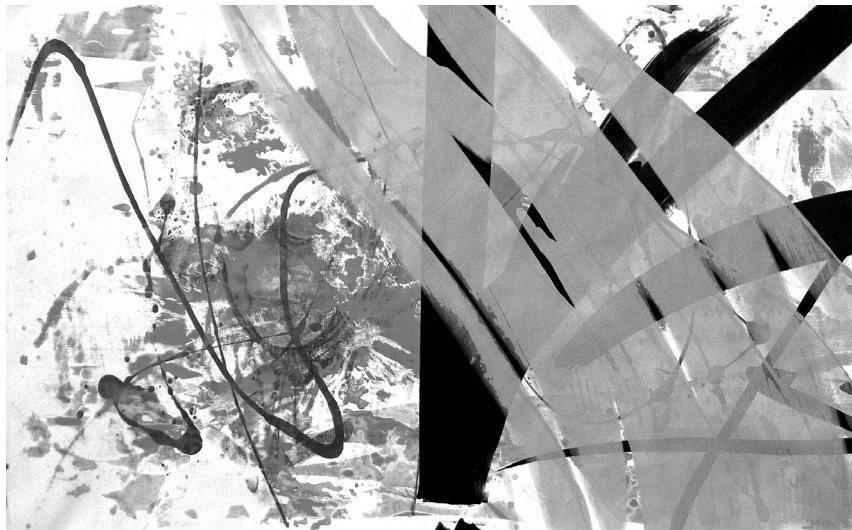
ALULRÓL FÖLFELÉ

hetekbe telt, mire összeszedtem
magam és rájöttem: könnyebb
beszélni hozzá, fiaként kezel,
a ház előtt folyó, üres szántóföldek,
a távolban hegyek, fel-felidézem,
hogyan ért hozzám, egész testtel
nekidőlök, átfogom deréktájon,
ahol nincs ellenére az érintés,
az ágak a vállam alatt bújnak át,
nem okozok sérülést, nyaranta
a segítségemet is elfogadja,
nehéz kannával hordom a vizet,
legalább tíz-tizenöt-ször fordulok,

míg már elsüllyedhetnék a talajban,
a gyökerek folytatásaként.

VISSZA

Bármerre fordulok, az utcában
kutyaugatás. Halott kutyám hangja
forog a fák között, szél kergeti,
egykor a póráz még fegyelmezte,
most kibomlik a képzeletből,
világos körgalléros nyaka
merek. Valahol vízcsobogás,
enyhíthetné a nyármeleg testet,
amelyet végül visszaküldtek
a születés előltre.

*Az idő múlása
(70 x 50 cm, szitanyomat)*

Szikra János
UDVAROL A LEVEGŐBEN

Holtak lelke röpköd a darazsakban,
holt lelkek darazsai döngnek –
ülök a virágzó akác alatt,
sosem látott nagyapám
dong köröttem nagyanyámmal,
a későbbi Mamuskának
udvarol a levegőben,
aki eldugta a narancsot
anyám szerint az unokái elől,
de most még,
de most már csak
döngnek, zümmögnek,
duruzsolnak az időtlen nyárban,
részegen kerülgetik egymást,
bűvölten bámulják a másik mozaikszemét,
holtak lelke röpköd a darazsakban,
holt lelkek darazsai döngnek –
tetőtől talpig akácvirágban
nézem néhai nagyapám
s nagyanyám légi keringőjét,
sürgetném őket,
hisz többszáz visszavonhatatlan
hülyeségnek kell még a múltban megtörténnie,
hogy Mamuska az ígért csirkepörkölt helyett
Kati nővérem szemét
grízes tésztával szúrja ki.

TIEDENYÉM

Amikor először horzoltam ajkadra
azt a csóknak sem igen *alítható*
szinte morzsányi vágy-falatot
markom még nem birtokolgatta
dúsan hullámzó emlőidet
aztán te merevítetted vesszőmre az óvszert
s néha én vittem ki a szivárgó betétet
élvezz el rajtam élvezz el bárhol
mellemen hasamon ágyékomon
apró csók-falatokkal becézgettem a szádat
percig sem latolva
meddig maradok
maradsz tiedenyém
odaadtad a mindenségnek magad
fekete láng csapott ki öledből
szénné égette vágyamat
már génjeimben éreztem a kezdetektől
te leszel
te voltál –
te
csak te vagy

LÁNYKÉRÉS

Szeretem a habozó nőket
nem sietik el az ölelést
nem adják olcsón a szerelmet
napokig tűnődnek a válasz előtt
nem hagyják hogy sokáig fogd a kezük
dúsan tenyésző főúri kertek
buja növényeire emlékeztetnek
csak a zöld száz árnyalata
tud így a húsodba kapni

érzékeidbe tépni
szemedbe horzsolni véresen
mint mikor illatos térdükhöz érsz
s ölükből lúdbőrizik a gyapjacska is
aztán a legváratlanabb évszakban
hónapban a leglehetősebb pillanatban
egy borongó konyha mélyén
megadva maguk biccentenek
a hosszan tűnődő habozó lányok a múltban
akiket szerettek benned
ha először mártod az ecsetet a kébbe
a tél végi napon a sárgába
sűrű véredbe estefelé
és beleborzongok a gyönyörűségbe
húsz évvel előbb a létrán
amikor némi habozás után
ennyit mondasz igen

TAVASZ A KERTBEN

Somának

Öt-hat macskát ástam el
a kertben másfél évtized alatt,
valamennyi dicstelenül múlt ki:
Girhes, Jómadár, Komcsi, Celofán,
a többire nem emlékszem,
öt-hat macska sülyedt el kertünkben,
oszlott szét a humuszban a meggy
s a törpe körtefa között.

Már kibomlott az alma, az irigy
sárgabarack, a szilvagally is feslik,
menyasszony-fátylasan hasadozik,

pár hét még s a hajnali harmatból
Balassi paripája gyönyörű Pünkösdt,
harsogó rózsát nyerít.

Nyulunk, *Bobek* is megpihent,
az aranyvessző sorfala előtt
fehér kő örzi nyughelyét.

Fölötte csöndre inti az ágakat a szél.

A TISZÁNÁL MÉG AUGUSZTUS VOLT

levél debrecenbe

Mintha egy talponálló közönsége káromkodna bennem
virradattól estig varjak kárognak a kertben
s még éjszaka is vadludak rikoltoznak a tó fölött az égen –
akár egy kínai költő versében
lehullt az utolsó diólevél
cserrel és bükkal *étetem* a kályhát
délután még szikrázik a nap
debrecenből telefonál a barátom –
ó mikor még tokajban *vidámkodtunk*
zolival és gézával és dzsóval
ágotával anikóval
húsz éve már jó dusa lajos –
egyikünk fejét sem kapálta le még a halál
nem rúgott szívgyödrön a depresszió
a tiszánál még augusztus volt
hellyel-közzel már őszelő
de szívünkben bukfencező nyárvég
nem káromkodtak a varjak sem a kertben
nem rikoltoztak vészjósón a mennyei ludak

BARÁTOM CIPŐJE

Negyvennégy éve nem láttam
magas szárú, fűzős bőrcipőjét.

Minden évszakban ezt viselte,
ebben hordta az újságot a hetedik kerületben,
s néha a régi gettó egyik sikátorában
(pontosan emlékszem) két forint
nyolcvan fillérért megfoltoztatta.

Talán a Dohány utcában lehetett...

...és volt, aki Amerikába vágyott,
s egy zárkában rothadt hónapokig,
a másik a Börzsöny erdeibe dezertált sorsa elől
vagy Gödöllő homokdombjai nyelték el örökre,
s volt, kit egy részeg katona rúgott szívgödrön Szentendrén,
és barátném gyönyörű arcába harapott a rák,
s volt, több is volt,
ki a falánk berlini buziké lett a tévétorony alatt,
más az irodalom leszbikus nagykövetévé léptette elő magát,
s volt, ki egy bácskai kacsaúsztatóba
vagy egy asszony húsába fulladt bele...

Ez volt az egyetlen cipője.
Amíg a suszter varrta,
zoknis lábfeje egy kézbesítésre váró
Népszabadságon pihent.

Fellinger Károly
ÉJSZAKAI VILÁGÍTÓ FELHŐ

1.

Gyönyörű a templom,
vagy száz éve renoválták, bővítették,
képeit egy ismeretlen festő restaurálta,
aki, állítólag, nem tudott
csendéleteket festeni.

A vastag fal képein mindig borús az ég,
sötét felhők gyülekeznek
a feltámadt Jézus mennybemenetelekor.

Rég jártam erre,
a falakat azóta
alaposan megkaparták a régészek,
rájöttek ugyanis, hogy azt már
a török idők előtt is festmények díszítették.

Az egyik viszonylag jól kivehető.
Jézus fölött derűs az ég,
ártatlan felhőfoslányok a kékben.

Jézus viszont csuromvíz,
esőcseppek csorognak végig arcán.

2.

Az autista gyermek nem játszik a
kapott játékaival, igyekszik a
szín, a nagyság, vagy valami kitalált
közös nevező szerint elrendezni

azokat. Az autista gyermek meg-
rögzötten figyel a rendre, nem érdek-
li, van-e annak értelme vagy haszna,
nála az ismétlés a tudás anyja.

Folyamatos kézcsapkodás, előre-
hátra ringatózás, forgás, ugrálás,
hangok, szavak ismétlése, vagy néhány
napig tartó konok hallgatás. A szem-

kontaktus kerülése, egyedüllét,
beilleszkedési gondok, problémák.
Csecsemőként még nem integet, nem
utánoz hangokat, és nem mutogat.

Később kifognak rajta a szavak, nem
kérdesz, nem meséli el, mi történt ma
vele a játszótéren, óvodában.
A WC-re járás egyfajta zarándoklat.

Számmágia, történelmi dátumok,
szimbólumok vad megszállottja, aki
mindent szó szerint vesz, szorong, az ujját
tördeli, ha megváltozik valami.

Olyan, amilyen a jó porszívó, vagy
a ventilátor, ellenállhatatlan
étvágyat érez olyasmi iránt, mi
emészthetetlen és nincs tápértéke.

3.

Gyerekkorom óta
nem láttam apámat.
Arra kért, bújjak el,
vele bújócskázzak.

Híreszteli a nép,
ilyen, ki elszelel,
engem keres, most is,
rossz helyre bújtam el.

4.

Eltemették a telet,
de fagyos volt a föld,
a sírhalom a kisgyerek sírjához
lett hasonlatos.

Rajta egy jókora, dermedt
rög, akár a gyerek kiskutyája;
bele kellett volna dobni a sírba,
ahogy a hantokkal teszik
az ismerősök,
búcsúzáskor.

5.

Különálló, vagy egybeolvadó,
fodorszerű gomolyok, pamacsok
a bárányfelhők,
elrendezésük szabályos,
önárnyékuk nincs.

Apró jégkristályokból,
túlhűlt, nagy vízcseppekből állnak,
egyenletesen verik vissza
a napfény összes színekomponeusét,
így fehérnek látjuk őket.

A költészet mégis tarka,
mint a bárányfelhő.
Bár nem hull belőle csapadék, jelzi, hogy
harmadnapra eső lesz.

6.

A leforrázott kutya
az esőtől is fél,
Isten a hóval vigasztalja,
hadd hemperegjen
a felejtésben.

Isten sejtí, hogy bejön a húzása,
sejtí, mint kóbor macska az esőt.

7.

Tisztára levegőnek néznek, milyen
kegyesek hozzám, értékelik a jó-
zanságot, levegő nélkül nem lenne
élet, kidülledt szemmel megfulladnánk.
Azt mondják, buta vagyok, akár a föld,
pedig a föld nem tud hazudni soha,
visszaadja mindazt, mit tőlünk kapott,
a szorgos gazda lovon jár, nem gyalog.
Azt mondják, tűz vagyok, nem jó játszani
velem, mert égetek, de jegyezd meg jól,
a polyva, a toklász megég a tűzben,
de az arany ott tisztul igazából.
Azt mondják, víz folyik ereimben, hogy
fizimiskám akár egy jámbor lóé,
betörhetnek bármikor csakugyan, de
inni csakis a tiszta vízből iszom.

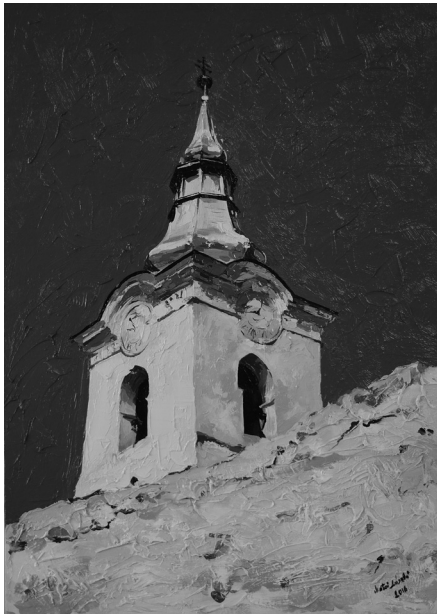
8.

Isten nyakán lóg a tudomány,
nem hagyja soha békén,
az igazság nyakán meg kötél
lóg, a hit s a reménység.

Lencsefelhő a hegycsúcs felett;
Jákob ma létrát gyalul,
a szétterülő állófelhő
lapos UFO alakú.

Elnyelik, szétszórják, vissza is
verik hűen a felhők
a Napból érkező sugárzást,
földvédő életmentők.

Isten nyakán lóg a tudomány,
nem hagyja soha békén,
az igazság nyakán meg kötél
lóg, a hit s a reménység.

*A templomtorony
(50 x 70 cm, olaj, vászon)*

Pintea László
ÜRES CSÓNAK

Elvadult bozótos szélén gyülekezünk, rövid megbeszélést követően indulunk a szigetre, ahol a vadászat előtti éjszakát töltjük. Csónakunk a nádasba vágott keskeny csatornán halad, evezők csobbanása riasztja a tó madarait. Súlyosan borul fölénk a szélben hajladozó nád, menedéket ígérő lapos szigetecskék, sással, kákával körbenőtt dombok emelkednek ki a zöldes árnyalatú vízből. Siklók borzolják a sima felszín, szúnyograjok kavarnak a fejük fölött. Társaim közül többen pipára gyútanak, füstfelhőbe burkolózva siklunk az iszapban álló fák között. Egy kopárabb részen kitarulkozik előttünk a hatalmas vízfelszín, a ropogó nád hangjára madarak rebbennek fel, hogy távolabb, biztonságos körülmények között ereszkedjenek a hullámokra. Enyhe szellő támad, susogva hajladozik a növényzet; a központi gyülekezőhely felé közeledve összemosódnak a hangok, titokzatos nevezéssel telik meg a csend.

A szigeten már vár ránk a kopott köpenyekbe burkolózó személyzet, készségesen állnak a rendelkezésünkre. Előírás szerint adjuk át fegyvereinket és a töltenytárat a megbízott felügyelőknak; a biztonság kedvéért, félreeső sátorban tárolják őket; indulás előtt hiánytalanul visszakapjuk a felszerelést. Átható ételszag árad, fokhagymás lében pácolt hússal kínálnak bennünket, sátraink előtt, állva fogyasztjuk el egyszerű vacsoránkat. A szalmafonatos üvegekben felszolgált bor mesélésre ösztönöz bennünket, idősebb társaink izgalmas vadászatok eseményeit sorolják. A fiatalabbak szavak értelmén tűnődve ülnek a sátor előtti fűben, pipájukat szívják, egykedvűen kortyolgatják borukat. Kuttyák csaholnak, idegen hangok, szokatlan kiejtések keverednek a beszédbe. A birtokon szolgáló férfiak tűnnek fel a bokrok mögött, halk utasításnak engedelmeskedve, egymás után szállnak a lapos fenekű csónakokba, majd különböző irányokba indulnak el, hogy kirakják a hajnali csalétket.

Takaróba burkolózva fekszem a sátorponyva alatt, a hallott történetek igazságtartalmán tűnődöm. Sötétség borul a szigetre, csak a felügyelő suttogása hallatszik, ahogy halk szavakkal utasítja a szolgálakat. Elalvás

előtt a hajnali indulásra gondolok, képzelt események folynak össze az álom képeivel; egyetlen pillanatra se feledkezem meg a tó vizének neszezéséről.

Suttogó hangokra ébredek, ismeretlen szolga rázza a vállamat. Sötétség borul a tájra, de a sátrak előtti tisztás tele van álmosan nyújtózkodó alakokkal. A fáklyák tompa fényében nehezen ismerem fel barátaimat; fáradt, kimerült vagyok, gémberedett tagokkal ereszkedem le a harmattól csúszós parton, hogy hideg vízben mosakodva frissüljek fel. A szolgák rég talpon vannak, talán nem is aludtak, szorgosan gyújtogatják a tüzet, pislákoló parázson melegítik az este főzött kávéját. Imbolygó lángok köré húzódva fogyasztjuk el sült húsokból álló bőséges reggelinket, savanykás bort iszunk a nádfonatú üvegekből. Szeretném megköszönni a meghívást, sajnos sehol sem találok gyermekkori barátomat, a vadászat szervezőjét.

Bársonyos feketeség ölel körül bennünket, halk utasítások hangzanak el, senki nem akarja háborgatni a sziget hajnali csendjét. Egymás után kapjuk vissza fegyvereinket, gondosan ellenőrizzük a lőszeres tarisznya tartalmát. Kísérőm, egy tapasztalt és megbízható parasztember lapos fenekű csónakhoz vezet, előzékenyen int, hogy szálljak be. A biztonság kedvéért vásznakkal bélelt dézsába helyezem puskáimat, zárható faládikába kerül a sörét és a salétromszagú lópor.

Egyszerre indul el a társaság, vidám szavakkal kívánunk szerencsét. Vékony páraréteg lebeg a víz fölött; vezetőm gyakorlott mozdulatokkal evez, később a csónak farában állva, csákllyával tolja maga előtt a ladikot. Csendben szeljük a sima vizet, csak a halk loccsanás hallatszik, és a bugyborékoló hang, ahogy a karó érinti a felszínt, majd súrlódva süpped az iszapba. Váratlanul szélesedik ki a nádasba vágott csatorna, lapos hullámok csobbannak a csónak falán, hűvös szellő libben a távoli hegyek felől. A pirkadat halvány sávja már a gerinc fölött dereng, tisztán látszanak a hófödte csúcsok. Sziget körvonalai sejlenek fel az előttünk elterülő végtelen vízfelszínen, vadkacsák hápogása hallatszik a sással borított sekélyes hajlatok felől. Vezetőm erőteljes lendítéssel kerüli meg a lapos szigetet, a biztonság kedvéért igyekszünk minél jobban eltávolodni a többi vadásztól. Az ellentétes oldalra érve erőteljes mozdulattal döfi az iszapba csákllyáját, majd gondosan hozzákötözi a csónakot. Nincs más dolgunk, türelmesen várjuk a hajnalt, mely a hegyek mögött készülődik, hogy oldja a víz fölött sűrűsödő homályt.

Völgyhajlatokból induló szél süvít végig a tó fölött, simogatva borzolja a felszínt. Hűvösebb van, mint amire számítottam, kopott plédet teríték a vállamra. Tilos a hangos beszéd, mutogatva értetem meg magam a kíséremmel. Iszonyúan hosszúnak tűnik a várakozás, hogy elüssük az időt, magunkkal hozott nádkötegekkel álcázzuk a csónak elejét és oldalát.

Váratlanul hasad meg a keleti égbolt, fokozatosan szélesedő fénysáv vakítja a szememet. A sziget körüli nádasban folyamatosan erősödnek az egymást szólítgató hangok, a csapkodó szárnyak neszezése. Kísérem kifejezéstelen arccal várakozik a csónak farában, a távoli hegygerinc árnyalatait vizsgálja. Rózsaszínben játszanak az ég peremén lebegő felhők, váratlan vihar még véletlenül se fenyegeti a vadászat sikerét. Csillogva tör a tóra a hajnal, erőszakosan szorítja vissza a hóka sötétséget; tükröződve terjed a fény, rejtett távlatokat világítanak meg a rézsútos pászmák. Tenyeremmel takarom el a sugarakra érzékeny szememet. Barátaim közül senki nem figyelmeztetett a rétegződő párára, iszonyúan fázom, csontomig hatol a hideg. Ellentétes érzések kavarnak bennem, rég megbántam, hogy elfogadtam a meghívást. Vacogva határozom el, hogy soha nem engedek a könnyelmű csábításnak. Kísérem türelmén csodálkozom, vállára terített köpenyben, egykedvűen ül a csónakfarban, véletlenül sem elégedetlenkedik, egyetlen panaszos szó sem hagyja el a száját.

Csobbanások, rebbenések törik meg a sziget csendjét, ébredő madarak készülődnek elhagyni rejtekhelyüket. Rézsútos fénytől megzavart hal csap a magasba, tisztán látom az uszonyáról csepegő vizet. Fokozatosan terjed a világosság, lassan tisztulnak a színek árnyalatai. Gondosan ellenőrzöm fegyvereimet, és magam mellé készítem őket. Segítöm a puskák újratöltéséhez készülődik, amikor a távolban felhangzik a kürtszó, és eldördülnek az első lövések. Riadt vadkacsák húznak el alacsonyan a csónak fölött, arcomon érzem szárnyuk suhogását. Madár csapatok szállnak fel a vízről, ék alakba rendeződve fordulnak a dombok lankás hajlatai felé. Szinte folyamatosan dörögnek a fegyverek, a segédek nem győzik tölteni a felforrósodott csövű puskákat. Magam sem tudom, mire várok, türelmesen húzom az időt, nem látom értelmét a felesleges gyilkolásnak. Kísérem értetlenül mered rám, nem talál magyarázatot. Egészen magasan szállnak a vadludak, panaszos gágogásuk betölti a tó fölötti teret. Lassan emelem vállamhoz a puskámat,

gondosan célzok, aztán meggondolom magamat. Tapasztalatból tudom, hogy a riadt madarak gyorsabban szállnak, mint ahogy feltételezem, talán nem akarok kudarcot vallani. Szárnyak suhogása tölti be a levegőt, csoportosan repülnek el fölöttem a kacsák, dördülések riasztják meg a csapatot, hirtelen fordulással váltanak irányt, ismét a közelünkben haladnak el, zavarodottan keringenek a sziget fölött. Továbbra sem lövök. Lágy szárnyalással magányos madarak szállnak egészen magasan, röptük ívében gyönyörködöm.

Éles dördüléssel csattannak a fegyverek, az eltalált madarak hirtelen inognak meg, kétségbeesetten csapkodnak sérült szárnyaikkal, aztán lassan, pörögve zuhannak, hogy loccsanva csapódjanak a vízbe. A nagyobb testű vadlibák csak megsérülnek, tehetetlenül vergődnek egy ideig, aztán megbékélve fekszenek el a lapos hullámokon. Sok kacsza zuhan a nádasba, lógó fülű, foltos vadászebek hasítják a vizet, némán, vakkanás nélkül gyűjtik be a zsákmányt. A vadászok arca tüzel az izgalomtól, büszkén kiáltoznak egymásnak, sikereikkel dicsekszenek. Újabb dörrenések keverednek a szárnyak suhogásával. A vadászatra képzett segédek nem győzik tölteni a fegyvereket, nedves rongyokba göngyölve hűtik a felforrósodott csöveket.

Sérült kacsza csapódik közvetlenül a csónak mellé, kékes tollazatán megcsillan a fény. Okos szemével kérdően néz fel ránk, biztonságot keresve húzódik a deszkaperem alá. Abban az esetben, ha óvatosan nyúlok utána, talán sikerül megfognom. Hirtelen mozdulattal kapom el a madár nyakát, egyetlen rántással emelem a csónakba, a fegyverek tárolására használt dézsába dobom, majd nedves vásznat borítok rá. Egy ideig kétségbeesetten vergődik, aztán elfárad, fokozatosan megnyugszik. Kísérőm is érti szándékomat, elismerően bólogat. Egyre több kacsza riad fel, erőszakos dörrenések keverednek a szárnyak halk suhogásával. Sebesült testű madarak véres tajtékot kavarnak a hullámzó vízen, sima szőrű ebek vakkanás nélkül gyűjtik össze őket.

Magasra emelkedik a nap, élénk sugarak oszlatják a hajnal nyirkos páráját. A hullámzó felszín vakítóan csillog a napsütésben. Egyáltalán nem fázom, izgatottan dobom a csónak aljába a vállamra terített plédet. Ritkulnak a lövések, tőlem balra teljesen abbamaradnak. Társaim csónakja gyorsan telik meg az egymásra dobált, sérült madarakkal. Üveges szemek nézik a magasban suhanó felhőket, tátott csőrökből véres lé szívárog a korhadt fenékdeszkákra. Lapos fenekű csónakok

cikáznak a tavon, a nádas belsejéből gyűjtik össze az ottfelajtott áldozatokat. Az én ladikom mozdulatlanul várakozik. Egyszer sem sütöttem el a fegyveremet, nem dicsekedhetek becses zsákmánnyal. Nincs szükségem elismerésre, véletlenül sem kínoz semmiféle hiányérzet. Büntelen emberként vészelttem át a hajnali mészárlást, baljós előjelektől szabadulva egyre kevésbé nyomaszt a veszély előérzete. A verőfényes tó túlsó partjára gondolok, a sziklák alatt álló tornácos házra, ahol áldott állapotban lévő feleségem aggódik miattam; ünnepélyes keretek között ígértem meg neki, hogy nem ontok vért. A közelében lenne a helyem, szórakozás helyett őt kellene oltalmaznom.

Elnyújtott kürtszó hallatszik, hullámok fölött visszhangozva jelzi a vadászat végét. Lassan fordulnak a csónakok, egymás után indulunk vissza a nádba vágott keskeny folyosókon át a központi szigetre. Már a vízben álló fák között siklunk, a délelőtti verőfényben sokkal rövidebbnek tűnik az út, mint a hajnali derengésben. A csatorna mélyén barátom csónakja körül vibrál a fény, peremig töltik meg az egymásra dobált madarak. Vidáman integet, egymás mellett tartunk a sziget felé. Lankadó érdeklődéssel fogadom izgalmas történeteit, a saját gondolataim foglalkoztatnak. Üres csónakomat látva gúnyos kérdésekkel ostromol. Viccesnek vélt idézetekkel válaszolok. Tökéletesen értjük egymást, nincs szükségünk bonyolult magyarázatokra. Elégedetten hunyorgom a reggeli napsütésben, ígéretemhez híven viselkedtem; titkos elégtételt érzek, fokozódó nyugalom jár át. Vezetőm békésen evez, a dézsa mélyén helyeslően hápog a sérült kacsá. Lapos hullámok csapkodják a ladik oldalát, valahol a magasban isteni rend feltételei sejlének.

Hornyák Tibor

TIZENHAT NAP

All a sorban a nő. Már csak egy páran vannak előtte. Behúzódik a vajszín márvány hűvös árnyékába. Sokan átszoktak az online vagy az automatás vásárlásra, de ő valahogy nem tudta elengedni, hogy élő személytől vegye a bérletet, tudva, hogy ez várakozással jár. Számlát is kellett kérnie, hogy a cégnél vissza tudja igényelni az árát. Egyszer próbálta az automatánál bepötyögni a hosszú cégnevet, de aznap elkésett.

Egészen gyorsan sorra kerül, odalép a pulthoz. Ezzel mindig gondban van. Látja a belülről az üvegre ragasztott mikrofont, a ragasztó sárgásbarna foltját, de mikor normál hangerőn beszél, sosem érti a kabinhölgy. Persze, mikor fejét félrehajtva bénán odahajol, és felemeli a hangját, akkor mindig rászólnak, hogy nem kell üvölni, békákás vagyok, nem süket.

A fülkében egy hatvan körüli hölgy. Nem áll rajta jól az egyenruha. Olyan, mintha egy bolondos szabó minden méretet elrontott volna. Csak nyolc centit tévedett, de mindenhol rossz irányba. Látszott, hogy a hölgy halad a korrallal. Festett szőke hajában rózsaszín tincs, a szín visszaköszönt méretes, kicsit lenőtt műkörmein is. A legnagyobb természetességgel gépelt vele az olcsó billentyűzeten, csikorgó műanyag hangot hallatva. Béka-mániásnak tűnt. Fülbevalóján rózsaszín alapon béka ugrott, és a fülke tele volt plüssbékákkal. A hírességek, Breki, és a béka a Vukból, és persze a pórnép, békák minden méretben, a zöld minden árnyalatában. Voltak újabbak, de párat már belepett az évtizedes fülkepor. A falon kétéves békás naptár, bár a hónap stimmelt. A mögötte lévő ajtó üvegében tükröződött a monitorja képe, természetesen békás háttérképpel.

- 'Napot. Mit adhatok?
- Üdvözlöm. Egy harmincnapos bérletet szeretnék.
- A mai naptól?
- Igen.
- Személyi igazolvány-számot kérek szépen.
- Pillanat... mondom. 307639 BZ

- Rendben, meg is van. Oh, várjon csak... Tájékoztatom, a 281/2023. (VIII. 4.) kormányrendelet alapján csak 16 napra tudom adni a bérletet, így az ára 9500 forint helyett 5060 forint. Tájékoztatom kell, hogy a Magyar Kormány mindig a lakosság érdekeit tartja szem előtt, teljes körű tájékoztatásra törekszik. Amúgy sajnálom.

- Tessék? Mi ez a rendelet, miért csak tizenhat nap? Mit sajnál?

- Ne tessék ezt csinálni, hónapok óta erről van szó minden híradásban, az interneten is! Hihetetlen, hol tart már a tudomány! Ki is van plakátolva országszerte. Nézze csak, ott ön mögött az út túloldalán az óriásplakát!

- Nem látok el addig, nincs itt a távollátó szemüvegem. Régimódi vagyok, olvasni szoktam – koppint középső ujjával a vastag könyvre, amit maga elé rakott a pultra.

- Ne csinálja már, ez olyan kellemetlen.

- Nem csinálom. Mondja, miért kapok csak tizenhat napra bérletet.

- Jól van, várjon, előkeresem a hivatalos szöveget, itt van valahol lefóliázva az ilyen esetekre.

- Persze, keresse csak.

- A Magyar Kormány 281/2023. (VIII. 4.) rendelete alapján tájékoztatom, hogy a rendelkezésre álló biometrikus, egészségügyi és környezeti adatok alapján az ön várható élettartama a mai nappal kezdődően tizenhat nap. A magyar kormány mindig a lakosság érdekeit tartja szem előtt, teljes körű tájékoztatásra törekszik, így arra is figyel, hogy Ön annyit fizessen a bérletért, amit még a rendelkezésre álló adatok alapján ténylegesen felhasználni képes. A magyar kormány figyel az emberek kiadásaira.

A csöndbe belecsikordult egy érkező metrószerelvény. A békás hölgy mögött a nyomtató végzett, és kiköpte a tizenhat napra szóló bérletet. A hölgy letépte a perforáció mentén, majd kicsúsztatva a szelvényt a kopott réztálca és a zsíros üveg hasadékában.

- De honnan tudják? – kérdezi a nő, kártyáját odatartva a terminálhoz, kifizetve az 5060 forintot.

- Mit?

- Hogy ennyi? Tizenhat nap?

- Egy új kínai fejlesztés. Nagyon sok adatot összesítenek, és ebből számolják ki valahogy. Nem tudom a részleteket, felmegy a netre, biztos

megtalálja. Kérem, ne tartsa fel a sort – mondta, a háta mögött nagyot brekkent a falóra. Tíz óra van.

– Vizontlátásra – mondja a nő halkán.

– Vizontlátásra. Őszintén sajnálom, vigyázzon magára. Ha gondolja, itt, az aluljáró végében van egy cukrászda. Egész jó, még valami díjat is nyertek. Meglepheti magát. Tudja, tizenhat nap nem olyan sok, ki kell élvezni. 3500 forintot spórolt, abból azért csak kijön pár dobos.

– Jajj, kérem haladjon már! – szól a sorban a következő vásárló. Nekem két napom maradt, de még be kell mennem a városba. Egy tízes gyűjtőt kérek, kedves. Szépek a békák.

CETLI

A százhuszonhetedik és a százhuszonnyolcadik oldal között találtam a cetlit, amikor átlapoztam a létszám felettivé vált Asimov-féle *Alapítványt*. A trilógia nyolcvankettes kiadás, a teljes ára 70 Ft, írja a hátlap. Jó néhány évvel ezelőtt kimenekítettem minden értékelhető könyvet anyámék könyvtárából. A polcaik úgy néztek ki, mint a minden nagyobb csomópontban látható antikvár utánfutók kínálata. Ugyanazok a könyvek, ugyanazok a kiadások. Bárhová ment az ember vendégségbe, körbenézett, és megnyugtatta az ismerős könyvgerincek otthonossága. Sajnos a trilógiából csak kettőt találtam meg, apám sem gondolhatta komolyan nyolcvankettőben, hogy eljöhet a *Második Alapítvány*.

A sorozatot megvettem új fordításban. Ezeknek nem tudok ellenállni, pedig az új nem szinonimája a jobbnak. A majd' negyven éves könyvek így elajándékozhatóvá váltak. Ha nem kellene senkinek, akkor otthagynom egy buszmegállóban, vagy aluljáróban. Előtte rutinszerűen végigpörgetem a lapokat, ne maradjon közöttük pénz, vagy családi fénykép. Egyiket sem találtam még soha. Csak most ezt a cetlit.

Csupán két szó volt rajta apám rendezett betűivel.

*Kölni
Cigi*

Jó lett volna kitalálni, miért írta. És mikor. A kölniből egyértelműnek tűnik a húsvéti ünnepkör, de aztán eszembe jut, hogy az illatszert is kölninek hívtuk a nyolcvanas években. Minek neki kölni, vagy parfüm? Vagy akárhogy is hívjuk. Nője volt? Mert a hétköznapiokban a hónalján kívül minden egyéb testrészét elkerülték az illatszerek. Na jó, borotválkozás után némi arcszesz. Heti egyszer.

Meg akartam kérdezni apámat, de mikor a cetlit találtam, már egy hete feküdt az intenzíven. Múlt szerda reggel fájlalta a fejét, majd összeesett. Ütemesen csipogott a szívmonitor, bár nem tudom, a letelt vagy a hátralévő időt számolt-e. Ha nagyjából egy környéken lakik a család, akkor majd minden kórházra jut egy halott felmenő, így a rossz emlékekkel telve sétáltam végig a Kerepesi kórház folyosóján. Megvettem az automatából az intenzíves látogatói csomagot. Felvettem a köpenyt, cipővédő zsákot, hajvédőt. A nyári melegben átizzadt az ingem, így amikor beléptem a légkondicionált osztályra, rázott a hideg. Kedves gesztus, hogy az élet és halál közé szorultak legalább ne érezzék a kinti harminchatot.

Nem tudom, megküzdési technika, vagy csak egyszerű gondolatelrevelés, de sokat gondoltam a cetlire, és arra, miért kellett neki kölni. Ha volt bármi a múltjában, amiről én nem tudtam, akkor kiderült? Megbeszélték anyámmal? Vagy tényleg jelentéktelen az egész, és mi locsoltuk el néhány húsvét alatt az émelyítően édes kölnit, sokszor már inkább vállra, fej helyett. Műszálpulcsit könnyebb mosni, mint hajjat.

Pár perce fejeződtek be a szokványos beszédek, amelyekhez mi szolgáltatunk ugyan az életrajzi adatokat, de olyan volt, mintha nem is apámról szóltak volna, hanem valamilyen idealizált mesehősről. Elég sokan eljöttek. Végigrészvételték, kézfogtak, puszilgattak, és lassan elszivárogtak a sírok között.

Itt állok a sír szélénél, nézem apám koporsóját. Kezemben egy szál fehér rózsa, és hozzáfogva a cetli. Lendítek, és bedobom mindkettőt a sírgödörbe. Bár középre célzok, a rózsa oldalra esik, egy friss földkupacra. A cetlibe belekap kicsit a szél, pörög párat, majd lehullik a koporsóra. Oda, ahol a deszka és egy világ túloldalán apám arca lehet.

Ocsenás Péter Bence

LAPOS KAVICS

Felkap egy kavicsot, a Tiszába dobja. Szereti összeszedni a gondolatait, mielőtt belefog. Nem könnyű szakma, folyamatos éberség, kevés alvás, halottak. Rágyújt. A túlpartot nézi, a napfelkeltét a gyár mögött. Két hónapja vált el a feleségétől. A közös ügyek során alig szóltak egymáshoz, egy hete megkérte a hadnagyot, hadd dolgozzon egyedül. A hadnagy pár pillanatig a tollát kattintgatta, aztán legyintett, a szekrényből vodkát vett elő. Túl kicsi ez a rohadt falu!

Hangokat hall a háta mögött, megfordul. Egy lány áll mögötte, szandál, zokni, kócos haj. A fiú miatt jött? Bodor felkap egy kavicsot. Tudod, hogyan kell kacsázni? A lány végigméri, kikapja a kezéből, a Tiszába dobja. Nem kacsázik. Bodor elmosolyodik. Sokat kell gyakorolni! Megmutassam? A lány bólint, leül mellé. Bodor újabb kavicsot dob el, hármát pattan, elsüllyed. A lány a vizet nézi. Mi a titka? Bodor elnyomja a cigit. Mit tudsz a fodrász fiáról? A lány felpattan. Utáltam, folyton csúfolt, azt mondta, hogy túl kövér vagyok és soha nem lesz férjem! Bodor a lány kipirosodott arcát nézi.

A fodrász sütivel halmozza el, másodszer kérdezi, kér-e kávé. Mintha a kedvességén múlna, hogy megtalálja. Három nap telt el, tulajdonképpen már lehet készülni a temetésre. Elfogadja a kávé, a fodrász felélénkül, kiviharzik a konyhába. A sárga tapétát nézi. Próbált leszokni a kávéról, de csak pár napig bírta. Van, amikor ötöt is megiszik, lefekvéskor jut eszébe, egész nap nem evett semmit. Visszajön a fodrász, lerakja a kávé, feszülten mered a pohárra. Bodor beleiszik, elismerően bólint. A fodrász jólesően felsóhajt. Megtalálja, igaz?

A Casablanca sörözőben ebédel. Tojásos nokedli, kevés szalonna. A pult mögül szól a Retro rádió, a sarokban festékes ruhájú férfiak, a nyitott ajtón besüt a nap. A kocsmáros egy poharat törölget, Bodort nézi. Van valami fejlemény? Bodor szalonnát szúr a villájára, nem válaszol. A kocsmáros sört csapol, Bodor mellé lép. Nekem igazán elmondhatja! Igya csak meg, váljék egészségére! A sarokban az asztalra csap az egyik férfi. Nehogy még kényeztesse is! Lehet egy gyilkos mászkál odakint, ez meg itt zabál! A férfi társa legyint. Honnan tudjuk,

hogy tényleg történt valami? Ismerem azt a gyereket, csak egy kis figyelmet szeretne! Egymás szavába vágna, a kocsmáros próbálja nyugtatni őket. Bodor feláll, a két férfi elhallgat. Megköszöni az ebédet, kimegy a kocsmából.

A Tisza az egyik oldalon, elsuhanó házak a másikon. A falu Facebook csoportjában egymás után kerülnek ki a posztok, egyesek szerint a gyerek majd megunja, magától visszajön, a polgármester szerint a városba szökött, az iskolaigazgató ráírt Messengeren Bodorra, a szülőket hibáztatta. Leparkol az út szélén, kinyitja az ajtót, hátradől. Nem emlékszik, miért lett rendőr. Szüleinek semmi köze nem volt a rendszethez, apja mérnök, anyja titkár volt. A hadnagy azt mesélte, őt a pénz és a korai nyugdíj győzte meg. Bodor érzi a meleg levegőt, lehunyja a szemét. Pár perc, elnyomja az álom.

Leülne, de az öregasszony nem kínál neki ülőhelyet. A tévé előtt eszik, foci, Paks-Kecskemét. Az eltűnt kisfiú a szomszédban lakott, de mintha most hallana róla először. Hirtelen elordítja magát, az ajtóban megjelenik a parton látott lány. Meglátja Bodort, megtorpan, lesüti a szemét. Gyere, egyél, mondja az öregasszony. Nem vagyok éhes, suttogja a lány. Az öregasszony elfordul a tévétől. Ha akarsz valamit mondani, nézz a szemembe! A lány az asztalhoz lép, szóra nyitja a száját, de az öregasszony pofon vágja. Azt mondtam, eszel! Bodor megköszörüli a torkát, az öregasszony ránéz. Van még kérdése, vagy végeztünk? Bodor a lány ökölbe szorított kezét nézi.

Mély levegőt vesz, a zuhanyrózsát a feje fölé emeli. Hirtelen hideg, zsibbadó érzés az izmokban. Pár másodpercig bírja, aztán meleg víz. Kiszáll, megtörölközik, pizsama nélkül megy a hálószobába. A templom mellett talált kiadó szobát, bútorokat még nem vett, csak tévét és matracot. A sarokban szétdobált ruhák közt meglátja az igazolványát. Odalép, kinyitja. Nézi a komor képet, a fehér háttért, a mellette lévő számsort.

Másnap reggel találja meg a kisfiút. A víz kisodorta a partra, kék foltok, tátott száj, feldagadt mellkas. Leguggol, az arcra mered. Az orvos leteszi a táskáját a földre, kiroppantja a hátát. Ne nézzen a szemébe, nem fog tudni aludni! Én is így jártam, fél éve hívtak a vasúthoz, az a rohadt szétronsolt lány azóta visszatér az álmaimban. Az orvos panaszkodni kezd, Bodor nem figyel. Lépteket hall a háta mögül, a rendőrök megérkeznek a szülőkkal. A fodrász előrelép, nézi a földön

fekvő fiát. Arca falfehér, egyet bólint, lehunyja a szemét. A férje Bodor mellé lép. Egyszer láttam, hogy azzal a kis kurvával verekednek a hídon! Bodor megfordul, a parton gyűlik a tömeg. A virágárus keresztet vet, a postás leveszi a sapkáját.

A hídon ül, mellette a lány, a gyárat nézik, a tornyok között lemenő napot. Bodor rágyújt. A nagymamádat nem zavarja, hogy ennyit csatangolsz egyedül? A lány grimaszol. Felőle bele is eshetnék a Tiszába! Bodor bólint. Még nyomoz, kérdezi a lány. Bodor mélyet szív, kifújja a füstöt. Már nem. Eldobja a csikket, végignézik, ahogy a vízbe esik.

Az intézet igazgatója egy szűk szobába kíséri, mosolyog, mindjárt hozzuk, magára hagyja. Bodor leül, a falat nézi. Reggel bement a hadnagy irodájába. Két hét szabadságot kért, aztán majd meglátja. A hadnagy hiába győzködte, kínálta vodkával is, Bodor szó nélkül otthagya.

Nyílik az ajtó, a lány lép be, leül az asztalhoz. Maga elé mered, nem köszön. Bodor felsóhajt. Jól vagy? A lány bólint. Bodor végigméri, kérdezni akar valamit, de nem szól. Pár pillanat csend, aztán a zsebébe nyúl, kavicsot vesz elő. A lényeg, hogy laposat válassz. Oldalra kell fordulni, terpeszbe állsz, úgy dobod el, mint a frizbit.

Az asztal közepére teszi a kavicsot.

HIDEG

Rónay a kövek közé szorult testet nézi, int a cigiző mentősöknek. Az egyik megvonja a vállát, kifújja a füstöt. Ne idegeskedjen, hölgyem, nem megy az sehova! Rónay megfordul, felmegy a tópart lépcsőjén. Társa a rendőrautó mellett telefonál, az arcán látszik, a munkaidő lejárt, ő már a kisujját sem fogja mozdítani. Rónay kinyitja a csomagtartót, kivieszi a csáklját.

A hidat nézi, aztán a felhőket. Mostanában visszatérő álma, hogy köd van a szobájában. Hunyorogva lépeget a szőnyegen, az ajtó felé megy, de nem találja. Rákeresett a neten, hogy mi lehet a jelentése, de csak zagyvaságokat talált. Nem néz a mentősökre, kihúzza a testet a partra, a hátára fordítja. Feldagadt mellkas, kékes bőr.

Másnap reggel az utcán sétál. Gyerekek hógolyóznak az iskolaudvaron, egy öregember sóhajtozva lapátol, az autók dugóban állnak. Rónay a fekete cipő orrát nézi. Ha jól számolja, tíz éve van szolgálatban. Esti járőrözés, papírmunka, helyszínelés, halottak. Az apját mindig zavarta a munkája, szívesebben látta volna kiszolgálóként egy kávézóban, könyvtárosként, vagy stewardessként mosolyogni a gazdag utasokra.

Benéz a házak ablakain, fenyőfák, tévék. Diákkorában színész akart lenni. Szemben a sötét nézőtérrel, gátlások nélkül. Több színészkurzust elvégzett, játszott pár előadáson is kisebb szerepekben. Az egyik órán találkozott Erdőssel. Az első kapcsolata. Beesett váll, szemüveg. Egyszer kapott tőle egy verset, de nem tetszett neki, túlzó jelzők, rimes sorok. Valamit a szeméről írt benne.

Zsebre vágja a kezét, felhúzza a vállát. Iskolás korában látott ilyen havat legutóbb. Az udvaron hógolyóztak, nevetve pörögtek a hóban. Az egyik felsős megfürdette az osztálytársukat, Bogdán szemüvege megrepedt, prüszkölve állt fel, mindenki kinevette. A csengő szakította meg a jelenetet, sorban állás, várakozás. Aztán kiáltás. Mindenki megfordult, Bogdán állt a sor végén, kezében egy kő, a földön a felsős. A hó véres volt. A tanárok mindenkit felzavartak a termekbe, a diákok izgatottan tolongtak az ablakban. Mentő jött, aztán pár perc múlva két rendőr. Kék egyenruha, sapka, öv, rajta gumibot és fegyver. Rónay akkor látott először rendőröket intézkedni.

Belép a kocsmá ajtaján. Zöld műanyagfenyő a sarokban, sárga lámpafény, üres asztalok. Lecsapkodja a havat a csizmájáról, a pulthoz lép, a szokásosat kéri. A kocsmáros bólint, vodkát tol elé. Az első riasztása óta iszik vodkát. Deák téri sikátor, egy részeg az öklével verte a fémkukát. Rónay szólította fel, álljon félre, emelje fel a kezét. Ahogy közelebb lépett, meglátta, hogy a férfi keze véres. Előkapta a fegyverét. Újabb felszólítás, a férfi megdermedt, hirtelen felugrott, felé rohant, Rónay nem bír mozdulni, a társa lépett be elé, kigáncsolta a férfit, a földre terítette. Rónay észbe kapott, segített megbilincselni. Remegő kézzel vezetett el az örsig.

Lehúzza a vodkát. Holnap kilép. Új munka, új élet, meg kell ünnepelni. Még egyet kér, lehúzza azt is, a meleg átjárja a testét. Pár pillanatig maga elé mered, aztán elköszön. A szemközti épületen reklámplakát, a városi színház hirdeti a havi műsort.

Az egyik előadás után jött össze Erdőssel. Elsétáltak az Erzsébet hídra, a korlátnak dőltek, nézték a Dunát. Előveszi a telefonját, Facebookon biztos fent van, kíváncsi, hogy bánt vele az idő. A hópelyhek ellepik a kijelzőt, belép az egyik fa alá. Megtalálja, mosolygós profilkép, szemüveg, ritkuló haj, feleség, két gyerek. Elteszi a telefont, elindul a híd felé.

Dugó, benzinszag, repedés a járdán. A korlátra könyököl, a jeges Dunát nézi. Fél évig voltak együtt. Készültek az érettségire, ugyanarra az egyetemre jelentkeztek, tervezték a közös jövőt. Aztán szakított Erdőssel. Már nem emlékszik, miért, talán ráunt. Egy héttel később belépett a rendőrségre.

Mély levegőt vesz, mozdulatlanul áll a hóesésben.

LÉPÉSSZÁMLÁLÓ

Umatham tanár úr három lépcsőfokot lép egyszerre. Még soha sem késett pályafutása során, mindig az elsők között lép be az egyetem rozsdás kapuján, biccent a portásnak, a hétvégi fradi meccsről kérdezi. De ma hat helyett hétkor kelt, kiugrott az ágyból, bepakolt a táskájába, a kocsiban jutott eszébe, nem is reggelizett. Leveszi a szemüvegét, letörli az izzadságot az orráról. Lifttel is mehetett volna, de megfogadja az orvosa tanácsát. Napi hétezer lépés! Az okosórát a lánya rendelte meg, postán küldte el, mellé üzenet. A vérnyomást is méri! Umatham fintorog, sosem volt problémája a vérnyomásával.

Belép a terembe, lecsapja a táskáját az asztalra, kiadja a tesztek az első sorba. Leül, nézi a hallgatókat. Az utolsó zárthelyi. Holnaptól jöhet az olvasás, a tanulmányok, talán operába is gyakrabban fog járni. A lányának még nem mondta el. A hétvégére áthívta vacsorázni, a kedvencét fogja főzni, gulyásleves, desszertnek palacsinta, utána bejelenti. Köhög, előveszi a kockás zsebkendőjét, megtörli a száját. A zajra az összes hallgató megrándul, egyikük feláll, kiviszi a tesztet, ettől a többiek is felbátorodnak, egymás után lépnek Umatham elé. Biccentés, mosoly, viszlát tanár úr.

Az udvaron pipázik. Az egyik professzora kínálta meg először. Pár szívás, és rögtön kibukik az emberből akár százezer karakter is! Az

orvosa azt tanácsolta, szokjon le. Umathum az elmúlt hónapokban gyakran járt a rendelőben, megszerette az orvost, vizsgálat után a fociról, vagy a napi politikáról beszélgettek. A kedvéért megpróbált leszokni a cigiről, de csak pár napig bírta. Dörög az ég. Umathum szereti az esőt, ha elered, bárhol legyen, mindig az ablakhoz lép, kinyitja, mélyet szippant az esőszagból.

Belép az irodájába, a kollégái tapssal fogadják. Mosoly, kézfogás, gratuláció. A rektor megveregeti a vállát. Hát ezt is megéltük! Borosüveget nyom a kezébe, felnevet, kivillannak a sárga fogai. Három hete a város díszpolgárává avatták Umathumot, a polgármester adta át a díjat, az is mosolygott, annak is sárga fogai voltak. Talán ahogy egyre feljebb lépeget az ember, kevesebb idő jut a fogmosásra. A lánya nem ment el az ünnepségre, azt írta, dolgozik. Lányát sosem érdekelték a tanulmányai, kamaszkorában, az egyik veszekedés után összegyűrte a jegyzeteit. A kollégák vigyorognak, aztán az egyik megszólal, fogadóórám lesz, egy másik helyesel, egy harmadik ebédelni akar menni. Elköszönnek, kimennek az ajtón. Umathum felemeli a bort, az üvegen tükröződő arcot nézi.

Az irodában járkál fel-alá. Villan az órája, hatezer lépés. Szeret sétálni, éjszakánként gyakran elmegy otthonról, csak ő és a csillagok, a fehér sávokon lépked az út közepén, oldalra emeli a kezét, azt képzeli, hogy egy pallón egyensúlyozik, alatta több száz méter mélység. Megáll, a könyvespolcot nézi. Magnó, füzetek, jegyzetek. Talán utoljára áll itt. Pedig ezután is bejöhet ide, nincs megtiltva, talán be is jön, megnézi, hogy mi változott, milyen nélküle. Leül a székbe, előveszi a tesztet, olvasás nélkül pipálgatja őket.

A folyosón ül, csak a takarítók maradtak az egyetemen. Az egyetem takarítói kedvelik Umathumot, gyakran megszólítja őket a folyosón, a katonaságról mesél, az első cikkeiről, vagy csak a világ dolgait vitatja meg velük. Az egyik takarító mosolyogva int, de Umathum nem viszonzozza. A képeket nézi a falon. Volt professzorok, pár tanította is, öltöny, ősz haj, alul évszám. Az egyik hetven, a másik negyvennyolc, a harmadik nyolcvan évig élt. Umathum köhög, előveszi a zsebkendőt, megtörli a száját.

Villan az óra, lépésnek érzékelté a hirtelen mozdulatot. Felirat jelenik meg a kijelzőn, gratulálunk, a napi átlag sikeres teljesítése. Umathum az orvosra gondol. A legutóbbi vizsgálat után nem beszéltek a fociról,

az orvos mosolyogva kísérte ki, megveregette a vállát. A lépe számláló majd segít! Umatham csak vigyorgott, mint aki elhiszi, az használ bármit is.

Elteszi a véres zsebkendőt. A hétvégén talán ezt is elmondja a lányának.

Az ebéd
(145 x 160 cm, olaj, vászon)

Péntek Gábor

KÖZBEN

Apa az íróasztalnál ül, átadom neki a cédulát. Rosszkor jöttem, nem fordul felém. A papírt elveszi, bólogat, nincs válasz. Délután a Big Macet több szósszal adják. Bence azt mondja, az nem lehet, akkor se, ha nagy menüben kérem, csak képzelődöm. Szerinte mind-egyik tök ugyanolyan, mintha robotok gyártanák. Anyu hív, hol vagyok, nyolcra legyek otthon. Kilenc után érek haza. Az jó, hogy nem váltak el a szüleim.

Apa azt mondja, hogy ő a sorok között is tud olvasni, de a legtöbb ember nem tud. Én is tudok olvasni, elsőben megtanultam, nem úgy, mint a Bence. De én nem a sorok között, csak azt, ami le van írva. Marika néni a tábla előtt ül, előtte a hetedik bé naplója, Bence mellettem. Marika néni előretolja az orrán a szemüvegét, kinéz fölötte, felhúzza a szemöldökét, mindig, amikor Bencére kerül a sor, kikerekíti a szemét. Néha a fülét is mozgatja, de a második sorból alig látható. Nem szabad hangosan röhögni, főleg nekem nem, mert Bence mellett ülök, meg a barátom. Nem szabad kinevetni, mondta Marika néni egyszer, amikor Bence nem jött iskolába, képzeljük magunkat egy kicsit a Bence helyébe. Szerencse, hogy nem vesz észre semmit, épp azt próbálja kibetűzni, hogy napraforgó.

Apa szobájában könyvszag van. Mögé lépek, nem vesz észre. Figyelem, nézi a könyvet, aláhúz benne két szót, nem értem, miért azt a kettőt, hogy *csillogó szemmel*. Biztos tetszik neki. A lap szélére írja: közhely. Én már régóta tudok olvasni, de csak azt, ami le van írva, nem úgy, mint apa. Nem tudom, hogy olvas a sorok között, majd egyszer megkérdezem. Ha lesz egy kis ideje. Apa szobájában sok könyv van, a polcokon meg a parkettán, egymásra pakolva, és amikor mögé lopódzok, úgy lépek, mint a YouTube videókban a macska a felállított dominók között. Sikerül. Apa bőr forgószékekben ül az íróasztalnál. A fal mellett van egy ágy, mellette egy szobafenyő. A fenyőt Sopronból hozta a gyerekkori szobájából, amikor kapta, akkor a szobafenyő kicsi volt. Meg a Vali is kicsi volt még akkor, apa osztálytársa, tőle kapta a fenyőt. Én nem ismerem Valit. Apa minden reggel összefogja a lepedőjével az

ágyneműjét, és beteszi a kihúzható ágyneműtartóba, ahol megtaláltam karácsonykor a stoplis focicipőt.

Anya szobájában anyaszag van, ez jó. Van egy asztal meg egy párnás főnöki szék, így vettük az IKEA-ban, hogy masszírozós, párnás, főnöki szék, és van egy nagy ágy is. Anya már nincs itthon, mert ma szerda van, és kedden, szerdán, csütörtökön be kell mennie az irodába. Az ágyon hagyta a hálóingjét meg az összegyűrt ágyneműt, már kihült.

Imádom a nyarat. Süt a nap, nem kell korán kelni, anya párnájába bújok, szagolom. Itt nincs virág, csak egy futópad. Meg csomó irat, azokhoz nem szabad nyúlni, vagy rájuk firkálni, mert az emberek azokba írták bele az életüket. És anyának tök jó a számítógépe, ThinkPad, azt mondja, a cégé, nagyon kell rá vigyázni, nem szabad inni meg enni fölötte. Akkor se, ha vicces videókat vagy képeket mutogat nekem. Nem nyúlhatok a laptopjához, és apáéhoz sem, pedig apának is van egy, az DELL, az a folyóiraté, ahol apa szerkesztő. De nem baj, mert tavaly kaptam végre egy gamer laptopot. A gamer laptop Bence szerint is nagyon menő. Apa túl későn fekszik le, és kibírhatatlanul horkol, mondta a maminak anya.

És apa nagyon sokáig alszik. Ő meg korán fekszik és korán kel, meg itt van a futópad, csak zavarnák egymást, mondta ezt is a maminak. Anya minden reggel fitneszre megy, nagyon frissnek kell lennie ahhoz a sok emberhez, aki mindennap az ő vérét szívja. Nem úgy, ahogy abban a vámpíros filmben, hanem úgy, hogy a cégnél mindenki akar tőle valamit. Több pénzt, vagy azt, hogy ne rúgják ki, néha meg azt, hogy főnök lehessen. Apa szerint a kiadó is komoly munkahely, anya nevetett ezen egyszer, apa akkor elhallgatott. Apa szerint neki nagyon ott kell lennie fejben. Ez azt jelenti, hogy gondolkodnia kell sokat. És apa tényleg, vagy olvas, vagy gondolkodik, és szerintem akkor is gondolkodik, amikor olvas.

Jó ez a gamer laptop, ha játszom, én is gondolkodom, de ezerszer gyorsabban, mint apa. Ha olyan lassú lennék, mint ő, akkor megölnének már az első szinten, és sohasem gyűjthetnék XP-ket. Vicces, de apa még azt sem tudta, mi az az XP. Ezt minden osztálytársam tudja, még a Botár is, pedig ő háromból bukott félévkor, és az sem érdekli, hogy hova igazolt a Szoboszlai. Mondtam apának, hogy az XP az experience point, azaz élettapasztalat. Meglepődött. Élettapasztalat, kérdezte, aztán hallgatott, mintha még sosem hallott volna erről. Igen, ezt gyűjti a

karakter, hogy szintet léphessen, mondtam. Hogyan lehet szintet lépni, kérdezte, és csak nézett maga elé, mikor mondtam neki, hogy egyszerű. Nehéz küldetéseket kell teljesíteni, akadályokat meg ellenfeleket legyőzni, vagy jól kell tudni a szerepjátékokat. Azt mondta, hogy most már érti, de nem vagyok biztos benne, mert furcsa volt a hangja, krákogott, és csak nézett maga elé.

Bencének két apja van, egy régi meg egy új. Melyik a kedvenc apád, kérdezem tőle. A Meki felé sétálunk a film után. Kint vihar van, a pláza üvegtetején folyik a víz. Egyik sem, mondja Bence. Pedig tavaly kapott a régitől egy csúcsszuper iPhone-t, a másiktól meg egy PlayStation-t. Akkor szerintem szerette őket. Közben az járt a fejemben, hogy nem tudom, mi volt ebben a filmben tizenhat karikás, ennél durvább volt a múltkori, pedig az csak tizennégyes volt. Bence se tudta, de legalább beengedtek. Biztonság kedvéért a jegyet Zsombival vetettük meg, Bence bátyjával, így szoktuk. A beengedéskor a jegykezelő lány ránk nézett, aztán ki a kassza felé, megint ránk, ötös terem, mondta.

Bence szülei sokat kiabáltak régen, és azt mondja, ez most is így van, a második apjával. Az anyukája az újjal Horvátországba vitte nyaralni, a régi meg Olaszba a barátnőjével, aki húsz évvel fiatalabb, mint az apja. Nyáron Olaszba, meg síelni is Olaszba, az nem rossz. Mi is voltunk nyaralni. Görögországban, meg a Balatonon. Spórolni kell, mondta anya, és én közöttük aludtam Szigligeten, apa akkor nem horkolt, csak sörszagú volt. Apa és anya nem veszekednek. Az nagyon jó, hogy nem váltak el, mert a legtöbb osztálytársam szülei már igen.

Halkan nyitom az ajtót, anyu online van az amerikaiakkal, náluk ilyenkor van délután. Leírja egy papírra, hogy fagyasztóban a pizza, sütő, tedd maxra, alá meg azt, hogy van fagyí, és odacsúsztatja az asztal sarkára. Häagen-Dazs, sós karamella, a kedvencem, anyu mindent tud. Anyu nagyon ügyes, a monitoron sose veszik észre, amikor épp nekem ír. Olyan, mintha azt írná, amit az amerikaiak mondanak, még előrébb is hajol, és bólogat nekik, de közben nekem ír. Kérek pénzt, kell a holnap hamburgerre. Vagy KFC-re. Az asztal alatt kinyitja a pénztárcáját. Cetlire ír egy üzenetet apának, utalj még ma, viszem a cédulát. Apa felém fordul a bőr forgószékével, és mondja, hogy most jókor jöttem, mert épp van egy csepp ideje. Átveszi a papírt, az asztalra teszi, simogatja a fejemet, néz, furcsa a szeme. Megölel, és nagyokat sóhajt. A fülem pont a nyakához ér, hallom, ahogy nyel. Ő is ad pénzt. Akkor

is ad, ha nem tud felém fordulni. Múltkor épp jókor mentem, és megkért, hogy mondjak meg valamit anyának. Nem írt, csak üzent. És akkor én rögtön átmentem, és anya válaszolt. Ez így a legjobb, mert nagyon gyors. Akkor visszafelé ismételttem, amit anyu mondott, és lehet, hogy kicsit megváltozott az üzenet, mire átértem, de tényleg csak egészen kicsit, mint amikor az iskolában fülbesúgósat játszunk a sorban. Csak a vállamat vonogattam apának, hogy én sem igazán értem, és akkor még volt négy üzenet, amit vittem és hoztam, és kicsit lehet, hogy azok is változtak, de végül mindenki értett mindent. Az jó volt. Amikor nem vagyok ott, akkor az egyáltalán nem gyors. Nagyon elfoglaltak, és e-mailt írnak egymásnak, vagy üzenetet a mobilon. De e-mailt meg üzenetet nagyon sokat kap az ember, és nem mindig olvassa el őket rögtön, főleg, ha felnőtt.

Anyu azt mondja, hogy a prioritás a lényeg, ami azt jelenti, hogy a sorrend. Ő például azonnal válaszol a főnökének meg az amerikaiaknak, de szerinte nem kell összetojnia magát az embernek, ha beesik száz e-mail azoktól, akik mind csak állást akarnak tőle, meg küldik neki az önéletrajzokat. Meg szokta mutatni nekem a leghülyébben kinézőket, és együtt röhögünk rajtuk, főleg, akinek a neve is gáz. De az önéletrajzokra nem szabad firkálni. Ezt harmadikos korom óta tudom. Akkor egyszer rajzoltam egy bajuszt meg nagy fogakat egy nőnek, akkor még nem tudtam, hogy ezt nem szabad. A könyveimben is kiegészítem a képeket, de azért nem szól senki. Anyu főnöke jó fej, már öreg, hatvan akárhány, és kinyomtatva szereti látni az önéletrajzokat. Anyu azt mondta, hogy amikor vette elő a táskájából, majdnem megállt a szíve, mert meglátta a kapafogú, nagy bajuszú Szender Veronikát, fél szemmel, mert szemkötőt is rajzoltam neki, ami onnan jutott eszembe, hogy Bence kalóz volt a farsangon. Szender Veronikának tök jól állt a szemkötő, majdnem olyan jól, mint Zrínyi Ilonának a törökönvemben, amin Bence egy órán át röhögött, de anyu azt mondta, hogy alig tudta eldugni Szender Veronika kifigurázott anyagát. Végül úgy vágta ki magát, hogy az egyik jelölt az utolsó pillanatban küldött egy e-mailt, hogy tegnap elhelyezkedett, így a két megmaradt nőt hívták be az igazgatóhoz interjúra. Közülük az egyik azóta is anyuéknál dolgozik, ennek így kellett történnie, anyu hisz az ilyenekben. Szender Veronikát meg nem vették fel titkárságvezetőnek, de anyu azt mondta, hogy biztosan talált magának másik állást, mert ő volt a legjobb. A nagyba-

juszos papírjait aztán odaadta nekem, hogy tartsam meg, de mondta, hogy ne mutogassam senkinek. Mert anya háeres egy multicégnél, és ő meg a munkatársai sok millió afrikai gyerek életét mentik meg, olyanokét, amilyen én is vagyok, csak ők rossz helyre születtek. Bogarakat esznek, és nagy a hasuk, mutatta egyszer a laptopján. Bencének tetszett a szemkötős nő, mondtam, hogy azt őmiatta rajzoltam, és ne mondja el senkinek.

Apa sem szeret válaszolni. Hónapokig nem ír vissza olyan embereknek, akik verseket küldenek neki, vagy valami más szöveget. Azt mondja, hogy ő már az első négy sorból, vagy az első mondatból lát mindent, és ha jó, elolvassa az utolsókat is. Ha az eleje meg a vége jó, akkor elolvassa az egészet. Apa szerint borzasztó, hogy a sok kezdő mind Petőfinek képzele magát, csak mert beiratkozott valami írói tanfolyamra, és mind az ő idejét rabolja. Ezért neki nem is marad másra, és apa ezért nem is válaszol nekik. Csak ha sokszor írnak neki, akkor válaszol, de mindig ugyanazt. Csak a szerkesztőknek ír vissza gyorsan, akiket már régóta ismer, vagy olyanoknak, akiket Bandi bácsi mond neki, hogy válaszoljon nekik gyorsan. Apa szép verseket ír, de azokat én nem értem.

A tévé előtt ülünk Bencééknél. Nézzük az angol–magyar meccset, az anyukája palacsintát süt, már akkor éreztem az illatát, amikor beléptem. Mami is szokott sütni, de vele csak karácsonykor találkozunk. Túrósat, lekvárosat vagy nutellásat? – kérdezi Kati néni. Bence azt mondja, tegyek bele túrót is meg nutellát is, mutatja, hogy melyikből mennyit, az a túrórudis, mondja. Két vékony csíkot húz nutellából, és közé teszi a túrót. Ők mézet tesznek a túróba, nem cukrot, aztán összetekeri, nekem adja, ilyen finomat még nem ettem. Az új apukája sem kiabál, csak amikor Sallai Roland bevágja az elsőt, meg a másodikat. A negyediknél már csak mi ugrálunk, az apja meg ül, mereven bámulja a tévét, kezei a kopasz fején, a szája nyitva, és csillog a szeme. Szeretem a palacsintát, ilyen nincs a Mekiben. Túrórudis meg talán csak Bencééknél.

Murányi Sándor Olivér
HALEMBÁBÓL ZORYBA

- Ez lovas zarándoklat, amelyről senki nem megy diszkóba. Egyébként is: a huszonegyedik században már nem diszkónak hívják a bulit. Hol élsz? - dorgálta Krisz, a lovastársam logisztikai emberünket, Árit, aki antialkoholista elvei ellenére egyre jobban dühbe gurult. Később tudtam meg: a kalandot nála inkább nőkben (nem alkoholban és egyéb tudatmódosító szerekben) kellett érteni. Nem tudom, miről beszéltek tovább, de Árinak végül a lakókocsink sofőrülése maradt a bulihelyszín, ott aludta (vagy vészelt?) át az éjszakát. Nekem, aki egész nap lovagoltam, a lakókocsi ágya jutott. Ári reggel elvörösödött fejfel szállt ki az autóból. Arca teljesen el volt borulva, szeme vérben forgott a kialvatlanságtól. Bejelentette csapatunknak, hogy ő ma kiszáll a zarándoklatból, és hazautazik Magyarországra. Mindannyian meglepődtünk. Farkas, a vezetőnk győzködni próbálta, hogy ne bontsa meg és ne demoralizálja kiszállásával a társaságot, de a logisztika felelőse hajthatatlan maradt. Ekkor Krisz jelezte, hogy Ári jogász, hidegfejű racionalista, hajthatatlan, ezért ne is próbáljuk győzködni, inkább hagyjuk távozni. Két makói lovastársunk, apa és fia épp a mai napig tudta csak vállalni az utat, mivel otthon nagy gazdaságuk volt, így még jármű is indult, amelybe a jogász beülhetett. Délig együtt lovagoltam a makói fiúval. Déltől átadtam Vándort, a lovamat Krisznek, jómagam pedig autóba ültem. Aznap szállásunk felé tartottunk. A jogász vezetett.

- Nálad nincs szeretet - kezdte monológját. - Pontosabban: nálad a szeretet csupán gondolat.

- Ezt nem igazán értem - feleltem.

- Mert nem akarod érteni. Ti álszent zarándokok vagytok. Valójában magatokat fényezitek ezzel az úttal. Ez a szeretet?

- Jól van - legyintettem -, legyen mindenben igazad, csak ne vitázzunk! Erre még jobban dühbe gurult. Kiabált és hadonászott, közben el-elengedve a volánt:

- Nem azért van igazam, mert te megadod nekem, és azt mondod, igazam van! Hanem mert igazam van! Ha te nem élnél, akkor is igazam volna!

- Henry David Thoreau szerint az igazság elmondásához két személy kell - az egyik mondja, a másik hallgatja - vágtam vissza.

- Nem érdekel, hogy hallgatod vagy nem! Az igazság egy kijelentésnek vagy állításnak a saját tárgyához való viszonyát jelenti! Az igazságnak nincs köze a te létezésedhez! Fogd már fel!

Ordítva hajtott be Zoryba, az Equi Verso Lovas Sport Klub lovardájába, ahol nagy meglepetésünkre házigazdánk személyében egy szőke, kékszemű, hosszú combú fiatal lengyel nő várt. Ári arca azonnal kisimult. Orrcimpája kitágult, amikor kiugrott az autóból, hogy angolul köszöntse a hölgyet. Nemcsak köszöntötte, hanem arcához közel hajolva, erőszakosan magyarázni kezdett, hogy lyukat beszéljen a hasába. Csak álltam és bámultam. Vendéglátónknak alig maradt ideje, hogy bemutatkozzon. Anióknak hívták. Megmutatta szállásunkat a lovarda öltözőjében. Amíg lepakoltam csomagom és megborotválkoztam, letusoltam, a fürdő nyitott ablakán át hallottam: a jogász nem adja fel, rendületlenül megy az angol meggyőző szöveg. Annak ellenére, hogy Ania már azt is elmondta: párja tartja fenn anyagilag a lovardát, most ugyan még nincs itthon, ám éjfélre megérkezik. Ári erre legyintett: éjfélig még sok idő van. Egy szempillantás alatt szétfoszlott a sértettsége, és már esze ágában sem volt, hogy hazautazzon Lengyelországból Magyarországra. Hiába invitálták makói lovastársaink. Lepakoltak, pihentek, aztán elköszöntek, és Ári nélkül indultak Budapest, onnan meg Makó felé. A jogász csak ült és beszélt a nőhöz, aki egyre zavartabban mosolygott, mígnem az utánunk jövők is beértek a lovakkal az udvarra. Az érkezés lázas készülétei kezdődtek: a nyergek levétele, a lovak istállóba vitele, abrakolás, itatás. Mindenki dolgozott, a jogász pedig mondta csak a magáét...

Már alkonyodott, de Ári nem hagyott fel monológiával. Ania közben felállt, elment a traktorral szénáért, de a jogászon nem lehetett kifogni, a traktor mellett loholt, angolul magyarázva, széles kézmozdulatokkal gesztikulálva. A szerény vacsora után nyugovóra tértünk. Nem tudtam aludni. Kimentem a lovarda öltözője elé.

- Tarts már egy kis szünetet, pihenjen szegény nő, éjfélig már nincs sok, mindjárt érkezik a párja. Ha Ania engedne és akarná ezt az egészet, már rég révbe jutottatok volna. Pihenj le - kérleltem, de ő hajthatatlan maradt:

- Minél többet kell beszélni neki a semmiről. De kedvesen. Az a lényeg, hogy minden mondandóm végén elnevesse magát. Előbb-utóbb

úgyis beadja a derekát, mert minden nő hűtlen. Ahány nővel voltál te életedben, legalább annyi férfival volt a feleséged is, ha nem többel. A hűség utópia.

- Mikor voltál nővel utoljára? - kérdeztem. Gondolkodás nélkül felelt:

- Két éve.

- Akkor ehhez képest viszonylag sok a hűséges nő a Földön... - nyugtáztam.

- Nincs igazad, de most nem vitatkozom veled, mert Aniára figyelek - vetette oda Ári, majd angolul folytatta tovább. Hiába kérleltem, álljon le, a nő már ment volna lefeküdni, illemből maradt még, hogy jó házigazda legyen.

Éjfél előtt pár perccel Ania hirtelen elköszönt, és emeleti szobájába sietett. Ári fejét lehorgasztva sétált ki az udvarra. Ruháit levetette. Fel-alá járkált meztelenül egyedül. Nem szóltam semmit. Bementem az öltözőbe, lefeküdtem a helyemre, aludni próbáltam. Az éjszaka csendjét az egyik ló horkanása és egy kiáltás törte meg:

- Pedig igazam van!

Portré II. (100 x 120 cm, olaj, vászon)

Bíró József

ON THE WAY TO HELL (1)

:
extra *szalma*/csikó - vérrel
FEST A FALRA
(aztán pedig *megsarázza*)

:
extra *szalma*/jerke - vérrel
FEST A FALRA
(aztán pedig *megsarázza*)

:
extra *szalma*/kakas - vérrel
FEST A FALRA
(aztán pedig *megsarázza*)

- [em - ber - vér - rel
FEST A FALRA
háború - hív' ezt akarja
...
H Á B O R Ú T]

ON THE WAY TO HELL (2)

:
EURÓPÁNK következetes kizsigerelese
megfékezhetetlennek mutatkozik
EURÓPÁNK 1 esetleges világháborúba hajszolása
jól érzékelhetően túl sokak érdeke
:
EURÓPÁNK 1 esetleges világháborúba hajszolása

jól érzékelhetően túl sokak érdeke
EURÓPÁNK következetes kizsigerelése
megfélékezhetetlennek mutatkozik

:

EURÓPÁNK

e

u

ró

pa

i

és

...

USZÍTÓ SZÖRNYETEGEINEK

A

...

BŰ

NE

I

...

MEGBOCSÁTHATATLANOK

ON THE WAY TO HELL (3)

koponyacsontjaink lisztszerű őrlétével puhára kipárnázott
karosszékekben pihegnek
elhülyülten néznek
kényszer – cenzúrázott háborús filmhíradókat

:

közben horpadt lavórokból zabálnak

:

pimpós lőrétet vedelnek csajkákból

:

girhes cafkák

leplezetlen ásítozásai közepette

eszélős – terroristákról készült jelentéseket elemeznek

Debreczeny György
TE ÉDES VILÁGSZABADSÁG

döglegyek fényes zuhanásban
a kobaltkék időben vitték
magukkal azt a rengeteg sok
haragot a következő lét
formába a kaspókirálynő
a kapualjban a kukákat
igazgatta nagy szeretettel
és szakmai hozzáértéssel
mint aki mindig ezt csinálta

a hegymászó felesége köny
vet írt a hegymászásról Mária
az ácsmunkákról József pedig
a galambászatról és a szü
zesség elvesztéséről a hegy
a völgyről a völgy a hegyről a
földhözragadt a repülésről
a tudatlan a mindentudás
ról és így tovább és így tovább

egy könyvtest két lélek merüljön
alá a közegekbe vagyis
a szövegekbe ne a kukákba
hagyja másra a koszos kukát
és ne vigye a padlásra fel
üzenje meg nyugodtan a Nagy
boldogasszonynak hogy mennyire
boldogtalan és unalmában
bámulja a patkányok nászát

Petőfi Sándort a Duna e
gén megválasztják kazánkirály

nak aztán meg jégtörő hajó
nak a Duna jegén keresd a
terméket megújult csomago
lásban dupla áron még a nyá
ron keresd anyádon te édes
virágszabadság mert itt elher
vadni szabad virágozni nem

milyen gyönyörű ez a szaros
függöny akarom mondani sza
gos bükköny és legyen a haza
tishti kaszinó: eladható
az ismeretlen megismerhe
tetlen múlt és a karóba húzott
jövő itt találkozik és a
bükköny (*Lathyrus odoratus*)
a karókra felfut virágzik

a ló meghal és a fogsorok
kirepülnek aztán meg vissza
odafordulunk a reményhez
most elfordulunk a reménytől
istenségnek látszó csalfa vak
és arra lettünk figyelmesek
hogy figyelmetlenek lettünk az
asztalon kurválkodott egy ma
gazin nem láttuk a holnapot

csak egy honlapot és a ma
gazin alatt ott árválkodott
a vulkán a kukakirálynő
nemzetiszín kaspóba zuhant
és legyezgették a döglegyek
egy vízübeteg szárazföldet ért
letérdelt a szemét behunyta
aztán kinyújtotta a nyelvét
és magához vette a könyvet

komoran vonultak a seggek
akarom mondani seregek
a kiborított kukák között
egy szegény gyermek játéktankja
az emésztőgödörbe esett
az ismeretlen katona fel
ismerte magát a tükörben
illendőképben köszöntötte
a legyet *amott azt a nagy he*

gyet és csak ment mendegélt az a
rengeteg harag és Defoe dög
lőtt patkányai egymást szerették
és terjedt végre az eszme is
a tábornok napiparancsban
üdvözölte az üdvözülte
ket és a tábori latrinát
a kaspót és a boldogasszonyt
abban a boldog zuhanásban

HOGY VÉGEZHESSE MINDENKI A DOLGÁT

ne izgulj szívem rémesek vagyunk
krémesek és talán franciák
rómaiak vagy talán magyarok
kik magukkal csatáznak?
ezredszert fejtjük meg ugyanazt a rejtvényt
és halandók is vagyunk
akár a császárok és a radiátorok
gladiátorokat akartam írni
csak akadozik a központi fűtés

ave unalomig ismételt rejtvényt
és kereszt

mindenki elment
és nem fog visszajönni senki
álmban utánozzuk a villamoscsengetést
után felszállunk és elmegyünk mi is

ne izgulj szívem
hajlandók vagyunk halandónak lenni
megetetjük hatalommal a bölcs vezetőket
a kerti törpéket galacsinhajtó bogarakat
hogy végezhesse mindenki a dolgát
közben pedig Velencére gondolunk
a kerti medencére
Párizsra és a párizsira
Nápolyra és a nápolyira
arra hogy elmegyünk ólombörtönünkből

a komédiás urak
és a komédiás kisasszonyok
intésre bilit tolnak a bolond feneke alá
mivel az élet rossz drámaíró
és ne izgulj szívem
itt egy szélgörcs kirobbanó siker
köszönjük mi korán halunk meg
de hogy tudunk addig is élni?

Nagy Attila

POST MORTEM

Ma elvittem Neked
A Székelyföld augusztusi számát
Két versem is van benne
Az egyik Rólad

Letettem a nagyszoba
Kis kerek asztalára
Hogy ne kelljen keresgélned
Mert mindig szinte

Mohón vetted kezedbe
A folyóiratot

Szóval
Izgatottan várom hogy felhívj
Hogy megdicsérv mint mindig
Mert elfogult vagy tudom

Mert rám fér és jólesik
Édesapám

BALÁZS

Valaki folyton jön felém
Túl ötven erdőn köt belém
Miért hagytam hogy ne maradjon
A sírba téve belém haljon

S míg unoka játszik odakint
Az emlék újra odaint

Hol állnom kellett hangtalan
Könnyek nélkül - alaktalan

Mert visszatér mi volt mi van
Hallgatnálak és nincs szavam
Nincsen szavam mert nem lehet
Ősz legyint rám - elmehet

CSEND

Közegem a csend
A hosszú hallgatás
A bent elomló rend
A némán bő aratás

Közegem a lélek
Mely oda-vissza jár
Végül az hogy élek
Telekre a nyár

ALBENA

Byron-i vitorlák nélkül
Kél most a Nap
Minden a Napra épül
Füüdözés szalagos kalap

Minden a nőre épül
A sirály békésen lebeg
A férfitest ha évül
A nő kuncog - s nevet

Endrey-Nagy Ágoston

ELJÖVETEL

*Ez a nagy versem a tavaszról;
halva születések és hersenő bodzaszárak zamata,
ó, te nekrofil tavasz, ó, kankalinok, cseresznyefák,
borjazó pogány istenek,
ó, részvéttelenség!*

I.

Felmelegszenek a külvárosi telkek,
nyugodt fényben kaptatunk a lila dombháton,
meztelenre vetkőzünk a napon, gyűrött ruhakupac
fölött simul ki a test, végigszurkálja a nap, világít
téli sápadtsága, kinyújtózunk, amíg túl nem feszül
a bőr, hasunkra fekszünk, messze egymástól,
minden idegünkkel érezzük a föld éhségét,
a mohó burjánzás mérsékelt előhangját,
végigfut a szél fenekünkön és hátunkon,
kifújja hajlatainkból az intimitást a szél,
merevedésem lesz és megemelem csípőmet,
te is megemeled, borzongunk és szuszogunk,
ránk nehezedik a tiszta ég. Mögötte halvány
csillagok erőszakos pontfényei tűnnek fel.

Lefelé indulunk a mandulafákkal telezsúfolt estében,
lepereg rólunk a nagycsaládos túrázók figyelme,
a távolsági sofőrje vágyakozva néz végig rajtunk,
és tudjuk, hogy mindenki tudja a buszon, és otthon
majd a dombokra fognak gondolni és magukra,
és ha a mellettük fekvő nem éppen ugyanezt teszi,
hanem szerencsétlenségére mélyen alszik,
akkor torkát elharapják, testét felfalják
és közben a kankalinokra gondolnak.

Mert ez a tavasz, szaporítószervek térhódítása,
csökönyös, ignoráns törtetés a parfümlápokon.

Ahogy az élelmes legyek lárvái nyomán
a sebesült menyétből kicsorog az élni akarás,
úgy rohadnak le a bizonytalan lábón állók
a város stabil csontozatáról, hajléktalanok húgyban
a vérszilvafák alatt, a hamis részvét szükségszerű
szirmai kibomlanak fejük fölött, míg ők egyre közelebb
a földhöz. Lobog a rózsaszín pompa, egy kilakoltatás
rémülete dobog a bimbókban; ahogy egy nyugdíjközeli
tanár visszanez az albérletre, és teátrálisan,
de őszintén elsírja magát. Fölötte egy nyíló virág
feltárja a kártevőt, ami előbb-utóbb a fa pusztulását
fogja előidézni. A napnál is világosabb.

Még szerencse, hogy a dombság messze hömpölyög
a rohadó fogú közmunkásoktól és a vesebajtól püffedt
szemhéjú taxisoktól. Csak a ruhákért jöttem vissza,
de kifekszem, hagyom, hogy ringasson, itt sokkal szebb,
gonoszság, aljasság nélküli, bár mi is ilyenek lennénk,
mondom a csöves helyett, akinek félálomban
kifolyó nyálából ragyogó legyek isznak.
És most felmentést nyerek.

II.

Több ezer kilométerre valaki földet ér.
Leveti ruháit, vakfehér vászon suhog.
Kidörgöli a felgyúlt port, rövidül látása,
kiszívja belőle a távokat a nap. A töredezett palán szélkórók
iramlanak, olív bőre hámlik, a fájdalom emlékei nyomán
csavarodik teste, mint az olajfák, összerándulnak a végtagok.
Sötétéddel kiélesedik tekintete, mint a chollák tüskéi.

Csorgó izzadság, méregtelenítés és tisztulás,
sziszeg a talaj, eljött hát, mint ígérte,

csupasz arca a kevély tenger felé fordul,
ólomszemű halraj remeg meg, sziklák szikráznak.
Visszatért, sebek nélkül, ítélni élőket és holtakat,
szája visszhangzó törökfürdő, mellkasában
békés tepidárium, gőzölög a szürkületben.
Szemei kis, kerek ablakok, rajtuk át rideg csillagok
és borzasztó úr, eljött, országa végtelen!
A hegytetőn megáll, körbenéz, és ahogy
ráborul az este, megszűnnek a távolságok.
Meggondolva magát felemelkedik.

PARANOIAÖSVÉNYEK

Harkályok lékelik a nyírligetet,
minden futónak ellensége ez a dobolás.
Csontjaidban érzed a szübugarakat,
irigyled a szenvtelen vésést a fáktól.
Az edzőpark letört húzódkodójánál egy őz.
Száján füst bugyog ki, fülei zihálásod hessegetik.
Szemében fagyott ágak rosszindulata, megbabonáz,
ahogy belenézel. Megdermedsz. Mozdulatlanságod
kihasználva cinkék kezdik csipkedni zsibbadó szádat.
Ez megtéveszti a figyelem nagyvadjait, elfordulnak,
és újra rohanni kezdesz, ki a nyírek közül.

Nem reménykedsz az új táj türelmében
ugyanolyan ellenségesen dohosodó combjaidal.
Oldalad ismerős sajtása ráébreszt: ez nem futás,
valami más, vágózó vér, kékülő vadcsapás,
szürkülő hó, a menekülés gyakorlása.

Móser Zoltán
EGYBEKÖTTETETT TEKINTETEK
Részben-ek

*Nihil detestari, neminem laedere,
sed intelligere.*¹

PRAEFATIO

Egy kedvét lelő emberként,² aki régi emlékei, képei, könyvei között él, az egyik októberi, borús napon elhatároztam, hogy ami velem történt, amit láttam és olvastam, és ami ezekről meg azokról eszembe jut, leírom. Nem naplót írok a 77. évem előszobájában (2022 novemberében), hanem szösszeneteket. Nyilván azért, mert valami belső szükséglet (és nem külső) erre ösztönöz. Nem tudom annak az okát el- és megmagyarázni, hogy sokszor miért épp régi, messziről felde-rengő, majd élesen látott gyerekkori emlékek, emlékmorzsák jutnak az eszembe! Vajon miért kapcsolódik össze egy pillanat alatt a jelen a régmúlttal? Jó is, rossz is. Lehet, hogyha leírom, kiírom magamból, könnyebb lesz. Lehet... Mentségemre mondom, nem előre megfontolt szándék vezérelt!

BAJMOLÓDTAK-E PETŐFIVEL?

Igen, nem is keveset. Ma került kezembe Zsilinszky Aladárnak *Petőfi nyelvéről* szóló, épp száz évvel ezelőtt megjelent tanulmánya. Ebből idézek néhány, számomra is meglepő aggódo észrevételt.

Petőfi föllépésekor úgy látszott, mintha fő célja lenne a népiességet bevinni az irodalomba, de nem abban a nemesített értelemben, ahogy Kisfaludy Károly és Kölcsey megkezdték, hanem azon nyersen, mint a csárdák vendége, lobogós ing-ujjban, fókos a kezében, nagyokat kurjant-

---

1 Rubinyi Mózes így jellemezte a *Magyar Nyelvőr* című lapot: Semmit se ítélj, semmit se sérts, hanem érts meg mindenkit!

2 *homo delectans*: A reneszánsz (újra) létrehozott egy időtöltést, az „uomo dilettante”-val. Eredeti jelentése nem sértő, mint modern fordítása, a dilettáns ember lenne. A latinhoz közel álló olaszban mást jelentett. A „homo delectans” szó szerint a „kedvét lelő ember”. Akár ért hozzá, akár nem. (Lukács Béla)

va. Íme, veszélyben a magyar műnyelv, a nagynehezen kifejlett irodalmi ízlés, Kazinczy vívmányai: visszaesünk a Gvadányi korába, a Csokonai ízléstelenségeihez!

Még oly komoly elmét is, mint Erdélyi János, megdöbrentett a „*Tele palack a kezembe', Táncolok, mint veszett fene.*” (A faluban utcahosszat...) Vagy: „*Miljom átok! bort a billikomba.*” (Felköszöntés.) Várad Antal, később Petőfi rajongója, mikor a *Disznótorban* című költeményt olvasta, mely így végződik: „*Egy gömböc legyen a Magas ég / És mi a gömböcben Töltelék!*” – nem akart tovább hallani a költőről, ki ily silányságokat termel.³

Hiszen még nem volt messze a kor, midőn Kisfaludy Károly így írt Vörösmartynak: „*Juhász és bojtár* című versét szívesen fölveszem, mindazáltal egy kérdést bátorodom tenni: nem lehet-e ezen idillbe grécizmust szőni? A juhász és bojtár nevezet sok olvasót elijeszt. Én magam tapasztalám, kivált a szépnemnél, ezen előítéletet, és egy almanach azt nem cáfolhatja meg.”⁴

ÉN DARVADOZTAM, ŐK NEM, HANEM KRÚGATTAK

„...darvadozom életem felett.”
(*Juhász Gyula*)

A felső udvarban, a szokásos, ebéd utáni sziesztám közben, félálomban valami hangos zajra riadtam fel, amely egyre erősödött. Állok fel, nézek jobbra-balra, sehol nem látok senkit és semmit, miközben ez a zaj, ez a kurjongatás egyre erősödik. Elhalkul, majd aztán szemben, az erdőben hangzik fel újra. Mi ez? Eszembe jut az előző nap, amikor az égen láttam és hallottam, hogy darvak szálltak nagy csapatban. Lehet, hogy itt, az erdőben pihentek meg? Ha azok voltak, bár nem láttam őket, akkor nem zajongtak, hanem *krúgattak*. Ezt Hermann Ottótól tudom, az *Arany, Tompa, Petőfi és a népköltészet madárvilága* című, 1983-ban megjelent, addig kéziratban fekvő könyvéből.

3 Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*. I–III. Bp., 1896. I. 362. p.

4 Bánóczy József: *Kisfaludy Károly és munkái*. II. Bp. 1882–83. 109. p.

TÁVOL A HÚSOS FAZÉKTÓL

„Mózes elfelejtette magával vinni az egyiptomi húsos fazekat.”

Én soha nem voltam közel húsos fazékhoz. (Igaz, nem is álltam sorba ezért.) Azt, hogy ez a közmondás az Ótestamentumból származik, csak most tudatosult bennem.

„És elindulának Élimből és érkezék Izráel fiainak egész gyülekezete a Szin pusztájába, mely Élim között és Sinai között van, a második hónapnak tizenötödik napján, Égyiptom földéről való kijövetelök után.

És zúgolódék Izráel fiainak egész gyülekezete Mózes és Áron ellen a pusztában.

S mondának nékik Izráel fiai: Bár megholtunk volna az Úr keze által Égyiptom földén, a mikor a húsos fazék mellett ülünk vala, a mikor jól lakhatunk vala kenyérrrel; mert azért hoztatok ki minket ebbe a pusztába, hogy mind e sokaságot éhséggel öljétek meg.”⁵

Tágabb értelemben a húsos fazék kifejezés az önálló, felelős erkölcsiségben élő ember visszavágyódásának jelképe a korábbi, felelősség nélküli szolgaságba. A húsos fazékkal rokon értelmű kép az *egy tál lencse*, melyért Ézsau elcserélte az elsőszülöttség jogát Jákobbal.

MI FONTOSABB?

A szó vagy a hang? Én napi 24 órát hallgatok zenét: azzal alszom el (nehezen), és zenére ébredek. El sem tudnám képzelni magamat, napjaimat zene nélkül. Kettős életet élek: egyet a valós világban, egyet zenei hangok világában. Az egyikhez a szavak tartoznak, a másikhoz a hangok. (Az egyik az észhez, a másik a lélekhez szól.) Ezek nélkül szörnyű lenne a valós világ!

A HALÁLRAÓL SZÉPEN BESZÉLNI

Olvastam az egyik francia etnográfus könyvében, hogy a gascogne-i parasztember, ha elpusztul a tehene, nem azt mondja, hogy megdöglött, hanem hogy „kiszállt a lélek belőle”.

A költő Gellért Sándor írta az egyik visszaemlékezésben – ő járt a földi pokolban, a Don-kanyarban –, hogy amikor az egyik bajtársa, aki

---

5 2Móz 16,1–3.

beteg volt, a visszavonuláskor azt mondta a mínusz 45 fokban, hogy nem megy tovább: nekidőlt egy fának és megfagyva meghalt. Azt írta róla a költő, hogy „angyalok szálltak a szemére”.

ORSZÁGÚTON HOSSZÚ A JEGENYESOR...

Az egyik, itt látható képemnek címet kellett adni, és ezt egy II. világháborús katonanótának az első sorából vettem. Ezt a nótát ismerte Weöres Sándor is, hisz az egyik, a *Galagonya* című versét erre a dallamra írta.

Az *Országúton hosszú a jegenyesor* kezdetű katonanóta szövegét és dallamát egyaránt a szegedi születésű Erdélyi Mihálynak (1895–1979) köszönhetjük. Versének születésére 1977-ben úgy emlékezett a költő, hogy 20-22 éves korában jegyezte le első változatát, s jóval elmúlt harminc, amikor végleges formában kialakult.³ Tehát 1933 tájt kezdhetette, és 1943-ban lett készen vele. (Jellemzően az ihlető dal szerzőjét nem is emlegette, bizonyára meg sem jegyezte, talán már a nóta címét, kezdősorát is elfelejtette, mert csak „korabeli katonanótának” emlegette.) Weöres verse Erdélyi dallamára pontosan eldalolható:

Őszi éjjel
izzik a galagonya,
izzik a galagonya
ruhája.
Zúg a tüske,
szél szalad ide-oda,
reszket a galagonya
magába.

Országúton
hosszú a jegenyesor.
hosszú a jegenyesor,
hazáig.
Csizmám talpa
százszor is lekopik, hej,
százszor is lekopik, hej,
odáig

Hogyha a Hold rá fátylat ereszt lánnyá válik, sírni kezd. Őszi éjjel izzik a galagonya izzik a galagonya ruhája.	Nincsen pénzem a vonatra, sem szeretőm, aki haza- hozatna, Fáradt lábam estére hazatalál, nem messze van ide Kaposvár. (a kottában: Kolozsvár)
---	---

A tévében, a futballközvetítés közben a riporter – ők állandóan véleményt mondanak, értékelnek, humorizálnak – ezt a bölcs megjegyzést tette: „*Vannak jó dolgok, de vannak rossz dolgok is!*” Igen, nagyon is igaza van, mert vannak mindenféle dolgok, jók is, rosszak is. Ennél bölcsebbet csak az egyik pártvezérünk mondott: „*Elutársak, vannak hibák, de azért vannak, hogy kijavítsuk őket.*”

*ALKOTTAM PETŐFI NÉGY SORÁBÓL EGY ÚJ VERSET,
EGY TÜKÖRVERSET*

HÁNY CSEPP VAN AZ ÓCEÁNBAN...
Hány csepp van az óceánban?
Hány csillag az égen?
Az emberiség fején hány hajsza van?
S hány gonoszság szívében?
Az emberiség fején hány hajsza van?
S hány gonoszság szívében?
Hány csepp van az óceánban?
Hány csillag az égen?

Szalkszentmárton, 1846. március 10. előtt

A minta, az ötlet, Nagy Lászlótól való. Azért emlékezetes számomra ez a 2 x 3 sorból álló miniatúra, mert fotót kellett volna mellé találnom, de nem sikerült megoldanom a feladatot.

Nagy László: FARSANGI TÜKÖR-DAL

telehold szitálj hamut
minden út pokolra fut

palotába vérem vezetve
csillárba pohárba
palotába vérem vezetve
minden út pokolra fut
telehold szitálj hamut

ANGYALOKKAL BAJMOLÓDNI

Nincs bajom, mégis sokat bajmólódom. Most épp – és megint – az angyalokkal. Nagy László ürügyén akadt gondom, inkább megfejtésre váró gondolatom, az egyik versében olvasható megköötözött angyal kapcsán.⁶

AZ ANGYAL ÉS A KUTYÁK

Mellemet nyomta nehéz álom,
gyémánt fénnel szememet sütötte:
láttam egy angyalt fönn a dombon
tüskés akácosban megköötözve.

Átlátszó volt az angyal toroka,
benne a lélek föl és alá járt,
sárga kutyák két lábra állva
nyaggatták, csomóban tépték tollát.

Korán ébredtem, fájt a szívem,
éreztem, valóság volt az álom,
angyaltollat keresni mentem,
hó ragyogott az egész világon.

A vers olvastán – nemcsak nekem, hanem másnak is – egy híres finn festő képe jutott eszembe. Nagy László versében is, az első két strófában a mennyei segítség elmaradása fölötti félelem jelenik meg.⁷ A finn szimbolista festő, Hugo Simberg *A sebesült angyal* című, másfél méteres

---

6 A Bibliában is szerepel, méghozzá négy: *Mondván a hatodik angyalnak, a kinél a trombita vala: Oldd el azt a négy angyalt, a ki a nagy folyóvíznél, az Eufrátesnél van megköötvé.* (Jelenések 9,14)

7 B. Tóth Klára: *Angyallenyomatok.* In <https://honlap.parokia.hu/kozosseg/cikk/1033/> (Utolsó letöltés: 2023. 10. 30.)

olajfestményének címszereplője egy bekötözött fejű, szárnyas angyal alakjában jelenik meg, akit hordágyon visz két komoran öltözött fiú, egyikük komoly arckifejezéssel tekint a néző felé.⁸

A kép magyarázatára számos értelmezés született, maga a művész is fontosnak tartotta, hogy a néző kialakítsa saját véleményét és jelentését festményeivel kapcsolatban. Biztosra vehető azonban, hogy a kép festésének idején készítője agyhártyagyulladásban szenvedett, és a kép festésének ötlete lábadozásának, illetve betegségének idején fogant.

SZABAD-E BOSSZANTANI AZ ANGYALOKAT?

Ez a kérdés Tamási Áron egyik novellája kapcsán jutott eszembe. A történetben az „ügyeletes” ördög meghal – és nem más, mint angyal lesz belőle! –, s mivel „szükség van mindig egy ördögre”, a Gondviselő kielégíti a csíkiek ebbéli kívánságát. Az a rövid rész kívánczik ide, ahol az ördög egy madarasi székely atyafi társaságában betér a templomba, és gyónni kezd. Meglepő, amit vallomása végén mond:

„– *Káromkodott-é?* – kezdte.

– *Nem én.*

– *Böjtölt-é?*

– *Igen én.*

– *Fajtalan volt?*

– *Vén vagyok.*

– *Valamit csak vétett?*

Az ördög lesütötte a fejét, mintha nagy bűne volna.

– *Tán valakit megöle kend?!*

– *Szegény örmény vagyok, embert nem ölök – háritotta el a nehéz kérdést.*

– *Ha nem bűnös, miért jött ide?*

– *Az angyalokat bosszantottam sokszor.*

– *Ezt nem értem.*

– *Akkor nincs egyéb.”*

---

8 A Helsinki központjában található Ateneumban látható, amely a Finn Nemzeti Galériát alkotó három múzeum egyike.

HOGYAN ÉNEKEL A HALDOKLÓ HATTYÚ?

*Oh lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet!...*
(Petőfi Sándor)

Kosztolányi szerint – ezt sokszor idézik – ez a magyar költészet legszebb két sora. Ki az, akit ne érdekelne, hogy honnan ez a hasonlat, és valójában milyen is az az ének? Több irodalmi példa és széltében-hosszában használatos szólás szerint a hattyúdala a haldokló hattyú búcsúja az élettől. Aiszkhülosznál olvashatunk erről először; Szókratész szerint a hattyú nem bánatában énekel, hanem dala a túlvilági boldogság előérzete. Ovidius így ír: *végző, bús panaszát haldoklón zengi a hattyú.*

Mit mond erről a természettudomány? Az énekes hattyúk hangja közelből inkább érdes, átható és nem kellemes hangzású.⁹

Ezt meg tudom erősíteni, mert én nemcsak láttam és hallottam Lapföldön hattyú csapatot, hanem fekete hattyúkat láttam. Az egyik tó közelében vettük észre, de nem mertem közelbe menni, ezért a fényképeimen apró fekete pontok látszanak csak. De hogy daloltak, énekeltek volna, azt senki nem mondhatja. Már-már fület sértően rikácsoltak. De azért azt a szép, Petőfi teremtette metaforát ne töröljük ki az emlékezetünkéből.

MIT OLVASOL?

Az elmúlt évben egy hét különbséggel találkoztam két korombeli, ismert íróval. A szokásos kérdésem így hangzott: – *Mit csinálsz, amikor nem írsz? – Olvasok. – És mit?* Mindketten azt válaszolták, hogy Móriczot! Annyira meglepődtem, hogy el is felejtettem a másik szokásos kérdést feltenni, hogy miért? Gelléri Andor Endre erre a kérésre, hogy miért is tetszik neki Móricz, azt válaszolta: – *Mert él. Azután még azt is hozzátette, mert a Móricz-regényekben „a szóval együtt születik az élet is.” (Egy önérzet története.)*

Azóta, magamat is vallatva, gondolkodom ezen. József Attila sorait felhasználna én azt mondom – a fenti példa szerint is –, úgy kell nekünk Móricz, *mint a csendes eső és a tiszta nap, mint a növénynek a zöld, hogy levelei kiviruljanak.*

9 Lásd: *Babonákról és tévhitekről.* In <http://vmek.niif.hu/00000/00057/html/05.htm> (Utolsó letöltés: 2023. 10. 21.)

MÉG EGYSZER MÓRICZRÓL

Schöpflin Aladár beszéli róla, hogy napi munkája után egyszer sápadtan, feldúltan, csaknem remegve lépett be az írók kávéházába. „Mi történt?” – kérdezték tőle izgatottan. „Megöltem egy embert” – felelte. A novellájában ölte meg. Mindenki mástól olcsó művészkedésnek, ripacskodásnak vennék. Neki elhihetjük. Neki a Múzsza diktált, s az így diktál, ilyen forró-közletről. Ez a külsőre látszólag csöndes, tempós férfi az indulatok és szenvedélyek embere volt. Ezért vonzódott kortársai közül épp Adyhoz, a legszenvedélyesebb költőhöz.¹⁰

EGY MONDAT A FOTÓZÁS SZELLEMISSÉGÉRŐL

A *Pillantása a hídról* című drámáról készülök írni, és azért nézem át Arthur Miller életrajzát. Második feleségéről, a szexszimbólumként emlegetett Marilyn Monroe-ról és annak öngyilkosságáról tudtam, de a harmadik feleségéről eddig nem. A világhírű fotós, Inge Morath volt az, aki kiségitette élete válságából, és hozta vissza újra az életbe.

Inge Morath valóban jó fotós volt. Vallomása, amelyet most ismertem meg, nagy örömet jelentett, hisz valami olyan titokról szól, amelyet fotósként ismertünk, de nem tudtuk megfogalmazni: „*Photography is a strange phenomenon. You trust your eye and cannot help but bare your soul.*”¹¹ (A fényképezés furcsa jelenség. Bízol a szemedben, és nem tudsz mást tenni, mint feltárni a lelkedet.)

VÁGOM A FÁT

Minden nap vágom a fát, de nem hűvös halomba. József Attila egyik verse kapcsán évek óta ezen gondolkodom. E verset a mi tankönyvünkben azzal a fényképpel illusztrálták, amely egy csillebérci kiránduláson készült. Több változatot is ismerünk: két képen Illyés Gyula és József Attila kezét fogva nevetve húzzák egymást, a harmadikon, ez az ismert, József Attila emeli a fejszét, és nagy lendülettel készül lesújtani.¹²

---

10 In *Móricz Zsigmond, az epikus. Naplójegyzetek*, 1964.

11 In Morath, Inge. *Kamera Ausztria*: 1985/86. sz. 19/20. p. 80.

12 Csillebérc, 1931. április 12. A fára kötve a *Dönts d a tőkét, ne siránkozz* című kötet betiltott példánya látható. (Ezen a napon 8 darab 6 x 9-es felvétel készült József Attiláról és a csupa vidám baráti társaságról.)

Nekem ez a kép nagyon is beállított, és ezért a valóságból és a lélek rejtelmeiből semmit sem árul el. De annyit megtudunk, és ez a fotó egyik lényege (volt), hogy ők azon a napon, 1931. április 12-én, József Attila születésnapja után egy nappal biztosan Csillebércen voltak.

Utánanézttem – erre jó a kereső-program –, hányszor írta le a *hűvös* szót József Attila? A gép 35 elérhetőséget talált. Innen tudom, hogy a költő verseiben *hűvös* az éji szél, a szem, a víz, a hal, a sajtár, a szalmazsák a réten, a répa, a kapa nyele, a tűzhely (amely repedt), a dinamó, az árnyék, a varázs. De reggel az erkölcs is *hűvös*, és azt is, hogy *hűvös*, örökkévaló dolgok közt muszáj volt ögyelegni a költőnek.

Ebből a leltárból nem kaptam segítséget. Így egyelőre nem sikerült megfejtennem, hogy ő miért vágta a fát *hűvös* halomba, és nekem miért nem *hűvös* favágás után az a halom, amelyet behozok, és befütök, hogy meleg legyen!

*

De a hasított fa halomban áll az *Eszméletben* is, és itt azt olvashatjuk, „hogy a múlt meghasadt”. Ezt csak az tudja leírni, aki vágott szét fahasábokat, mert valóban különleges a hasadásnak a hangja. Nem tudnám semmi máshoz hasonlítani. József Attila ismerte ezt a hangot. Ez szólal meg bennem is, amikor hallom vagy olvasom: *Trianon*.

*

Keresés közben egy feloldhatatlan, szép metaforára akadtam, nyilván azért, hogy elcsodálkozzak: „*Malacvilágosság az égen*” (Piros hold körül). És ezt is csodálattal olvastam: „*Csak bámul göbbedő hodály alól a barna kapa hűvöslő nyele*”. Én tudom, hogy mi az a hodály, de nyilván már ezt is lábjegyzetelni kell. A csodálatom a *göbbedő* jelzőnek szól: honnan

vette, hol tanulta? (A gép ki is akarta javítani görbedőre!) Egyébként jól sejtettem: görnyedőt jelent.

*

Arra a kérdésre, hogy van kegyelmed, bátyám uram? – székelyföldi gyűjtésben ezt a választ találtam: – *Élek én es még Isten kegyelmességiből; csikorgok, nyikorgok, mind a fakó szekér.*¹³ Ma vettem észre, hogy nem azt kérdezik az emberek egymástól: „Hogy vagy?”, hanem azt, hogy: „Mivel tüzelsz? A híreket, a felháborodott, „okos” véleményeket olvasom nap mint nap, amely arról szól, hogy a frissen vágott fával nem lehet fűteni! Bizony nem. Erről csak az jut eszembe, hogy az egyszerű falusi ember tudja, hogy egy évvel korábban kell beszerezni a télire való fát, feldarabolni, felvágni és olyan helyre tenni, ahol kiszárad.

A SZÁMÍTÓGÉP NÉLKÜL NEM ÉLHETÜNK

Ezt onnan tudom, ha véletlenül elromlik, vagy valami közbejön, és egy napig nem tudom használni, valóságosan beteg leszek. Most meg épp azon gondolkodtam, hogy a számítógép billentyűzetén melyik gombnak veszem a legnagyobb hasznát? Ott a bal felső sarokban van egy visszafelé hajló nyíl, amit ha megnyomok, visszajön, amit kitöröltem. Mire mennénk, ha lenne bennünk is egy ilyen gomb, csak megnyomod, és minden, amit kitöröltél az emlékeid közül, minden visszajönne. Az Isten mentsen meg bennünket ettől!¹⁴

JÖN A FAGY, A HALAK AZ ISZAPBA BÚJNAK

Hamarosan tél lesz, zord idő, akkor majd fázunk, didergünk, mert itt lesz a fagy. Amitől minden szegény rettegett: a megfagyástól féltek és ma is félnek.¹⁵ A hűvös után a fagyról gondoltam írni József Attilával kapcsolatban. A favágás után, a hűvös balta nyél után a mosolygó, széles fejszéről. A költészet, a poétika helyett mégis a realitásról fogok szólni, persze az „ötlet” a költőtől való, aki jó, nagyon jó megfigyelő volt. A *Holt*

---

13 fakó szekér = vasalatlan szekér

14 Most olvasom, hogy magyarul megjelent Scott A. Small: *Felejtés. A nem emlékezés jótékony hatásai* című könyve. Vajon megér-e nekem 5 ezer forintot, vagy jobb, ha nem veszem a kezembe?

15 „Ez a fagy átszúr, dőf tüdőt...”

vidékben olvashatunk a zörgő időről és a csattogó fagyról, az utolsó versszakban pedig ezt írja a költő:

Uraságnak fagy a szőlő.
Neki durrog az az erdő.
Övé a tó s a jég alatt
neki bujnak a jó halak
iszapba.

1932. jan.

A versről tudjuk, hogy egy közismert, a *Káka tövéén költ a ruca...* kezdetű népies műdal dallamára írta, tehát el is énekelhető. De én most a vers utolsó sorának az igazáról beszélnék, és az iszapba bújó halakról mesélek el egy különös történetet.

Amikor új helyre költöztünk, a felső udvar végében, meglepetésünkre, találtunk egy kis kerti tavat. Ha már van tó, akkor legyen benne hal is. Vettem 4-5 aranyhalat, amely ugye bármilyen színű is lehet. Én vöröset választottam, és ahogy az ég madarait sem táplálja senki (a népdal is, Szent Ferenc is így mondja), én sem etettem soha őket. Télen, amikor befagyott a víz, mindig vágtam léket, nagyjából ennyit tettem azokért a halakért. Közben elmúlt egy év, és egyszer eszembe jutott, mi lenne, ha a száraz kenyér morzsáit beszórnám *ezeknek* a halaknak. De a legnagyobb csodálatomra, *azok* is előjöttek! Igen, megjelent 5-6, kisebb-nagyobb fekete színű hal, és versenyre kelve kapdosták egymás elől a morzsákat. Hol voltak az előző egy évben, hol éltek, mivel táplálkoztak és miért feketék?

Erre a magyarázatra még két évet kellett várni, amikor a kis tó vizét – mert koszos volt és rossz szagú – le kellett szivattyúzni. Akkor előkerült az összes hal, amelyek fickándozva keresték az eltűnt vizet. Gyorsan egy hálóval összefogtam őket, és egy nagy dézsába tettem. És láss csodát! A feketék megtisztulva megmutatták valódi énjüket, mert ők bizony eredetileg ezüstszínű halak. Azért voltak feketék, mert elbújtak az iszapba, ahogy ezt József Attila is írta.

Amikor feltöltöttem újra a kis tavat, egy darabig még láttam őket, utána újra elbújtak, és ha dobok a halaknak kenyérmorzsát, előjönnek, mint feketék. Szeretik az iszapot, szeretnek elbújni?

A SZÁRNYAS IDŐ HIRTELEN ELREPÜL

Az, hogy mi az idő, ennek meghatározásával számos filozófus próbálkozott. (Sokan és sokszor Szent Ágostont idézik.) De hogy milyen az idő, jelesül a szárnyas idő, arra egy véletlennek köszönhetően tudok választ adni. Mert láttam – más is láthatja! – és fényképeztem.

Ez a kép Szigetvárott készült, a vár múzeumában kiállított egyik márvány síremlék sarkában fedeztem fel, mely Ardrich Péter sírköve 1798-ból. A képen egy homokórát látni két szárnyal. Így könnyebb arra a kérdésre válaszolni, hogy vajon a *szárnyas idő* jelkép, megszemélyesítés, metafora (a versben sokan annak vélik), allegória vagy toposz? Hadd idézzek egy Zrínyitől való, egy Berzsenyi versével közel egyidejű irodalmi példát. Kisfaludy Sándor egyik színművének az ajánlásában az olvasható Zrínyiről, hogy „*valamig meg nem áll / A nap, hold s a szárnyas idő, / A föld tisztel és csudál.*” A költő Zrínyi is tudta, hogy „*Az idő szárnyon jár, / Soha semmit nem vár, / És foly, mint erős folyás.*”¹⁶

Azt hallom a Wales–Irán meccs közvetítésének a 99. percében, amikor berúgták a győztes gólt az irániak, és mutattak néhány walesi

---

16 „Szárnyon jár az idő, titkon suhan el mifölöttünk, nincs is az éveknél sebesebb...” (Ovidius: Átváltozások. Venus és Adonis)

szurkoló arcot, hogy a legszívesebben elbújnának valahová. Az jutott eszembe, hogy bújjanak egymás árnyékába. Persze ez is „lopott” ötlet, egy népdalszövegből való. Az ismert *Tavaszi szél vizet áraszt...* kezdetű virágéneket sokan ismerik. Az utolsó strófát idézem:

Te is árva, én is árva, virágom, virágom
Bújjunk egymás árnyékába, virágom, virágom

Bújjunk egymás árnyékába, virágom, virágom
Menjünk egymás hajlékába, virágom, virágom

A következő variáns alig ismert, mert dallam nélkül közölte Kriza János a *Vadrózsákban*:

Az ég alatt s a föld színén
Égy sincs olyan árva, mind én;
Árva vagyok apa nélkül,
Árva biz én rózsám nélkül

Én és árva, te és árva,
Hallgassunk egymás szavára;
Jól tanál együtt két árva,
Bújjunk egymás árnyékába. ¹⁷

VÉLETLENÜL...

Véletlenül vettem észre a banki átutalás közben, hogy a képernyő alsó jobb sarkában van egy fül, az *Üzenetek*, és jelzi, hogy kaptam egyet. Soha nem tudtam erről, de ha már van egy üzenetem, megnézem. Ebben arról értesítettek, hogy kedvezményesen igénybe vehetem a babaváró hitelüket! Nocsak! Kedvem lenne írni, érdeklődni, de félek, hogy komolyan gondolnák!

*

17 *Tanál*: passzol. *Jól tanál neki. Jól egybetanálnak*. Jelenti ezt is: megtörténhetik: *el tanálja veszteti*. (Ezt így mondta a somogyi nagyanyám is.)

A Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkára a Harmadik Székelyföldi Lovasfórumon, a marosvásárhelyi Kultúrpalotában azt mondta, hogy a ló szeretete hozzátartozik a magyar, a székely identitáshoz. Ehhez Makkai Péter, a romániai Munkaügyi Minisztérium államtitkára hozzáfűzte, hogy „akkor tudunk igazán lovas nemzet lenni, ha az elesettek sem esnek ki a szekérből.” Ezt vajon szó szerint értette-e (és akkor hogyan?), vagy jelképnek kell gondolnunk?

Mit kezdünk a legnagyobb hazugsággal? Ez pedig nem más, mint az, hogy a Jézuska hozza az ajándékokat. Honnan ez a mesének is rossz becsapása a mindre nyitott gyermekeknek? Egyszer mindenki rájön, hogy a szülők veszik.

A legnagyobb ajándék több mint másfél ezer éven át Jézus születése volt. A legfontosabb része a karácsony estének pedig az ünnepi asztal. Az 1800-as évek közepéig nem volt karácsonyfa, sem ajándék. Lehet, hogy az angol Boxing Day-ből vettük át?¹⁸

*

A focilabda valaha biztosan barna színű volt, a focicsuka is, mert bőrből készült. De ez már a múlt. A cipő színe újabban piros, sárga, lila, rózsaszín, világoskék stb. A labdával kapcsolatban egyszer azt találtam mondani, hogy hamarosan már olyan pöttyös labdával játszanak, mint az óvodások. 90%-ban igazam lett.

MIÉRT IS JUT ESZEMBE JÉKELY ZOLTÁN EGYIK VERSE?

Méghozzá az argentin–mexikói meccsre bevonuló csapatok láttán. Általában a spanyol meg a dél-amerikai, sőt az afrikai focisták pályára lépve, mint amikor a templomba lépnek be, keresztet vetnek. És ha gólt rúgnak, letérdelnek, az ég felé tárják mindkét kezüket, felállva ismét keresztet vetnek. Nekem erről tegnap (ismét) eszembe jutott Zsoli bácsi, és a nagyon szeretem vallomása: *A marosszentimrei templomban* című verse. Két strófát idézek:

Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,

---

18 A Boxing Day egy olyan ünnep, amelyet karácsony második napján ünnepelnek az angolok. Bár eredetileg a szegények megajándékozásának ünnepe volt, a Boxing Day-t ma elsősorban vásárlási ünnepként ismerik.

de énekelünk mi százak helyett,
 hogy hull belé a por s a vakolat,

a hiuban a denevér riad
 s egy-egy szuvas gerenda meglazul:
 tizenegyedikünk az árva pap,
 tizenkettedikünk maga az Úr.

Ugye a hívők száma megegyezik a focicsapat létszámával, ahol, a 11. a kapus, és szerintük, a 12. maga az Úr! A létszám stimmel, de van egy kis hiba. Mert azt is látjuk, hogy ha a kapu mellé rúgnak, rosszul fejelnek, akkor káromkodnak és köpnek egyet. Ez akkor kinek szól? Vagyis ez az analógia nem tökéletes! De a kérdés továbbra is nyitott: miért vetnek keresztet a focisták?

*

Ilyeneket láttam, hallottam a tegnap esti közvetítésen: assziszt (assist), pressing; az egyik játékos egy szabadrúgást kieszközölt; beledrúgott valaki a játékeszközbe (mármint a futball-labdába).

Reklámfelirat: *Semmi sem lehetetlen*. Javasolnám még: *Semmiért valamit*, akár így: *Valamiért semmit*. Vagy Shakespeare színművének a címét, de kérdőjellel: *As You Like It?*

*

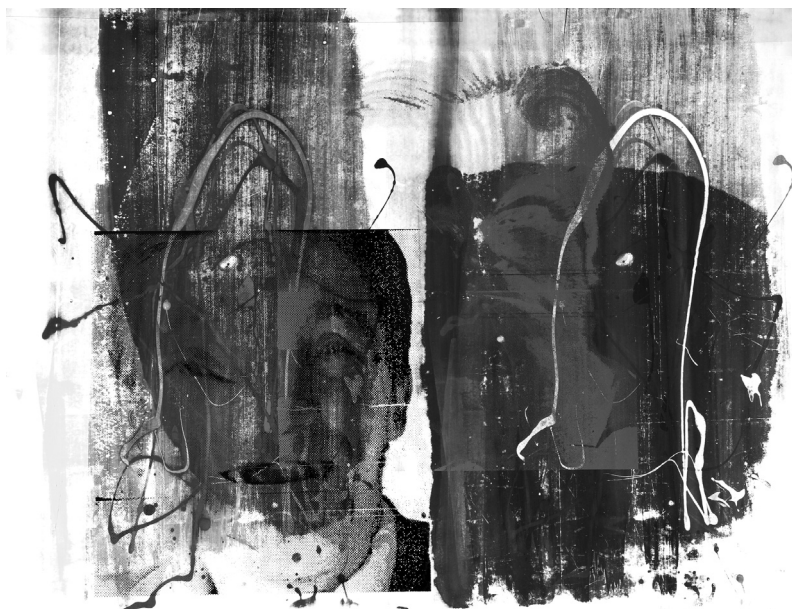
Azt álmodtam, hogy fáj a hajam. Amikor felébredtem, valóban fájt. Bevettem egy fájdalomcsillapítót. Megnéztem, hogy mi lesz a mai menü: *Nyavalyaűző leves!* Ilyet sem ettem még.

JESUST LECSERÉLTÉK

Megnéztem, hogy itthon melyek a fel nem vehető keresztnevek, és ezek között a názáreti Jézus neve is szerepel. (Azért kell eléje jelző, mert Kr.u. az első században sok ilyen név szerepelt.) Azt viszont nem sikerült kiderítenem, hogy Brazíliában miért engedélyezik. (Mert akit lecseréltek, az a jól ismert csatár volt.)

De az élet, pontosabban az angol bajnokság hozott egy ennél sokkal érdekesebb példát. Mert egyszerre két *Jesus* volt a pályán, és ők egymás ellen játszottak: próbálták kicselezni egymást! Ha írói vénával lennék

megáldva – de nem vagyok –, akkor abban a kis novellában a bíró Pilátus, a két a partjelző közül az egyik a bal, a másik a jobb lator lenne. És még azt is megírnám, hogy Barabást a bíró kiállította, aki futva ment az öltözőbe, hogy a jó meleg vízben lezuhanyozzon, aztán irány az autó, és uzsgyi haza. A meccs végeredményét pedig az interneten nézte meg otthon, de csak másnap.

Tükör II.
(100 x 70 cm, szitanyomás)

Magyarosi Sándor

MENJÜNK APÁCÁRA, S PRÓBÁLJUK MEG,
HOGY TUDTOK TI MAGYARORSZÁGRA ÁTJUTNI

– *Menekülés Dél-Erdélyből Magyarországra 1940–44 között* –

Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett második bécsi döntést követően, amely a trianoni békeszerződés által Romániának ítélt terület Észak-Erdélyként ismertté vált részét újra Magyarországhoz csatolta, Erdély mintegy 60 000 km²-nyi része továbbra is román fennhatóság alatt maradt. Míg a döntést az észak-erdélyi magyarok túlnyomó többsége lelkesen üdvözölte, a dél-erdélyi magyarság tömegeiben mélységes csalódottság vett erőt: a legtöbben – írja L. Balogh Béni – a trianoni katasztrófához hasonló sorscsapásként élték meg. Az új helyzet hatalmas népmozgást idézett elő: 1944 februárjáig mintegy 200 000 romániai magyar hagyta el korábbi lakhelyét, hogy az akkori Magyarország területére költözzön (körülbelül ugyanekkor volt azon románok száma, akik úgy döntöttek, nem maradnak Észak-Erdélyben, magyar uralom alatt). A menekülés különféle módon érintette a különböző vidékek magyar lakosságát; a falvakból például leginkább a katonaköteles férfiak távoztak nagyobb számban.¹ A következőkben három olyan beszámolót adunk közre, amelyben a Brassó megyei Krizbán született Sándor Mihály, Illyés András és Köncze Gyula meséli el, hogyan kerültek át az 1940 és '44 közötti időszakban Romániából az akkori Magyarországra. A három megszólaló közül Sándor Mihállal és Köncze Gyulával 2005-ben, illetve 2006-ban készült interjú, Illyés András pedig több levélben írta meg idevágó emlékeit. Magyarországra való átjutásuk előtt mindhárom férfit behívták a román hadseregbe, hármójuk közül azonban csak Illyés András és Köncze Gyula kezdte meg katonai szolgálatát (ők ketten együtt is szöktek meg a román hadseregből); Sándor Mihály távozását – mivel összeütközésbe került a helyi hatóságokkal – már azelőtt megszervezték, hogy a számára kijelölt alakulathoz bevonulhatott volna. A beszá-

---

1 L. Balogh Béni: *A dél-erdélyi magyar kisebbség helyzete 1940–1944 között.* (cim_pdf1608.pdf (adatbank.ro) (Utolsó letöltés: 2023. 12. 13.)

molók nem korlátozódnak kizárólag az 1940–44-es időszak eseményeire, hanem a három férfi későbbi életére vonatkozóan is tartalmaznak információkat.

SÁNDOR MIHÁLY

- 1919. január 30-án születtem, kérem szépen, Krizbán. Ott jártam iskolába, megtanítottak mindenre. [...] Ezeket a éveket bele kell venni: hogy Észak-Erdélyt mikor visszaadták, mint itt az Ipoly hogy elfolyik, s túloldala má' Szlovákia [Erdélyben is hasonló volt a helyzet].² Hát Apáca községről hallott.

- *Persze.*

- Hát oda mentünk mi annak idején, kérem, mikor nekem be kellett volna vonulni ott Romániába', Brassóba. Nem Brassóba, Buzăuba. Mikor vót ez, kérem szépen: ez '41. február 14-én, [akkor] kellett vóna oda bevonul... de mi mán így előzőleg elintéztük, ugye, aztot, hogy - s apám is úgy mondta, kérem, hogy gyerök, egyelőre olyan zavaros ez a világ, nem lehet tudni, hogy hogy alakul, mint alakul, hogy lesz, mint lesz. Te eredj el, me' téged itt agyonvernek. Me' mi jártunk ott Krizbán a premilitárokhöz. Tudja, hogy mi az, hogy premilitár? Szóval katonaság előtti kiképzésre jártunk mi ottan, úgyhogy... oda jártunk. Ahogy Észak-Erdélyt visszaadták, s mi ott maradtunk Romániába', Észak-Erdélyből az a sok menekült katonatiszt, jegyző, bírók s az isten tudja, hogy micsodák, az mind oda gyűrűzött be: a falu tele volt [...] ezekkel a románokkal, kérem szépen. Hát többek között minden vasárnap, ahogy mondtam, hogy a premilitárokhöz így köllött járn, én ott az első sorba' vótam. S egy falumbéli instruktorunk vagy kiképzőnk vót, instruktornak mondták ottan [...]. „Ez neked drepti?!” [Ezt kérdezte tőlem, mikor a vigyázzállást gyakoroltuk.] Elég az hozza, hogy nekifogott, kérem szépen, kihúzta a kezét ott ezek a tisztek előtt, az oktató, ugye, [hogy megüssön és] ő legén legyen. Az agyvizem fölforrt. Vissza fordultam, visszakézből úgy megvágтам, hogy beesett a többi közé. Jajajaj, lefogtak engem az ottani románok, kérem, me' hát románok is vótak a premilitárok között. Megkötötték a kezemet, lehúzták ide a

---

2 Az interjú Sándor Mihály balassagyarmati otthonában készült.

lábamhoz, odakötötték, kérem, fölvetek ölbe. No most, a csendőrséget tudja, hogy hol volt Krizbán?

– *Nem.*

– A mi utcánkba' vót, ott a Fösszögbe', na. Abba' az utcába' vót, kérem szépen, a csendőrség. Na, levittek... Az a ház, kérem szépen, iparoskör vót, a krizbai iparosoknak a krizbai iparoskör vót, kérem. És mikor levittek oda, letesznek, [és] azt mondja a egyik, hogy *dăi una la cur*, hogy [a másik] rúgjon jól fenéken. Az ajtót kinyiták: hát azokon a pincelépcsőkön ott lefele, kérem, egyből leértem. Őha, gondoltam, nem jó helyen vagyok. Igen ám, de látták az úton járó-kelő magyarok, apámnak beszaladtak s mondták, hogy Mihály hol van. Jajajaj, ez a gyerek ismét hol van, azt mondja [apám]. Hát fogta magát [s bejött a csendőrségre]. S a belső zsebbe', kérem szépen, az ezresek, az ötszázások ott vótak. S mondja az őrmestőr, hogy jáj... úgy mondta románul, *măi Mihály bácsi, nici Dumnezeu nu scapă șase luni de zile...* a *beci*-ből. Brassóba' a *beci*-ből³, kérem, hogy onnan az Úristen maga ki nem vált, kérem szépen. Hm-hm. *Mai putem face atuncea altfel*⁴ [mondta apám]. Hát kérem szépen, apám odaadja a pénzt. Mondták [a csendőrök] apámnak, hogy úgy oktasson ki engem, hogy többet ilyesmi elő ne forduljon, me' akkor vége van, azt mondja [a csendőr], a gyerekekkel. [...] Pár nappal előtte [feltehetőleg inkább a Magyarországra való átmenés után] vót a bevonulás a [...] katonasághoz. Hát kérem, a Regimentul 70 Artilerie⁵ Buzău, oda kellett vóna bevonuljak. Azt mondta apám, gyerek, menjünk Apácára, s próbáljuk meg, hogy tudtok ti oda [Magyarországra] átjutni...

Sándor Mihály

3 A *beci* szó románul pincét jelent.

4 Akkor csinálhatjuk másképpen (román).

5 Valójában Buzău városában a román 7. tüzérezred laktanyája volt.

- *Apáca tehát még Románia volt.*

- Oda mentünk át, Ajtára, kérem.⁶ Már mikor átmentünk. Na, elég az hozza, kérem, hogy átmentünk oda, jobban mondva eljutottunk odáig, s ott [...] Ajtán [mondták], kérem, hát hogy máma még elvisznek Sepsiszentgyörgyre. Me' akkor még idetartozott [...], Magyarországhoz.

- *Hogyan jutottak át Apácáról Nagyajtára?*

- Mondom, hogy egy pár ökör áráért vitt[ek] át... a románok⁷ vittek át kísérettel, kérem szépen. Hogy úgy adtak át. [...] Azt nem mondtam be, hogy hárman vótunk gyerekek Krizbáról, kérem: Dezső Zoltán - Papocska Dezső Zoltán, és Bogos János, kérem, a Káposztáskertből Bogos János. Vótunk hárman. Hát [azt mondták Sepsiszentgyörgyön], hogy visznek bennünket Debrecenbe, a táborba. Onnan osztán megtudjuk, hogy hova fognak eltenni bennünköt.

- *Nem maradhattak a határ mentén?*

- Hát mondom, hogy el akartak vinni, el akartak vinni bennünköt Debrecenbe, hogy ott osztán a... az vót a gyűjtőtábor, a debreceni. No, kérem szépen, még ott [volt] Sepsiszentgyörgyön a falumból a sepsiszentgyörgyi buszsofőr, aki vitte Krizbára a jónépet... Ismertük nagyon jól, s ő is bennünköt, mint a tenyerét [...]. A nevét nem mondom meg; a felesége Ambrus Máris vót, azt hiszem. No, [mi kértük], hogy engedjenek ki minket oda őhozzájuk; elbeszéletünk egy kicsit addig, míg bennünköt nem visznek Debrecenbe, kérem. No, elég az hozza, hogy ott elbeszélgettünk egy kicsikét, de már váltottunk mi jegyet ottan rögtön. S előzőleg a Szexty Kálmán papot⁸... előtte való időbe', akkor, mikor Észak-Erdélyt vissza akarták adni Romániától Magyarországnak, az olyan prédikációt tartott a templomba', hogy mikor kijött a templomból, egy Amerikából hazajött hölgy elment a román paphoz, s mondta, hogy milyen szép prédikációt tartott a tiszteletes úr a templomba' - úgyhogy a románok elől el kellett menekülnön, kérem szépen, a mi papunk, a Szexty Kálmán. De a fia Bukarestbe' vót, Szexty Zoltán,

---

6 A háromszéki - ma Kovászna megyei - Nagyajtáról van szó. A település és Apáca között folyik el az Olt folyó.

7 Az interjúban Sándor Mihály a románok kapcsán többnyire a ma már sértőnek számító *oláh* szót használja.

8 Szexty Kálmán evangélikus lelkész 1904-1941 között szolgált Krizbán.

ő ott vót evangélikus lelkész. Ő rögtön tudott intézkedni, az apját vitte oda, s onnan Bukarestből, kérem szépen, aztán át Magyarországra, mert igazság szerint hajdúnánási vót a pap. Ott születött, kérem.

No, jól van, odáig eljutottunk, hogy kimentünk az állomásra, jegyet váltottunk, kérem szépen, s mentünk a papunkhoz. Hát ő ismer bennünköt, s [úgy hittük], ő gondunkat fogja viselni, mindenféle oldalról. Úgy is volt, kérem szépen: örült a pap, me' hogy ő innen elment, Sáránd és Mikepércs között egy tanyát vett. Egy tanyát – épülettel együtt, mindenestől megvette, s ott kezdett gazdálkodni, s az államtól ilyen huszárlovakot szerzett, amivel majd szántani fognak. [...] S egy Sándor István nevezetű [másik krizbai] is vót mán előzőleg a papnál ottan. Akkor [odakerültünk, és] én vótam ottan s Bogos János, mi ketten. [A pap] ilyen magyar ökrököt vett, s úgy tanítottuk be. S szántottunk mi rettenetesen ottan, úgyhogy abba' hiba nem vót, kérem. Dolgoztunk. Mer' [a pap] a Hortobágyon kint is bérelt még [szántóföldet], hogy nekünk legyen hol dolgozni. Hát úgy is volt: dolgoztunk is. Igen ám, de jelentkezési papírunk vót azért, hogy Debrecenbe' jelentkezünk kell – már a nyilvántartásra, hogy a pap felelős értünk [...]. Hát kérem szépen, minket kivitt a Hortobágyra, s ott vóltunk. S egyszer megjelenik a pap. [Azt mondja], gyerünk be mindnyájan, mert visznek bennünköt tovább. Össze köllött csomagolni pillanatok alatt, s már vittek is bennünköt télleg be Debrecenbe. Most engemet, ezt a Bogos Jánost, ... s Zoltánt, ezeket a lovak mellé. [...] Ott maradt [minden] úgy, ahogy vót: az eke beleakasztva a földbe, kérem, s úgy otthagytuk az egészet. Hát engemet, mikor elértünk Debrecenbe, engemet a selypi cukorgyárba irányítottak – egyedül. Zoltán bácsit Fehér megyébe – mit tudom én, hogy melyik városba –, a másikat... hármunkat háromféle szétosztottak, kérem. [...] Adtak útiköltséget, meg kellett jelenni a selypi cukorgyárnál. Ott kellett megjelenjek... Meg is mondták, hogy meddig mehetek busszal, utána vonattal, s akkor én el[mentem] a selypi cukorgyárba. Hát a cukorgyárnál csak szóba se álltak velem. Mi a foglalkozása? Hát mondom, földműves ember vagyok, kérem szépen. [...] Hol voltam, hova kerültem én onnan, ahonnan aztán... sok ide-oda hercehurca miatt még meg is tetvesedtünk, tetvesedtem. Így, ahogy mondom. Itt így a nadrágszíj alatt – oda gyűltek be – itt mind lemarták

[a bőrt], s itt a nyakamnál hasonlóképpen [...]. No, kérem, megvizsgál az orvos, s azonnal be[küldött] Balassagyarmatra a kórházba. Hát megnézték ott a bőrosztályon, kérem, kezeltek egy darabig. Hát ott is a főorvos leült [...] oda mellém, s elmondtam neki is, hogy hol járok, mint járok. S valahogy én itt olyan jól érzem magamot, mondom, itt a kórházba, nem lehetne itt valamit kezdeni, valahova engem betenni, akár a gazdaságba kinn? A kórháznak saját gazdasága vót ottan a kórház körül. Hát abba' a pillanatba' ment a Csekei főorvoshoz [...], s megbeszélték, hogy hova fognak elhelyezni. Hát a Csekei, kérem szépen, megnéz: mi a foglalkozása magának? Mondom. Hát szántó-vető ember, földműves ember vótam. Odaszól a főápolónak: vigye fel az elmeosztályra, a kettes osztályra. Mondom, én nem vagyok beteg. Ne pofázzon itt, azt mondja. Azok a régi megrögzött... hittek a háborúnak a kimenetelébe', mindenbe' ezek a főnökök akkoriba'. Hát kérem szépen, fölvittek a kettes osztályra. Kilincs nincs az ajtón, ilyen lapos kulccsal billentették el a zárat. Húha. A betegek két sorba' ülnek az asztal mellett, beszélgetnek, még malmoztak, ott foglalkoztak ők ott saját maguknak. Az asztal végébe' Bertolt bácsiék kártyáztak nagyon. Bertolt bácsi azt mondja nekem... – az volt az osztályvezető ápoló –, [mert] mondom, látom, pénzbe' játszanak: hát még szép, azt mondja, nem, majd tökmagra. Na, hát nekem nincs pénzem. Üljön le oda a székre és figyelje a betegeket. Nézze, s ha valami van, szóljon. Nem szólt énhozzám a kutya se egész délig, kérem. Délbe', mikor arra került a sor: na gyerünk, menjünk az ebédé'. Lementünk – a kettes osztály az emeleten vót – lejöttünk a földszintre: a négyes osztály s a hármas osztály, azok itt szembe vótak velünk, s egyszerre kellett indulni [...]. A konyhán kiadják az ebédet. Emlékszem nagyon jól, ilyen édes krumplileves vót. Nahát, másik a targonya⁹, s egy külön kondérba pörkölt a targonya mellé [...]. Hát, kérem szépen, megebédeltünk, s akkor újból a kártyázás ment egész estig. S így maradtam én osztán a kórházba, kérem szépen.

---

9 Helyesen tarhonya.

Katonaság

[Balassagyarmatról] vittek el katonának.

- *Hová kellett bevonulnia?*

- Losoncra. Losoncról Losoncapátfalvára¹⁰ vittek át bennünket, s ott voltunk elszállásolva. De nem voltunk ott vagy két napot, és Losoncot kibombázták – és égett, mert olajtartályokkal tele volt az állomás, kérem.¹¹ Már vonatokkal, s az égett ottan. S minket átvittek onnan Tamasiba.¹² Az egy szlovák község volt. S az a szlovák községben... kérem, szépen sütött a nap.

Oda kivittek bennünket. S befutott egy sebesültvonat, ahol sebesültek vótak, s ápolták őket ott bent a vonatban. Hát, kérem szépen, ahogy ültünk, jöttek a Raták..., ezek a bombázók. Hát rögtön lefeküdtünk, s ahogy feküdtünk, mint ide a küszöb, oda vágott be egyik bomba. Úgyhogy így maradtunk, azt lehet mondani, élve. De én csak... a vállamat rántotta meg rettenetesen, mer' a hátizsák, ugye, a hátamon vót. Mint a borotvapenge, azt levágta, kérem szépen, csak fele maradt meg, úgyhogy semmi hasznát nem tudtam venni annak. Na, kérem szépen: onnan Tamasiból – ott se vótunk sokáig – átvittek Lévára. Igen ám, de ott a vonatról a mozdonyt leakasztották, hogy nagyobb helyre van szükség a gőzösre s a szállítmányra, minthogy ott a menekülteket vigye. Ott voltunk Léván egy pár napot, osztán onnan is kivittek Ruttkára.¹³ Ruttkán, kérem szépen, mi a 101. élmezési oszlopnál voltunk olyan fegyvertelen katonák. Mer' fegyverünk nem volt. Mondjuk azt, hogy ott még elég jól ment dolgunk. Igen ám, de a németek kezét tették ránk, s ők vittek, kérem szépen, Zólyomba. Még túlvittek... hogy is hitták azt az erdőrészt ottan? Nem jut eszembe mostan. Igen ám, de arról volt szó, hogy itt Magyarországon – s mi ott voltunk kint, a fenébe – egy olyan nyomást adtak az oroszoknak, hogy visszaszorították [őket] Székesfehérváron túl. Majdnem Budapest és Székesfehérvár között vótak az oroszok visszaszorítva. Hát onnan minket visszahoztak gyalog Zólyomból... S aztán következett Ausztria... Ilyen hasonló

10 1960-ig önálló község Szlovákiában (szlovák neve Opatová), ma Losonc város része.

11 Az interjúalany feltehetőleg Losonc 1944. december 20-i bombázására utal.

12 Feltehetőleg Losonctamási (szlovákul: Tomášovec) községről van szó.

13 Város Szlovákiában (szlovákul Vrútky, németül Rutteck).

Hoznak, kérem szépen, ilyen új foglyokat, s én úgy kezeltem le őket, s hallom, hogy az egyik fogoly románul beszélget. S én rögtön megszólaltam románul, hogy honnan tud ő románul. Hát hogy ő Erdélyből való. S rögtön kérdeztem úgy románul, s melyik részéből? Azt mondja, hogy Brassó megyéből. S mondom, Brassó megyéből melyik faluból? Krizbáról, azt mondja. Jaj, az anyád keservit, Dezső Árpád vót. Úgyhogy együtt is jöttünk osztán haza, kérem.

Me' mikor arról volt szó, megjelentek az orosz tisztiek, s a fertőtlenítóből kihoztak bennünket, hogy a batyunkat is pakoljuk össze... Mondták, hogy mehetünk haza. [...] Hát, kérem szépen, megjelent egy orosz tiszt, föláll az asztalra, s mondja, kérem szépen, milyen szerencsések vagyunk mi, hogy elmehetünk haza... Mehetünk úgy, ki hogy tud, vonattal mehet. Öhőj, gondoltuk magunkban. Kezünkbe adták ezt a búzát – ők megették, nekünk az se kellett.

– *Ez valami kásaféle volt?*

– Búza, megfőve. Mert a búza, mikor föl, olyan tejformát enged ki magából, s mikor meghül, úgy összeáll. Na, kimegyünk mi az állomásra. Állt ott egy vonat; ki van írva: Buzău. Hú, az anyátok istenit. Buzău. Megkérdem, hogy mikor indul a vonat. Ekkor és ekkor. Mondom a Komlós Jánosnak – az egy fogsági [ismerős], egy losonci pasas volt –; ő úgy jött el, szegődött mihozzánk, hogy Magyarországon akar élni. [Nem akart a ruszinokhoz menni], s akkor osztán így jött velünk. Na, elég az hozza, mondom a Jánosnak, gyere, te, gyorsan, mert ez a vonat megy Buzăunak. Hát el is hozott minket be Bukarestnek, s a bukaresti pályaudvaron indítottak osztán be ismételten Buzăunak. Úgyhogy tényleg odavittek Buzăuba bennünket. Hát így kerültem én osztán haza, egész Brassáig így jöttünk: hol a vonat tetején, hol bent a vonatba'... Meg-megállott a vonat...

– *Hogyan szereztek élelmet?*

– Én gyengébb összetételű voltam, Komlós János, az pedig egy olyan derék gyerek volt, csak nagy sérve volt, s emiatt fegyveres szolgálatra nem osztották be. [...] Mondta János, hogy add ide az ingedet. Kihúztá az inget a nyakamból, s a karjára vette, hogy... [a pályaudvaron elcserélje élelemre. Kérdezték], mit kérünk az ingért. [Mindig szerzett almát és kenyeret, de az inget is mindig visszaszerelte.] Jöttünk

egészen Brassáig. Brassóba' leszállunk, s mondom Dezső Árpádnak, hogy menjünk el Hosszú Józsiékhoz. Azért mondták Hosszú Józsinak, mert hosszú, magas ember vót, s a felesége Hosszú Sári vót. Elmentünk oda, s azt kérdeztük rögtön, hogy a *Fehér Bárány* még létezik Brassóban? Hogyne, azt mondja. Oda állt be mindig Horváth Árpád. Hát mi vele akarunk beszélni. Horváth nagy kertész vót, kérem, s vitte az árut. Vitte így helyekre, s beadta, kérem, fordult meg, jött haza, s még a holnapi napra másikat pakolt a kocsira. Meglátott bennünket, nem tudta, hogy mit csináljon: jaj, megyek gyorsan, elintézek mindent, üljetek föl, s megyünk haza, kérem. Hát el is mentünk. De mondom, hogy ide figyeljen: hogyha mi bemegyünk a faluba, estére se érünk haza, hogyha lássák, hogy mögöttünk. Dezső Árpádot ismerték, engemet ismertek, ugye. Hát elég az hozza, hogy úgy is volt, hazamentünk. De már a román hadseregtől kiszálltak a tisztek, sorozták be a mozogni tudó hogyhívjakokat – mint ahogy mi is voltunk, hogy tudtunk menni –, mert úgy egyezett ki Románia az oroszokkal, hogy négymillió embert ad ő melléjük, s azzal ott harcoltatnak, s oda teszik őket, ahova akarják. Hát kérem szépen, mi azonnal vonatra ültünk s visszajöttünk Balassagyarmatra. [...] Dezső Árpád is. Itt is maradt végleg aztán.

– *Ez mikor volt?*

– '47-ben érkeztem én vissza Balassagyarmatra.

ILLYÉS ANDRÁS

SZÖKÉS A ROMÁN HADSEREBŐL

Amikor Krizbán gyerekeskedtem, még rádiót is recsegve, este 11 óra után tudtunk hallgatni Jakab Árpáddal Mózes Amálka tanító néninél, akihez hivatalosak is voltunk mi ketten. J. Árpáddal éjjel-nappal Erdély sorsát figyeltük. Amálka ezt tudta, és ezért mindig meghívott. Aztán a bécsi döntéskor sírtunk, hogy Hídvég az Olt túlsó partján visszakerült Háromszék megyével [együtt Magyarországhoz]. [...] Az Olt lett az új határ, amelyik Krizbától kilenc kilométerre folyt! Amikor a Magosmarton vagy a Szásznyrben dolgoztunk, hallottuk a hídvégi harangszót. Jobban, mint a krizbait, mert Krizba ide hat kmilométerre volt, Hídvég három kilométerre. [...] A '921-esek közül éppen mi ketten élünk, akiket az a két jóságos, féltő anya siránkozó és kérlelő szava nem

engedett a többiekkel átszökni az Olt jegén, hanem elhitette kettőnkkel, hogy így lesz jó, így maradhatunk meg mindkettőjük számára, hisz ők hallották valahol, hogy itt Romániában a magyarokat (megbízhatatlanságból) csak munkaszolgálatra osztják be. Nos, akkor te, Gyula¹⁵ és te, Bandi itthon maradhattok, és a két aggódó édesanya gyerekei lehettek mindhalálig. Ez az aggódó anyai szó akkor hatott. El is hittük, és mi ketten be is vonultunk a Focşani Reg. 5. Pionier¹⁶ ezredéhez, román újoncnak. Nekem Focşani-ban félév alatt annyi verés jutott, mint tetűcsípés, ami mindennapos volt. Barakkokban laktunk a város szélén, és ott folyt a kiképzés német tisztek ellenőrzése mellett, akik románul egy szót sem értettek. Egy évvel hamarabb behívtok minket, 1921-eseket Mihály király. Ő is '21-es volt. Jelszava Mihály királynak akkor az volt: „Az én korosztályommal legyőzzük az oroszokat.”¹⁷

Az anyai képzelet nem vált be [...], és minket teljes erővel a frontra kivitelre készítettek fel év elejétől június végéig. Akkor indult az ezredünk ki a frontra! Indult is, el is pusztultak ott valamennyien, de mi ketten az én kezdeményezésemre 1942. június 20-án hamis *bilet de voie*-val¹⁸ leléptünk. Ötnapi szabadságot tartalmazott az az igazolás, amellyel szerencsésen Brassóig, onnan Szűnyogszékre kerülő vonattal (nem láthattak meg a Krizbára menő „TAXIN”¹⁹), így senkitől nem

*Illyés András regutaként¹⁷
a sorozás után*

15 Köncze Gyuláról van szó, akivel a következő interjú készült.

16 A Regimentul 5 Pionieri - magyarul 5. utászezred - a brassói 5. Hadtest alárendeltségébe tartozott.

17 A besorozott legény jelentésű regruta szó helyi változata. A regrutasor a legényélet pár hónapig tartó szakasza, amely a sorozás és a katonai szolgálat megkezdése közé esik.

18 Kilépési engedély (román).

19 A krizbai tájnyelv a rendszeres buszjárat járműveit nevezi taxinak.

látva jutottunk egérúton haza, és Apácánál – a Bölöni lányok segítségével – Bölöni Lajos (a bátyjuk) csónakkal áthozott Bölönbe. Nagy rafinációval, pénzért a század írnokától vettem három darab kitöltetlen, de lebélyegzett *bilet de voie* nyomtatványt, a harmadikat egy brassói barátunknak. Ő csak később tudott szökni, mert akkor őrségben volt. Gyula állandó furunkulusai miatt nagyon kevés kiképzésen és verésen esett át, mert őt a gennyes kelések mindig a gyengélkedőben tartották. Ő nem szenvedett annyit, mint én, ott ők csak heverésztek, üldögéltek, mert betegnek számítottak. Ő nem is gondolt, számított szökésre, de én őt magammal hoztam. [...] Szombaton este indultunk. Nekem csomagom érkezett, és annak kiváltására kilépőt kaptam. Gyulát leküldték a századához, a frontra menésre felkészülés miatt. Ő nem ment be, velem jött. Őt nem keresték, mert úgy tudták a századnál, hogy a gyengélkedőben van. Nekem az írnok este tíz óráig kilépőt adott, mert a városi postáról az öt kilogrammos csomagomat személyesen, igazolványra adták ki. Így este a kilenc órai takarodónál ott volt a naposnál az engedélyem este tíz óráig kilépésre. Másnap vasárnap lévén, a tisztek csak hétfőn reggel nyolc órára mentek be. Akkor tudták meg, hogy én a szombati postára menés engedélyével nem tértem vissza. Akkor kezdtek nyomozni, hogy hol van Illyés Andrei? Azt hitték a benti tisztesek, hogy én szombaton a névsorolvasáskor még tíz óráig a postai csomag miatt [voltam távol], utána vasárnap csak csavarogtam. Majd hétfőn, amikor visszaér, majd megkapja a huszonöt botütést! Gyula és én már vasárnap este hazaértünk gyalog Szúnyogszék felől. Hétfőn a két apa Apácára ment. Elintézték az átszöktetés idejét és módját is; kedden délben a csónak áthozott, és szabaddá váltunk. Éppen megszólalt Bölönben a déli harangszó. Mi Köncze Gyulával három napi szökés, bujkálás után, Focşani-ból Brassón, Krizbán és Apácán át, az Olton Lajos csónakján a két apácai lány segítségével [átkelve], a magyar harangszót Bölönben térdre rogyva hallgattuk. Égre emelt kézzel valami imát rebegtünk. Szabaddá váltunk! Ez a két-három nap legalább tíz évet öregített, de megérte. Én gondoltam a keresésre, és az apámék biztonságáért egy nyílt levélpapírra azt írtam, hogy a katonasági idő jól telik! Amikor csütörtökön Krizbán kerestek, apám a lapot mutatta. Ezzel ő igazolta, hogy én katona vagyok.

A szöktetők is Bölöni nevűek voltak, a falu is Bölön volt, egy kilométerre Apácától, az Olton túl. A csempészés rosszul végződött: a

lányokat elfogták, és tizenhat évi börtönre ítélték. Bölöni Lajos disszidált az ott élő (valószínűleg bölöni) rokonaihoz, és csempészéssel foglalkoztak. Később Lajost a románok agyonlőtték. Mivel Köncze Gyulával megszöktünk, életben maradtunk. Gyula otthon lett alkalmazott a CFR-nél és megtudta, hogy a Reg. 5. Pionieri Focşani, a mi volt pionír ezredünk mindenestől megsemmisült a frontra való kimenetelük után! Ott vesztünk volna mi is Gyulával, de a szökés megmentett. Gyula Kolozsváron a MÁV-nál dolgozott mint géplakatos. Amikor újra a románoké lett Kolozsvár, Gyula kérte áthelyezését Brassóba. Ő így CFR-dolgozó lett, és senki nem kutatta azt, hogy ő előzőleg román katonaszökevény volt. Ő hazakerült, én Kaposváron kötöttem ki a kórháznál.

Hadifogság

Gondolkodtam, hogyan és hol dőcögött az a marhavagonokból álló szerelvény 1944 végén és '45 elején, amikor a vagonunk legénységével tanulmányaim alapján én ismertettem az állomásokat. Hamburg, Vilmos-csatorna és így tovább, már a dániai városkák; a Schleswig-Holstein síkságon át, amely régen Dániához, most Németországhoz tartozott. Aztán megérkeztünk egy állomáshoz. Parancs: kiszállás. Innen a legközelebbi faluba, három-négy-öt kilométerre kell gyalogolnunk, és ott fogunk letelepedni. Itt a név, a falu neve elhangzott. Mi oda is értünk, és az iskola termeibe, osztályaiba beszállásoltunk. Itt, ebben a faluban éltünk. Kivonultunk a tengerparti füves részre, gyakorlatoztunk, de csak meneteléssel, díszlépéssel, állj-indulj, satöbbivel. Itt értük meg 1945. V. 9-ét, a háború végét. Másnap kikergették a húszezer magyart Schleswig-Holstein síkságára! Majdnem öt hónapot éltem itt, és kívülről tudtam a falu nevét, hisz ott keltem és feküdtem le este. [...] Majdnem mindennap írogattam a leveleimet haza, Krizbára és Kaposvárra is. Később kiderült, hogy az angolok soha egyetlen levelet sem továbbítottak, de biztattak, hogy írjunk. A dániai falu neve (ahol a háború végét megértem) nem jut eszembe! Nekem, akitől Bécsújhelytől végig Németországon át kérdezte a vagon népe, hogy hol is vagyunk. Itthon a harmadik polgárit is elvégezve valóságos földrajztudós lévén, mindent én mondtam meg! [...] Nordei: itt ért a háború vége!²⁰ [...]

---

20 A települést nem sikerült azonosítani.

Azok a hazug angolok egyetlen levelemet (de másokét sem) juttatták el Magyarországra. Anyámék Krizbán, a kaposvári kórház és Annus egyszer kaptak egy lapot a Vöröskereszt által 1944 közepe táján: „Illyés András él, Dániában hadifogoly.” Aztán ámen. Huszonkét hónap múlva értem Kaposvárra 1944 végétől. Szüleim, Annus (neki akkor még csak udvaroltam), a kórházvezetőség is ezt az egy vöröskeresztes lapot kapta, mint az a munkahely, ahonnan bevonultattak az 1943. év végén! 1946. IX. 11-én hoztak haza az angolok, éppen Kaposvárra! Körülbelül 52-53 kilogrammra hizlaltak fel a 44-46 kilogrammról, amely súlyom az eselheidei táborban volt. Az angolok soha nem adtak enni, a németekkel láttatták el élelemmel a tizenkétezer embert őrző Eselheide táborát! Dolgozni vittek 60 kilométerre a tábortól húsz főt; romos épületet javítottak velünk. Hat angol, illetve skót vigyázott ránk. A két méteres Csató Bálint a hátsó kerítésen kilógott. Este csak tizenkilencen voltunk. A „wo ist Kamerad” kérdésre senki nem tudott választ adni, ezért egy marha erős skót (boksoló volt állítólag) tizenkilencünket először ott, az épület egyik zárt szobájában véresre vert, utána hazafelé az erdőben a tehergépkocsi ponyvája alatt hátrajött, és újra végigvert, mert a „wo ist Kamerádról” nem tudtunk számot adni. Hiába védtem addig jól a fejemet, arcomat; alulról gyomorszáj felé ütve eltörte az oldalbordámat. A vérző csapat a táborban alig tudott leszállni a teherautóról. Az orvosi vizsgálat után állítólag a 80-90 kilogrammos skót tizedest hat havi zárkára ítélték. Két-három hónap múlva egy cím nélküli levelezőlapon Csató Bálint írt, hogy az éhséget nem bírva a vécéből leste, hogy a skót mikor nem néz arrafelé. Akkor a hosszú lábával „a vécé mögül a kerítésen kiléptem, és most egy német földműves családnál dolgozva rendes élelem mellett jól vagyok”. Ő itthon a mezőtúri bajtársaitól tudta meg, hogy a skót agyonkínzott, mármint minket. Úgy összevert az az állat, hogy legtöbbnek, aki a fejét nem tudta védeni, a fogsorát is kiverte. Ájultan estek össze! Waska alezredes vitt minket bemutatni a skót parancsnokságra, és ott jegyzőkönyvbe vették, hogy minket összevert, amiért nem tudtuk megmondani, hogy Csató Bálint, a huszadik fogoly hova lett. Valójában mi is csak az autóba való felszállásnál vettük észre, hogy Csató Bálint, a kétméteres fiú nincs! Ők hatan a húszra zárt épületben, udvarban nem tudtak vigyázni! Szörnyű eseményben részeseültünk. Csak ezért vállaltuk a munkát, mert húsz dekával többet kaptak kenyérből azok, akivel dolgoztattak. A falu neve juttatta eszembe az

előbbi sorokban leírtakat. Sok-sok meg nem érdemelt verést kaptam a románoktól, de az angol fogságban akkor az a piszok skót úgy összeverte a mi tizenkilenc emberünket, hogy én a románoknál nem láttam ehhez hasonlót '942 januárjától '942. június 20-ig, amikor Köncze Gyulával sikerült megszöknünk. Tetvesen, ötven kilogramm súllyal Európát végiggyalogoltam, de 1946. szeptember 11-én Dániából visszakérültem Kaposvárra, a kórházhoz! Ami rossz emlékeket hozott, azt hagyjuk! 55 millió ember halt meg a II. világháború alatt. Aki életben megúsza, az szerencsés volt! A kórház végleges munkahelyem és otthonom lett. A többit már tudjuk: végre nem éhezünk, és tetvesek sem lettünk!

KÖNCZE GYULA

Mikor iskolába jártunk, együtt jártunk iskolába Bandival. Már akkor jó barátok voltunk. Egészen, míg be kellett vonulni, addig mindig együtt jártunk – ünnepelni, vagy húsvétkor fürösztetni; mindig együtt vótunk. Kilencszáznegyvenkettőbe'... negyvenegybe', me' negyvenkettőbe' lett vóna a berukkolási időnk nekünk. Negyvenegybe' be kellett vonuljunk katonának. S akkor elvittek Focşaniba. Ott együtt vótunk, ott is. Úgy találta, hogy hát egy században katonáskodtunk.

Mikor vótunk egy olyan instrukción, ahogy mondják – met már nem is tudom, magyarul hogy mondják –, gyakorlaton, hát le kellett vetközzünk A lábam... szóval mezítláb vótunk. A nap úgy elégette nekem a lábamat, hogy mikor a harisnyát²¹ föl húztam és bementünk a kantonamentba, aho-va be voltunk szállásolva, mikor lehúztam a harisnyát, én a bőrt is lehúztam a lábamról. S akkor nem tud-

*Köncze Gyula „regutaként”
a sorozás után*

21 A krizbai tájnyelvben a harisnya zoknit jelent.

tam lábra állni, bevittek a kórházba. S ebbe' az időbe', amikor én a kórházban voltam, akkor is jött Bandi. Sokszor fölkeresett engemet. S egy alkalommal éppen akkor kapott csomagot hazulról, a szüleitől. Bejön hozzám, a kórházba, s azt mondja, hogy hát: „Gyula – azt mondja –, én most kaptam egy kimenőt, mert ne,²² jött egy csomagom, megyek a postára. De én többet nem megyek vissza az ezredhez. Ha te akarsz jönni velem most, menjünk által Magyarba. S akkor persze: hogy én a kórházban két hétig voltam a lábaimmal, s mondom, hogy hát te Bandi, ennél jobbkor nem jöhettél volna. Mert most én a kórházból ki vagyok jelentve, hogy köll hogy jelentkezzek az ezrednél. S az ezrednél ha nem jelentkezem, engem úgyse keresnek még. Itt a kórházban már [szintén] nem csinálnak névsorolvasást, mert ki vagyok jelentve. Úgy-hogy, mondom, én akkor most veled tudok menni. Na, azt mondja, gyere, met én nem megyek vissza többet az ezredhez. Menjünk. Kimentünk az állomásra, ott megvettem a jegyeket, a vonatjegyet, s hazajöttünk Krizbára.

– *Meddig jöttek vonattal?*

– Hát Focşani-tól Brassóig. Már nem ős tudom, akkor meddig... Délutántól egészen éjjel egy órákorig – mert egy órákor értem én Krizbára haza.

– *Brassóból hogyan értek Krizbára?*

– Brassóból... már nem is tudom, hogy hogy értem Krizbára. Azt már elfelejtöttem, lássa-e. Busszal, mer' járt buszjárat ős. Busszal jöttünk haza egész Krizbáig.²³ Mikor hazaértem Krizbára, hát persze, éjjel egy órákor a szüleim már le voltak feküdvé. Én a szomszédba' beugrottam a kerítésen, hátul szintén által a kerítésen, s édesanyám, mikor hallotta a suppanást ottan – me' úgy volt az ágy a háznál, hogy a fal mellett. [Szóval] hallották, mikor általugrottam. Me' én azelőtt írtam egy levelet, hogy hát csinálják az utat [vagyis készítsék elő a szökést az országból], mert jövünk. Sokat nem tudtam írni, ugyebár, met cenzúrázták a

---

22 Itt a *ne* szócskának nincs köze a tagadáshoz; a ni megfelelője.

23 Valószínűleg az Illyés András által leírt módon értem haza, azaz Focşani-ból Brassóba, Brassóból Szűnyogszékre mentek vonattal, hogy ne lássák a Brassó és Krizba között közlekedő buszjáraton a két katonaszökevényt (feltehetően attól is tartottak, hogy a hatóságok – amennyiben a laktanyában felfigyelnek a hiányukra – ott fogják először keresni őket).

leveleket, mindenfélét. Csak annyit írtam, hogy csinálják az utat, me' jövünk. S akkor édesanyám...

- *Maguk Illyés Bandival már gondoltak arra, hogy megszökjenek a hadseregből, illetve az országból?*

- Igen. Há' igen, met a magyarok egy része már el volt szökve az ezredtől, úgyhogy hát utoljára már annyira voltunk, hogy hát már a vécére se tudtunk egyedül menni, hanem kísérték, nehogy elszökjünk. S így akkor [a szüleim] tudták, hogy hát jövünk. Azon az éjszaka apám mindjárt fölment Bandinak a szüleihez és mondta, hogy hát ne, jött-e Bandi, mert a fiam már jött - Gyula. Hogy csináljuk az utat. S akkor Bandinak az apjával másnap szekérrel lementek - apám és Bandinak az apja - Apácára. Mert Apácán volt egy család, akinek a nővérei itt voltak Apácán, s a fiú Magyaróson volt. S értesítették, hogy hát ne, van két illető, aki által akar menni az Olton. Hogy általvigyen - me' csónakkal kellett menni, a vízen nem tudtunk másképp. S akkor

*Köncze Gyula birtokában levő fénykép,
amely 1942 áprilisában készült alegysége tagjairól*

mondták, hogy hát ne, másnap menjünk le Apácára, met általvisznek. Úgy is volt... Apám s Bandinak az apja felöltözött – szóval fölvette édesapám a bőrsurcot, met ő kovács volt. Azt mondja, ha meg találják állítani a csendőrök, hogy hova mőnnek, hát akkor mondja édosapám, hogy hát ne, mejünk szénétt Apácára, met kovács vagyok, s kell a szén a mőhelybe. Na, s akkor úgy lejőttek, megcsinálták az utat.

Másnap lementünk az asszonyokhoz. Azok adtak nekem ős, Bandinak ős egy-egy kapát a vállunkra. Azt mondták, hogy hát megyünk répakapálni az Olt mellé. Met köllött igazolvány, hogy hát... me' ott volt az Olt, a határ, hogy hát nem lehetett akárhogy odamenni. Kellett igazolvány legyen, hogy hát odamennem az Olt mellé kapálni, a két asszony, két munkással – me' két asszony volt. No, s akkor, mikor leértünk... a répa földhöz, ott még sokan voltak, akik ott kapálgattak, minden. S mikor megláttak minket a két asszonnal, akkor már mindjárt kiáltották, hogy mehetnek nyugodtan. Mehetnek, me' a grenicsérek – szóval a határ vadászok – már elmentek. Mehetnek nyugodtan. No, akkor mü ketten Bandival beugrottunk, ugye, az Olt partjáról, be a vízhez, és ott a bokorból az illető jött ki a csónakkal, s akkor általvitt egyenként. Mert kicsi volt a csónak, nem tudtunk ketten beléülni.

Általmentünk, s azt mondja az illető, mikor általvitt mind a kettőnket, hogy hát ne, mikor lássák azokat a téглаégető katlanokat, addig még vigyázzanak, mert innét a románok által tudnak lőni, azt mondja, de azon túl már nem. Na, úgy ős vót, általvitt a csónakkal. Nagy volt még a gabona, nem volt aratás még, s ott a gabona között általmentünk, egészen, amíg elértük azokat a téглаégető kemencéket. Amikor elértük azokat, akkor Bandival összefogózkodtunk, s kezdtük éneklőni: „Itthagynom a falutokat...”

Mikor beértünk Bölönbe – mer' ott volt Bölön közelebb –, beértünk Bölönbe, s akkor mindjárt mentünk a határ vadászokhoz, jelöntköztünk a határ vadászoknál. Ott azt mondja a határ vadász parancsnok, ha mög nem mondjuk most, hogy innét a határtól egész Focşani-ig milyen alakulatok vannak, akkor visszategyük a határon. Én mondom neki, hogy hát nézze, mintsem hogy visszategyenek s ők lőjenek meg, inkább lőjenek meg most maguk. Me' vissza nem mönyünk. Na, még fölötték az adatokat, s kérdőzték, hogy hát miért szőktünk el, miért nem vittük

a fegyvert, ha már mentünk? Mondom, hát örvendöttünk, ha fegyver nélkül el tudunk jönni, nemhogy még azt ős hozzuk magunkkal. No, s akkor így a bölöni határvadászok szekérrel felvittek Nagyajtára. Az elosztó... nem tudom, miféle iroda volt ottan, ahol, ugye, az ilyen szökevényököt szortírozták.

És akkor onnat kérdezték, hogy no, hát na hova akarunk most menni innét? Valaki van, ahova megyünk, vagy mit csinálunk most? Osztán én mondtam, hogy nekem van Bölönbe' egy ismerősöm, én oda akarnék menni. Bandi pedig azt mondta, hogy hát neki van izén... Kovásznán, azt mondja, van neki valami ismerőse, s akkor ő oda mönyön. S akkor így elválasztottak münköt, úgyhogy azutántól fogva többet nem találkoztunk Bandival, csak levél által. Leveleztünk mindig. Na, s aztán egyszer én nem tudom hányba' ... '87-ben meghalt a feleségem, s akkor írtam a sógoromnak, hogy hát ne, meghalt a feleségem, nem tudom, mi, és akkor ő írt, hogy hát mindenesetre, azt mondja, menjek, azt mondja, hogy hát egy kicsit tudjam magamat...

- ...*túltenni rajta*.

- ...szóval azt mondja, hogy hát menjek oda hozzájuk. Azt mondja, hogy ő vállal mindenfélét, hogy hát eltart, csak hogy menjek oda. No, osztán úgy mentem föl Harkányba - me' ők harkányiak. Fölmentem oda, és ott voltam két hónapig, mert csak két hónapra adtak eltávozást Romániából. Két hónap után visszajöttem, és akkor más²⁴ évben újra mentem. [...] És akkor azt mondja a sógor, ott a harkányi: gyere, Gyula, azt mondja, menjünk azt mondja, hosszabbítsuk meg az útlevelet, hogy ne két hónapot [maradjak], me' csak két hónapot adtak. Menjünk fel a követségre, hogy hosszabbítsuk meg. No, úgy ős vót: fölmentünk Pestre, meghosszabbították az útlevelet még két hónapot, úgyhogy akkor négy hónapig vótam. Visszafelé jövet azt mondja, hogy hát gyere, azt mondja - mert sokszor mondtam, hogy hát nekem van egy barátom Kaposváron, s nem találkoztam... mióta elszöktünk a katonaságtól, nem találkoztunk együtt. Na, akkor azt mondja, gyere - me' vót kocsija, egy olyan Trabant kocsival jöttünk -, s akkor elmentünk Kaposvárra, felkerestük Bandit. Jól fogadtak erősen, úgyhogy azután osztán mind rendesen izé volt, levelezés, egészen addig, míg Bandi annyira nem

---

24 Itt: másik, következő.

került, hogy hát többet nem tudott írni. Mikor már nem tudott írni, akkor osztán megszakadt a kapcsolat tőlünk...

- *Hová került azt követően, hogy a szökés után Bölönben elváltak egymástól?*

- Én akkor Nagyajtán maradtam, mert kerestem munkát, ugyebár, valami munkalehetőséget. Met katonaruhában szöktünk el, civil ruhát innét nem tudtunk vinni, met csomagot nem tudtunk vinni. Katonaruhába' vótunk. Még a csendőrség – ott a magyar csendőrség – egyszer megállított és mondta [egyik csendőr], hogy valamit csináljunk, azt mondja, hogy cseréljük ki eztöt a ruhát, hogy ne járjunk avval a román katonaruhával az úton. S mondtam, hogy hát én, míg nem kerül munkahely s lehetőség, nekem nincs miből civil ruhát vegyek magamnak. S akkor aztán ott Nagyajtán volt egy Bihari Áron nevezetű kocsmáros, de viszont volt neki cséplőgépe s kazán, amivel jártak a házakhoz csépelni. S mivel marha nem volt, amivel vontassuk a cséplőgépet, hát azt mondja Bihari Áron, hogy ne, én magát elveszem ide, hogy ketten csináljunk magánjárót a kazánból, hogy tudjam vontatni a cséplőgépet. No, s akkor azon az őszön én ott voltam Bihari Áronnál egészen addig, míg hát vége nem lett a cséplésnek. Mi ketten Bihari Áronnal, a tulajdonossal a kazánt átalakítottuk magánjárónak, s akkor ott is maradtam úgy osztán, mint etető. Ott maradtam nála a gép mellett egész őszig, míg elvégeztük a cséplést. Osztán mikor a cséplést elvégeztük, akkor volt nekem egy nagynénim Apahidán, Kolozsvár mellett: annak írtam levelet, hogy hát na, itt vagyok. Nuc Jánosnak a felesége, Sándor Sára. Akkor, hogy írtam levelet, hogy hát ne, el szeretnék [menni] valahova munkát keresni. Mivel a férje neki vasutas volt azelőtt, hogy meghalt volna... Mert meghalt a férje: ilyen szívinfarktust kapott, és az úton esett el s meghalt. Hát volt neki ismerőse. Volt egy ismerőse: jó barát is volt, Kádár János, s az dolgozott a vasútnál. Úgyhogy hát ismerős ő volt a vasútnál, és azt mondja, hogy hát na, Gyula, azt mondja, én valahogy mögpróbálom, hogy beszerezzem magát a vasúthoz.

Na, de míg arra került a sor, hogy hát én a vasúthoz bekerüljek, addig ennél a Kádár Jánosnál dolgoztam mint bádogos. Ketten ott csináltunk vedreket, fazakat, mindenfélét ilyen pléhből – egész addig, míg a arra került a sor, hogy hát no, menjek be és jelentkezzek a vasútnál, hogy

vegyenek föl. Mikor bementem én a vasúthoz a felvételire, sorba-állítottak, levetkőztettek tiszta meztelenre. Voltunk vagy nyolcan ottan sorban. Jön az orvos, végignéz minket. Mikor hozzám ért, megnéz engemet, s azt mondja: maga rühös. Menjen, kezeltesse magát, és azután jöjjön vissza. Mert annál a Bihari Áronnál, akinél voltam, annak korcsomája volt. Persze favéce volt ott az udvaron hátul, s hát én ugyebár odamentem a vécére. S oda sokan jártak: hát persze hogy én elkaptam a rühöt. Én aztot nem is tudtam, hogy hát én rühös vagyok, ugyebár. Az orvos mondta, hogy maga rühös, s menjen, kezeltesse magát, s azután jöjjön vissza. Na, hát én Apahidán két hétig szinte próbáltam, hogy hát attól a rühtől mögszabaduljak. Egy illető azt mondta, hogy hát a legjobb orvosság a rühtől a gyerekpisi. Azt mondja, avval kenjem én be magamat, met az a legjobb rüh ellen. Na, s hát nagynénémnek volt éppen akkor egy kicsi fiacskája; meggyűjtöttük a pisit, s én avval minden este kentem magamot, avval a pisivel. Há' mög is szabadultam tőle, úgyhogy két hét múlva, mikor bementem aztán újra a felvételire, akkorra már elmúltot, úgyhogy fölvettek. Úgyhogy '43-tól egész '45-ig ott, a vasútnál, a MÁV-nál dolgoztam. Mint lakatos.

- *A háború alatt ki se került a frontra?*

- A fronton nem voltam egyáltalán. Megszabadultam. Mert éppen akkor [mikor a román hadseregből megszöktünk] ki akartak vinni a frontra münköt. Már úgy is volt, hogy vagoníroznak be, s visznek a frontra münköt. S azért is izéltük, Bandi ös, hogy hát ne kerüljünk a frontra, inkább szökjünk el, s itt csináljunk, amit itt lehet. Na, s akkor én aztán többet Bandival nem találkoztam, csak levélbe' amit tudtunk... izélni.

- *Hogyan alakult az élete 1945 után?*

- Negyvenöttől csak általjöttek ide... szóval transzferáltak²⁵ a CFR[hez, de] csak a CFR-től. Mert addig Kolozsvár, ugyebár, Magyarországhoz tartozott. Mikor visszaadták Észak-Erdélyt, hát persze akkor ideszakadtunk Romániához. S akkor már többet nem MÁV volt Kolozsváron sem, hanem CFR volt. S akkor, mivel CFR volt, én kértem

---

25 Áthelyeztek (a román *a transfera* szó magyarosan használt alakja).

magamat, hogy hát jöjtek Brassóba, mett nekem édesanyám itt van, Krizbán. S mégös jobban vagyok, mint egy idegennél. No, s akkor aztán így transzferáltak engemet ide a brassói CFR-hez, és akkor itt voltam a CFR-nél egészen hatvan... hatvannégyig vagy meddig – egész addig, míg meg kellett nőszüljek.

Hatvannégybe’ megnősültem, és [...] egész addig a vasútnál voltam... Most nem tudom már, melyik évben, a feleségem is munkába állott, a Metaloductil[nál]. Volt egy ilyen sodronyfonó gyár, a Metaloductil... S akkor a vasútnál, az őszintét megmondjam, én el akartam már jönni, mert kommunista világ volt akkor, s belőlem izét csináltak, propagandistát. Anélkül, hogy akarjam. Kellett hogy tanítsam a többi kommunista tagokat izére... kommunista minekhíjjákra, kellett én járjak föl örökkéig: nekünk föladták a leckét, hogy milyen leckét köll hogy leadjunk a tagoknak. [...] Én mindenesetre mög akartam szabadulni a... izétől. Ne legyenek én kommunista, me’ nem szerettem. És akkor elmentem az orvoshoz – volt egy jó, öreg orvos –, s mondom, hogy hát nézze, én mög akarnék szabadulni a CFR-től. Akárhogy, csak hogy eljőjtek. S adjon egy olyan írást, hogy én többet nem tudok a vasútnál dolgozni. Béadom a demisziát²⁶, hogy hát jöjtek el onnan. Azt mondja, uram, miért akar maga demiszióval eljönni, azt mondja, mikor tudok adni egy igazolást, s – hogy mondjam – pensionar...

– *Nyugdíjas.*

– Nyugdíjasnak... mint betegnyugdíjas [is elmehet]. De a feleségöm itt a Metaloductilnál beszélt a főnökkel, hogy hát ne, a férjem szeretne eljönni a vasúttól, fölvöszik-e? S azt mondták, akármikor jön, fölvögyük. Na, hát akkor úgy ös volt. Engemet a vasúttól... mint betegnyugdíjas tudtam eljönni. Amíg nyugdíjas voltam, betegnyugdíjas, addig megcsináltam a fölvételt a Metaloductilhoz, s akkor ott dolgoztam mint lakatos, karbantartó lakatos, egészen, míg [...] felszámolták a Metaloductilt. Mikor a Metaloductilt fölszámolták, akkor hozzácsatolták a csavargyárhoz azt az üzemöt, s akkor ott voltam a csavargyárban mint karbantartó lakatos, hét évig. Egészen addig, míg beteg lettem ott ös. S akkor elmentem az orvoshoz, s az orvos adott egy igazolványt, hogy

hát... könnyű munkára izélt [javasolt]. Na, s aztán akkor hogy könnyű munkára, hogy mit adjanak... Na, akkor aztán úgy általtettek a kontrollba, mint control technic.²⁷ S akkor ott voltam, egész addig, míg... nyocvanegyig, míg nem jöttem ki nyugdíjba.

*Az öreg borász
(90 x 140 cm, olaj, vászon)*

---

27 Műszaki ellenőr (román).

Obrusánszky Borbála

ONOGURIS ERŐD REJTÉLYE

Onoguris a Kaukázus nyugati területének egyik jelentős erődje volt az ókori Lazicában, amelyért a 6. század közepén ádáz küzdelem folyt a bizánciak és a perzsák között. Ennek a térségnek a birtoklásáért már a Kr. e. 1. századtól harcok dúltak a két szomszédos nagyhatalom, a Római és Pártus Birodalom között. A geopolitikailag rendkívül fontos terület felügyeletéért később a pártusok helyébe lépő perzsa Szasszanidák, majd a Római Birodalom 395-ös kettéválását követően a Keletrómai Császárság versenyzett. A több évszázados harcokról számos feljegyzés született, számunkra a legérdekesebbek a Procopius¹, Agathias² és Menandros Protector³ történetírók által megörökített események, amelyet a bizánci források lazicai, a grúzok pedig egrisi háborúnak neveznek. A harcokban nemcsak a két birodalom hadserege, hanem zsoldosok is részt vettek, például a térségben élő hunok, akik hol perzsa, hol bizánci oldalon harcoltak. A lazicai háború számunkra is különös jelentőséggel bír, ugyanis az erről tudósító történelmi forrásokban megjelennek az eltűntnek vélt hunok, illetve egy Onoguris nevű város is, amelyről a kortársak tudni vélik, hogy a hunok városa volt, és amely a magyarok nevével, az onogurral/hungarusszal állhat összefüggésben. A bizánci források új adalékot szolgáltatnak az európai hunok történelméről, valamint a magyarság korai, esetleges kaukázusi jelenlétéről.

BEVEZETŐ

A nagyszabású keleti háborúk szoros kapcsolatban álltak az akkori császár, I. Justinianus (ur. 527–565) nagyszabású tervével, aki trónra lépését követően a Római Birodalom újraélesztését akarta megvalósítani. Agathias bizánci történetíró szerint az uralkodó már nagyon korán

-
- 1 Procopius Caesarea (kb. 500–565) 6. századi történetíró. Fő műve a *Háborúk története*, amelyben I. Justinianus császár (ur. 527–565) gót, vandál és perzsa háborúit összegezte.
  - 2 Agathian Myrine (kb. 530–582/594?) Procopius munkájának a folytatója.
  - 3 Agathias művének folytatója. Krónikáját Maurikos császár (ur. 582–602.) idején írta meg.

elhatározhatta, hogy újra egyesíti a volt római területeket, amit az is alátámaszt, hogy már uralma kezdetén kijelentette, hogy a volt Római Birodalom területén megtelepedett gepidák, longobárdok, frankok és alemannok mind az ő alávetettjei.⁴ Ezzel előre jelezte, hogy igényt tart a régi római földekre. Terve megvalósításához azonban szüksége volt jól képzett haderőre, ezért a birodalmi katonaság mellett zsoldosokat is alkalmazott, többnyire hunokat, akiket néha szabírnak is emlegetnek, és akik szolgálatukért jelentős támogatásban részesültek. Procopius rosszallóan jegyezte meg, hogy Justinianus túlságosan is támogatta a hunokat: „Aki csak elébe került a hunok közül, annak a birodalom vesztére nagy összegeket adott; ennek következtében sűrű betöréseknek volt kitéve a római föld, mert a rómaiak gazdagságába belekóstoló barbárok többé már nem tudtak megfélemlkezni az ide vezető útról.”⁵ A bizánci uralkodónak tervei voltak Attila utódaival. A vandálok (533–534) és a gótok (535–554) elleni háborúban sikeresen használta fel haderejüket, majd ezt követően keleten több helyen is háborúzott a perzsákkal, amelynek egyik helyszíne volt a második lazicai háború (541–562).

LAZICAI KITEKINTŐ

A Fekete-tenger keleti partján fekvő ókori állam, Kholkis gazdag aranylelőhellyel rendelkezett, a hegyi patakokból aranyat mostak, ennek megszerzésére irányult az ókori hellén argonauta expedíció, amely az „aranygyapjút”, vagyis a térség aranykincseit akarta megszerezni. A területen vezetett keresztül a híres eurázsiai kereskedelmi út, a Selyemút egyik szakasza, amely Bizáncot Iránnal, Közép-Ázsiával és Kínával kötötte össze, és jelentős bevételi forrást jelentett a térséget ellenőrző hatalmaknak. A kora középkorban ezt a területet a helyiek Egrisinek, a görög források Lazicának nevezték el. Stratégiai helyzete miatt a területre mindkét regionális nagyhatalom ki akarta terjeszteni befolyását, ezért a területen a Kr. u. 1. századtól szinte folyamatos háborúk zajlottak. Lazica szempontjából meghatározó békére 387-ben került sor, amelyben a rómaiak és a perzsák felosztották egymás között

4 Agathias Book I. 4.

5 Prokopios 1984. 48. p.

a térséget: Arménia nagy része és Ibéria perzsa befolyás alá került, Armenia kis része, valamint Lazica (régén: Kholkis) pedig Rómáé.

Az 5. század első felében keresztényüldözés árnyékolta be a két birodalom kapcsolatát, illetve annyi változás történt, hogy a Római Birodalom keleti fele, ismert nevén Bizánc vette át a kettévált Római Birodalom ezen területeit. A perzsák támadása a 440-es években alábbhagyott, mert többször összetűzésbe kerültek a keleti szomszédjukkal, a hephthalitákkal (fehér hunok), akik annyira sikeresek voltak, hogy 484-ben magát I. Peroz sahot (457–484) is elfogták és kivégezték. A perzsák egy ideig szüneteltették támadásukat a Kaukázus irányába, majd a 6. század legelején I. Kavád sah (488–531) idején indult újra a háborúskodás Bizánc és Perzsia között Armenia birtoklásáért, majd 520-ban békét kötöttek. A térségben jelentős változás történt: 520/521-ben Lazica királya I. Tzath (521/522–527) megkeresztelkedett Bizáncban és keresztény nőt vett feleségül, amit a perzsák fenyegetésnek értelmeztek. Válaszul a perzsák a keresztény Ibériát zoroaszter hitre akarták erőszakosan áttéríteni, ekkor Gurganes⁶ Justinus császártól kért segítséget. A két nagyhatalom között 532-ig háború dúlt, majd békét kötöttek, amelyben megállapodtak a befolyási övezetben, Lazica Bizánchoz került, de a római utódállamnak 11 libra aranyat kellett fizetnie évente a perzsáknak. Az „örök békének” mondott megállapodást azonban I. Khosrow (531–579) megszegte és 540-ben több fronton – köztük a Kaukázusban – támadást indított az I. Justinianus által vezetett Bizánci Birodalom és vazallus államai ellen.

A LAZICAI HÁBORÚ

Lazica földrajzi elhelyezkedése miatt szorosan kötődött a Fekete-tengeri térség államaihoz, sőt a terület bizánci vazallus állam volt a 6. századtól. Ezen akart változtatni II. Gubazes lazicai király (541–555), aki fellázadt I. Justinianus és a bizánci uralom ellen, mert a területre kiküldött katonai parancsnok, a magister militum címet viselő Tzibus római monopóliummá tette a sókereskedelmet, és más termékeket is,⁷ ami a helyi kereskedőket és a lazicai kincstárat is érzékenyen érintette. A helyiek ezáltal jelentős bevételtől estek el. Gubazes ezért megkereste

6 I. Vakhtang Gorgasali 447–522 Ibéria királya.

7 Procopius 1914. II. XV. 8–12.

I. Khosrow perzsa sahot azzal a javaslattal, hogy Lazica hozzájuk csatlakozna.⁸ A perzsa uralkodónak jól jött az ajánlat, mert miután az 532-es békeszerződésben sikerült megszerezni a fennhatóságot a kaukázusi Ibéria felett, tovább akart terjeszkedni nyugati irányba, hogy kijusson a Fekete-tengerre, ellenőrizhesse a térségben folyó karavánkereskedelmet és az onnan befolyó bevétel a perzsa kincstárat gyarapítsa. Kapóra jött számára a lazicaiak megkeresése, akik behódolást ígértek, ha megszabadítja őket Tzibustól. Khosrow sah tehát élt a kínálkozó lehetőséggel, 540-ben felmondta a bizánciakkal 532-ben megkötött örök békeszerződést, és 541-ben elindította seregét Lazica irányába. A hátnál Gubazes behódolt neki⁹ és átadta Petrát, a Fekete-tenger partján emelt bizánci erődöt. A perzsa szövetség azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A perzsa sah Petrába perzsákat telepített, a zoroaszter papok, a mágusok pedig erőszakosan át akarták téríteni a keresztényeket a saját hitükre, ami nagy ellenállásba ütkezött. Amikor a Petrában élő emberek egy részét át akarták telepíteni Perzsiába, illetve ezzel párhuzamosan Gubazes tudomást szerzett arról, hogy őt is meg akarják ölni, elfordult a perzsáktól és régi szövetségesehez fordult. 548-ban felkereste I. Justinianus császárt, aki 7000 római katonát és 1000 tzani (a lazicaiak rokonai) segédcsapatot küldött a lazicaiak védelmére. Hadvezérnek Dagisthaeust nevezte ki, és parancsba adta, hogy ostromolja meg és vegye be Petrát. A bizánci erők 549-ben megindultak Lazica felé, több győzelmet arattak perzsa erők ellen, de a kulcsfontosságú erődöt, Petrát¹⁰ nem tudták bevenni. A bizánci hadvezér nem fordított figyelmet keleten a hegyi hágók védelmére, így a perzsa Mihr-Mihroe¹¹ vezette felmentő sereg könnyedén átjutott a hágókon, és felmentette az ostromlott Petrát. Ezt követően Mihr-Mihroe¹² 3000 embert hagyott az erődben, és Arméniába vonult vissza. Gubazes és Dagisthaeus¹³ ismételt támadást hajtottak végre Petránál, az erődben nagy károkat okoztak, de nem sikerült bevenni. Ugyanekkor Chorianes perzsa hadvezért megölték a Phasis menti ütközetben.

---

8 Procopius 1914. II. XVII. 1; Agathias Book II. XV. 17-18.

9 Procopius 1914. II. XVII. 1.

10 Kobultei, Adzsara

11 A bizánci krónikákban: Mermeroes.

12 A bizánci forrásokban: Mermeroes.

13 A legmagasabb katonai rang.

Egy másik nagy haderő a bizánci Rhcithancus irányítása alatt szintén megjelent a területen, akikhez a lazicaiak és a szabírok is csatlakoztak.¹⁴ A kudarc miatt 550-ben csere történt a katonai vezetésben, Dagisthaeust hazarendelték és a helyét Bessas vette át. Folytatódott Petra ostroma, ezzel egyidőben a két birodalom tárgyalásztalhoz ült, hogy a fegyverszünetről tárgyaljanak. Bessasnak 551 tavaszán sikerült bevennie Petrát. Ennek hatására 551-ben Gubazes visszautasította Mihr-Mihroe békeajánlatát. A perzsa hadvezér, Mihr-Mihroe ekkor ostrom alá vette Lazica fővárosát, Archaeopolist és más közeli erősségeket, többek között Onogurist is, illetve néhány kisebb erősséget a Phasis folyó jobb partján. Onoguris elesett, de Archaeopolist nem tudta bevenni, ráadásul a perzsa sereget érzékeny veszteségek érték. A bizánciak több mint 12 ezer főt mozgósítottak oda,¹⁵ ezért a perzsa had visszavonult. A perzsák 552–554. között csak kis erősségeket tudtak elfoglalni Lazicában. 554-ben Mihr-Mihroe hadvezér betegség miatt visszavonult, és még abban az évben meg is halt. Őt Nachoragan váltotta, aki visszaverte a bizánciak támadását Onogurisnál. 555-ben a perzsák tovább támadtak a Phasis folyó irányában, de az új bizánci hadvezér, Martin legyőzte őket, és kiköszörülte az Onogurisnál elszenvedett vereséget. A perzsák oldalán egy elit alakulat harcolt, a dajlamiták, akiket a bizánciak dilimnitának neveztek. Ez a nem perzsa, többnyire valamely sztyeppe-i lovasokból álló csoport lehetett, akik a Kaszpi-tó délnyugati felén, az Albroz-hegységnél éltek. Agathias szerint a Tigris folyó partján, Perzsia határán éltek,¹⁶ és a 6. századra meghatározó szerepet játszottak a perzsa seregben. Részt vettek a lazicai háborúban (például Archaeopolis ostrománál), azonban a bizánci zsoldban álló szabírok olyan vereséget mértek rájuk, hogy visszavonultak.

A lazicai háborúban további problémák adódtak, a bizánci hadvezérek bizalma megingott Gubazes király iránt: Bessas, Martin és Rusticus bizánci parancsnokok megvádolták őt azzal, hogy a perzsákkal egyezkedik. Rusticus testvérét, Ionnest elküldte Justinianus császárhoz, hogy mondja el, hogy a lazicai uralkodó át akar pártolni a perzsákhoz. Az uralkodó azt parancsolta, hogy amennyiben bizonyítékot nyer a szándéka, akkor megölhetik. Rusticus és Ionnes erre gyorsan meggyilkolták

14 Teall 1965. 62. p.

15 Teall 1965. 63. p.

16 Agathias Book IV. 17. 6.

Gubazest. Néhány lazicai nemes rávette a császárt, hogy Tzatest, Gubazes öccsét jelölje új királyuknak, Athanasius szenátor pedig kivizsgálta a merényletet. Kiderült, hogy Gubazes nem tárgyalta a perzsákkal, a fenti bizánci katonai vezetők pusztán hatalmi érdek miatt ölték meg. Ezért Rusticust és Ionnest letartóztatták, bíróság elé állították és kivégezték. 556-ban a szövetségesek visszafoglalták Archaeopolist és megverték Nachoragant. 557-ben fegyverszünetet kötöttek és véget vetettek a bizánciak és a perzsák közötti ellenségeskedésnek a Kaukázusban, és az 562-es darai „ötvenéves békével” I. Khosrow elismerte Lazicát bizánci vazallus államként, a bizánciaknak azonban évente meghatározott aranyat kellett fizetni adóként. Állítólag a perzsa sah azért kötött gyorsan békét, hogy elegendő hadereje legyen a keleti határvidéken élő fehér hunokkal, a hephtalitákkal harcolni. A békeszerződés 13 pontból állt, amelyet Menandros protector őrzött meg számunkra. Az első pont az volt, hogy a perzsák megígérték, hogy a Derbenti szoroson¹⁷ és a Kaszpi-kapun nem engednek át hunokat, alánokat vagy más barbárokat a Római Birodalom irányába, a rómaiak pedig nem küldenek hadsereget a perzsák ellen. A második pont a szaracénokról szól, amely mindkét birodalom szövetségese volt, a harmadik pont a kereskedelem támogatásáról szólt, a negyedik pont a követek védelméről rendelkezett. A hatodik pont a háborúban egymás területén maradt emberek szabad hazatéréséről rendelkezett, a nyolcadik pontban pedig megtiltották, hogy Dárász kivételével határmenti erődök épüljenek.¹⁸

A HUNOK SZEREPE

Ahogy már fent említettem, számunkra azért jelentős a lazicai háború, mert a történelmi feljegyzésekben újra feltűnnek a hunok, akikről Attila halálát követően, vagyis az 5. század második felétől csak töredékes szövegek maradtak fenn, ezért néhány történész úgy vélekedett, hogy a hunok 453-at követően eltűntek a történelemből. Néhány régi elmélet szerint a kaukázusi hunokat elsodorta egy 463-ban bekövetkezett népvándorlás, amelyről beigazolódott, hogy csak körülbelül

17 Eredeti szövegben: Tzón.

18 Menandros Exc. de Leg. Rom. 3.

száz év múlva történt meg,¹⁹ a térségben tehát továbbra is meghatározó szerepet játszott Attila népe. A hunok, ahogyan az alábbi forrásokból is kiderül, nem tűntek el, és a 6. század első felétől sokszor szerepelnek a bizánci történeti krónikákban, miután a császároknak szükségük volt katonai haderejükre. Procopius rendszeresen emlegeti őket a *Titkos történet*, valamint a *Háborúk története* című munkájában, Agathias pedig megemlíti művében a kaukázusi térségben élőket, mégpedig a szabírokat, és emlegeti Onoguris²⁰ erődöt, aminek ostromáról is beszámol. További érdekesség, hogy Agathias a hunokról is közöl egy rövid összefoglalót, miszerint régen a Meotisz-tó keleti partján éltek, a Don folyótól északra, pont ugyanott, ahol a magyar krónikák a hunok és a magyarok lakóhelyét leírták.²¹ Maga Agathias is említést tesz arról, hogy a többi barbár nép is ott élt, amelyek megalapították Ázsiát az Imaeus-hegy²² közelében. Ezeket az embereket szkitáknak és hunoknak hívják általánosságban, azonban egyes törzseknek saját nevük van, mint kutrigur, utigur, ultizur, burugundi, stb.²³ Hirtelen és váratlan támadásaikkal felbecsülhetetlen kárt okoztak a helyi népeknek, akikre kiterjesztették fennhatóságukat és elfoglalták területeiket. Agathias szerint egyes hun törzsek gyorsan eltűntek a térségből, példaként hozta fel az ultizurok és a burunguiak esetét, akik Leo császár idején (ur. 457–474) jól ismertek voltak, de a mai nap már nem.²⁴

Elképzelhetőnek tartotta, hogy elvándoroltak, s ezzel a szerző arra is utal, hogy egyes hun törzsek fontos szerepet játszottak az 5. század második felében is, csak ezekről nagyon kevés forrás maradt ránk. Említés történik az Anastasius-féle (491–518) „hosszú fal”-ról is, amely

---

19 Obrusánszky 2013. Egyetlenegy kaukázusi forrás sem ír 463-as népvándorlásról. A hunokat követő népmozgás csak az 550-es évek végén következett be, amikor az avarok megjelentek a Kaukázus előterében. A modern szakirodalmi összefoglalók sem említik, hogy 463-ban új nép érkezett volna.

20 Onoguris, amelyet a bizánci időkben Stephanopolisra kereszteltek, Lazica városa volt (a mai Nyugat-Georgia államban, valószínűleg a modern Khuntsi faluban), amelyet Agathias bizánci történész jegyez fel a Bizánci Birodalom és a Perzsa Birodalom közötti lazicai háborúról szóló elbeszélésében. A Szászani Birodalom pontos helyét még vizsgálják.

21 Képes Krónika 4–5.

22 Kaukázus

23 Agathias Book V. 11. 2.

24 Jordanes 50. Attila fia, Hernac is Kis-Scythia szélén választott ki magának övéivel helyet. Rokonai Emmetzur és Ultzindur a partmenti Dáciában Utust, Hiscust és Almstufi foglalták el, és sokan a hunok közül mindenfelől ideözönölve Romániába mentek, akikről a sacromontisiak és fossatsiakiak máig is nevezetnek.

a főváros nyugati peremén épült, amelyet az 5. század végén megerősítettek, hogy fel tudják tartóztatni a hunok támadásait.²⁵ Agathias folytatta a hunok rövid történelmi összefoglalóját: a nagy pestisjárvány idején (541–543) más nevű hun tözsek léteztek, akkor éltek uralmuk csúcspontján, többségük délre költözött és nem messze, a Duna-partján táboroztak le.²⁶ A bizánci műben ezt követően olvashatunk a középszerű fehér hunokról, a hephatalitákról, akik főleg a perzsákkal hadakoztak: 488-ban Peroz perzsa sah seregét legyőzték, őt magát megölték. Ezt követően sok szó esik a szabírokról, akik hol bizánci, hol perzsa oldalon zsoldosként harcoltak. Róluk is megjegyzi Agathias, hogy hunok voltak és hogy nehézlövességet biztosítottak a római (bizánci) sereg számára. Számukat 2000 főre becsülte, akik legfőbb vezetőik Balmach, Cutilis és Ilinger hun hadvezérek alatt szolgáltak.²⁷ A szerző úgy jellemezte őket, hogy különlegesen harcias nép, és mindig készen állnak arra, hogy megtámadjanak idegen területeket. Sokat segítettek a rómaiaknak a perzsák ellen. Onoguris ostromakor 554–555. körül a szabír zsoldosok sok dilimnitát megöltek, akik a perzsa haderő elit alakulata volt.²⁸ Később egy másik várost, Rhodopolist Elminzur, egy hun vezér vette be kétezer lovassal.²⁹

ONOGURIS BEAZONOSÍTÁSA

Agathias Onoguris erődjéről csak egy szűk leírást készített, és sajnos nem adta meg a pontos elhelyezkedését, ezért máig vita van arról, hogy hol lehetett ez az erőd. A szerző annyit írt csupán, hogy közel van Cotaishoz (Kutaisi) és Mucheirisishhez, a perzsák onnan küldtek erősítést az ostromlottak megsegítésére.³⁰ Sajnos azóta sem tudták egyértelműen meghatározni, hogy hol is volt a hunok nevét viselő város, csak feltételezések születtek róla. A beazonosításban némileg segített az, hogy a volt lazicai főváros beazonosítása, majd feltárása már az 1930-as években megkezdődött, német régészek részvételével a modern grúz

25 A Marmara- és a Fekete-tenger között épült 56 kilométer hosszú erődrendszer, amelyet a Kr. u. 7. századig használtak. Feltételezések szerint már I. Leo idejében, 469. körül is állt.

26 Agathias Book V. 11. 2.

27 Agathias Book III. 17. 5.

28 L. 17. jegyzet

29 Agathias Book IV. 15.

30 Agathias Book III. 9. 6.

Nokalakevi településen,³¹ amely 52 kilométerre van Cotaistól, a modern Kutaisitól. A 21. század elejére tehát bizonyítást nyert, hogy a Nokalakeviben talált romok valóban a lazicai fővárosé voltak.³² A kutatók úgy vélték, hogy a közelben kell lennie Onoguris erődjének, s jelenleg is több helyet jelöltek meg lehetséges helyszíneként. Először Agathias munkájának grúz fordítója, Kaukhchishvili³³ próbálta beazonosítani a települést: a történelmi források alapján arra következtetett, hogy az erőd Lazica keleti felén lehetett, félúton Archaeopolis és a modern Kutaisi között. Kaukhchishvili Onogurist Ukimerion erőddel azonosította,³⁴ amely Kutaisi környékén volt. Berdzenishvili³⁵ az Unagira-hegy közelében vélte megtalálni a települést, és az erődöt Bandza³⁶ és Nokalakevi környékére lokalizálta. Az 1980-as években Abedati erődben végeztek feltárást, Martivili körzetben, amely szintén késő ókori erőd volt, építését a 4. századra keltezték és alig 13 kilométerre északra van Nokalakevi erődtől. Ez az erőd 50 kilométerre van Kutaisitól. Néhányan ezt az erődöt azonosították Onogurisszal.³⁷ A 2000-es években Pailodze Agathias művének tanulmányozása után úgy vélte, hogy nem lehet Abedatit azonosítani Onogurisszal, a Kutaisitól való távolság miatt. Braund³⁸ szerint Sepieti faluban lehetett az erőd, amely 70 kilométerre van Kutaisitól, tehát messzebb, mint Abedati. Az elméletét arra alapozta, hogy a településen állt a Szent István-bazilika, amelyről később elnevezték Onogurist.³⁹ Braund és Sinclair⁴⁰ szerzők szintén Sepietinél vélték megtalálni a kora középkori erősséget, arra való hivatkozással, hogy 6–7. századból való felirattal találtak, amelyen szerepelt a Szent István-bazilika név.⁴¹ A településen

---

31 Samegrelo-Svaneti megyében, Jikha járásban található, félúton Kutaisi (ókori neve: Cotais) és Poti (Phasis) között.

32 www.nokalakevi.org

33 Kaukhchishvili 1936. 59–62. 1.

34 Ukimerion-hegy Kutaisiben van, ráépült a Bagrati-katedrális.

35 Berdzenishvili 1975. 463–65. p.

36 A település Nokalakevitől keletre található, kb. 10 kilométerre. Bandza falutól délkeletre, a szomszédságban található egy Onoghia nevű falu, amely név talán összefüggésben állhat a kora középkori erőddel.

37 Zakaraia–Kapanadze 1991; Lekvinadze 1993.

38 Braund 1994. 306. p.

39 Braund–Sinclair 2000. 3–4, 9. p.

40 Braund–Sinclair 2000

41 Everill et alii 2017. 356. p.

található templom az 5–6. században épült és jelenleg az arkangyaloknak van szentelve.

Pailodze⁴² úgy vélte, hogy a Khuntsi településnél lévő romok rejthetik Onoguris erődjét. Ez a hely Khoni és Martveli között van, 40 kilométerre északnyugatra Kutaisitől. 2014-ben egy grúz–angol régészeti expedíció végzett feltárást Khuntsi erőd felső részénél, és számos épületmaradványt találtak. Az expedíció 2015-ben folytatta az ásást és a feltárt emlékekből vett minták alapján kiderült, hogy az erőd kora 646 (+/-160) év. Időrendileg és a Kutaisihez való távolság miatt is lehetséges, hogy ezen a helyen állt egykor Onoguris erődje. Különös, hogy a bizánci-perzsa háború helyszíneit térképen ábrázoló Maksymink Onoguris erődjét Archaeopolistól nyugatra helyezte, de szöveges megjegyzést nem fűzött hozzá.⁴³

AZ ONOGUR NÉV A KAUKÁZUSBAN

Az onogurok, akik a hun szövetség tagjai voltak, legalább négy évszázadon át népesítették be a kaukázusi térséget, és meghatározó szerepet játszottak a politikai folyamatokban. Mindezek ellenére nem hoztak vele összefüggésbe régészeti lelőhelyeket vagy kultúrát, sőt a nép származásával is számos, egymásnak ellentmondó elmélet látott napvilágot. Az elmúlt közel kétszáz évben számtalan tanulmány íródott az onogurokról, a külföldi és a magyar kutatók hol a bolgárokhhoz, hol a magyarokhoz kapcsolták őket. Ma is folyik az a vita a kutatók között, hogy az onogur elnevezés vajon a bolgárookra vagy a magyarokra vonatkozik-e.⁴⁴ A bizánci forrásokban onogurnak emlegetett nép etnikai hovatartozása mind a mai napig megoldatlan. A kutatók, elsősorban a nyelvészek, egyetértenek abban, hogy a bizánci forrásokban onogur, a latin forrásokban hunuguri/hungarus, stb. nevek a magyarokkal állnak szoros kapcsolatban, azonban egymásnak is sokszor ellentmondó elméletek láttak napvilágot arról, hogy milyen kapcsolat is lehet a magyarok és az onogurok között. A témában a legjelentősebb publikációkat Thúry József, Németh Gyula, Moravcsik Gyula és Szádeczky

---

42 Pailodze 2003

43 Maksymiuk 2015

44 Ismeretes, hogy a magyarok nevezték magukat Hungáriának, illetve Thúry József, Halasi-Kun, Király Péter stb. kutatók révén ismert, hogy a hungarus/hunugri stb. nevek mindig a magyarokra vonatkoztak.

Kardoss Samu tették közzé. Thúry⁴⁵ és Moravcsik⁴⁶ lehetségesnek tartották, hogy az onogur név eredetileg is a magyarokat jelentette, míg más kutatók a kései krónikák adataiból (Theophanes és Nikephoros) azt a következtetést szűrték le, hogy az onogurok a bolgárok. Jelen tanulmányban arra kerestem a választ, hogy milyen korabeli történelmi források emlegetik az onogurokat/hunugurikat/hungarusokat, és azokat a 6–8. század között kikkel, mely népekkel hozták összefüggésbe. Ebből talán választ kaphatunk arra, hogy a kortárs krónikások kiket értettek onogurok alatt. A legelső adat Priskos rhétor töredékeiből származik, aki az 5. században a hunokról írt nyolckötetes művet, amely azonban elveszett, de néhány töredéke megmaradt a későbbi bizánci művekben, így belekerült a 10. században összeállított Suidas-lexikonba, az avarok története kapcsán. Már C. de Boor⁴⁷ megkérdőjelezte, hogy az avarokról szóló rész Priskos eredeti szövege lenne, de Moravcsik Gyula elutasította ezt a felvetést.⁴⁸ C. de Boornak azonban igaza volt, Priskos rhetor ugyanis nem volt kortársa az avaroknak, már 471-ben meghalt, így nem írhatott a 6. század közepén bekövetkezett népmozgásokról. Éppen ezért nagy hiba, hogy Priskos ezen töredékeit, különösen az avarokról írottat használják a történészek és a nyelvészek is elsődleges forrásként, a forráskritika kizárásával. A nevezetes töredék arról szól, hogy 463-ban az onogurok, szaragurok, stb. követséget küldtek Bizáncba. Ez még Priskosz életében történt, de itt pusztán egy követségről volt szó.⁴⁹ Azonban a második mondat az avarok támadásairól szól, amelyet már nem élt meg a keletrómai szerző, ez biztosan kései betoldás, másnak a bejegyzése, amely rendkívül szerencsétlen

---

45 Thúry 1896. 8. p.: „Az a körülmény, hogy ő egyszerre három néven említi a magyarokat, ékes-szólóan bizonyítja azt, hogy a későbbi bizánczi írók milyen jól ismerték régebbi történeti irodalmukat; mert éppen az V., VI. és VII. századbeli bizánczi írók voltak azok, a kik az európaiak közül először nevezték a magyarokat *ungroi-nak*, illetőleg e névnek régibb, teljes alakjával *unuguroi, onoguroi-nak*, s azt is világosan megmondták róluk, hogy ezek az *unnok*, vagyis *hunnok* közül való nép (pl. Agathias és Theo-phylactus).”

46 Moravcsik 1930. 4. p.: „A magyar és a bolgár nép őstörténetének felderítése szempontjából egyaránt fontos azoknak a népmozgalmaknak a vizsgálata, amelyek a Kaukázus és a Fekete-tenger északi partvidékén a hunok megjelenésétől a magyar honfoglalásig terjedő öt évszázad leforgása alatt lejátszódtak. A ránk maradt írott forrásokból kikövetkeztethető legrégebb nyomok ugyanis mindkét népre vonatkozólag az említett területre és korbá vezetnek vissza.”

47 de Boor 1915

48 Moravcsik 1930. 7. p.

49 Györffy 1986. 53. p.

módon összemósódott az első mondattal. Nem zárható ki, hogy később illesztették össze ezt a két részt, és a kutatók a 463-as követségből egy népvándorlást kreáltak, ami sohasem történt meg, hiszen az avarok csak az 550-es évek legvégén jelentek meg a kaukázusi térségben. Ezen az adaton kívül egyetlenegy más történelmi forrás sem tud nagy népmozgásról vagy népvándorlásról.

A következő forrás a 6. századi gót-alán történetíró, Jordanes tollából származik, aki a *Getica* című művében a következőt írta róluk: „Ezekről távolabb, a Pontus-tenger felett terül el a bulgares lakóhelye, akiket a mi vétségeink tettek igen ismertté. Itt hajtott ki két helyen, mintegy a legbátrabb nemzetnek, a hunoknak a terebélyes törzsfája, a népek veszedelme. Ugyanis az egyiket alziagiirusoknak, a másikat savirusoknak (szabír) hívják, minthogy lakóhelyeik mégis elkülönülnek egymástól: az alziagiirusoké Chersona mellett van, ahova Asia kincseire sóvárgó kereskedő szállítja áruját. Nyáron a mezőkön vándorolnak, és ott ütnek tanyát, ahova a csorda élelmezése csalogatja őket, télvíz idején visszahúzódnak a Pontus-tenger fölé. A hunugurusok pedig azért ismeretesekek, mivel hermelinprémmel kereskednek.”⁵⁰ Jordanes leírása azért is fontos, mert nagyon korán tesz említést az onogurokról, akiket ráadásul h-s formában, hunugurosoknak nevez. Ez az alak nagyon hasonló a magyarok hungarus elnevezéséhez, ráadásul ennek a népnek a lakóhelyeül pont azt a térséget adta meg, mint a magyar történelmi krónikák. A történetíró külön népnek írja le a bolgárokat (bulgares) és a hunugurosokat. Ezt követően Agathias 6. századi művének harmadik, negyedik és ötödik fejezete foglalkozik a lazicai Onoguris erőddel, amelyben a szerző egy rövid magyarázatot is adott a helynévről. Leírta, hogy az onoguris egy ősi név, akik a hunoktól származnak, azért nevezték el a települést Onogurisnak. Majd hozzátette, hogy manapság (Agathias idejében) már nem használták ezt a nevet, mert a várost védőszentjük után Szent Istvánnak nevezték át.⁵¹ Elképzelhető, hogy a 6. századra már az onogurok elköltöztek a környékről, mert a térségben már nincs több említés róluk.

A következő híradás Zacharias rhetor 6. századi művében található, aki azt írta, hogy a Kaszpi-kapukon túl található a hunok földje, ahol

50 Jordanes 1904. 33–37. p.

51 Agathias Book III. 5. 6.

13 hun sátorlakó nép él, például az ungurok (onogurok), ugarok, szabírok, kutrigurok, avarok, kaserek (kazárok), dirmarok, szaragurok, barszilok, kulasok (hvárezmiek) és a hephtaliták. A bulgárokat nem hozta összefüggésbe az onogurokkal a szerző, azonban őket is a hunok közé sorolta, majd megjegyezte, hogy külön nyelvvel bíró, pogány és barbár nemzet.⁵² Ez a forrás is a hunokon belül külön népnek tartja a bolgárt és az onogurt.

Movses Kalankatujk a 8. században összeállított művében, a *Kaukázusi Albánia* című műben emlegeti Honagurt, aki a hunok földjéről származott, és Sapur idejében megtámadta a perzsákat. A 6. század legvégén Menandros protector uniguross néven emlegeti az onogurokat, ugyanott említi meg a szabírokat is szabéross néven.⁵³ Menandros egyik töredéke azt állítja, hogy 558-ban az avarok harcba szálltak az onogurokkal és ugyanakkor a szabírokat tönkrevették.⁵⁴ Moravcsik Gyula azt feltételezte, hogy ezek a harcok az onogurokra nézve nem jártak súlyos következményekkel, ugyanis nem tűntek el az írásos forrásokból. Két évtized múlva újra találkozunk velük, akkor is erősek és hatalmasok voltak.⁵⁵ Menandros egyik töredékében még egyszer előfordulnak, amikor egy bizánci követség ment a türk kagánhoz 576-ban. A türkök uralkodója azzal fenyegetőzött, hogy uralma napkelettől napnyugatig terjed, példaként felhozta az alánokon kívül az onogurok törzseit, melyek – noha szembeszálltak a legyőzhetetlen türkökkel – mégsem értek el semmit, s más népek módjára ők is szolgáorba jutottak.⁵⁶ Theophylaktos Simokattes tudósítása szerint⁵⁷ az onoguroknak valamikor régen volt egy Bakath nevű városa, amelyet egy földrengés döntött romba. Erről a településről egyéb forrásunk nincs, beazonosítása máig tisztázatlan. Ennek ellenére egész népvándorlás-elmélet látott napvilágot arról, hogy az esemény mikor történhetett és ez milyen népmozgásokat indított el. Harmatta János szerint a névben a szogd kad, vagyis 'város' szó rejtőzik.⁵⁸ A magyar kutató szerint a település Usruxana/Ustrushana térséggel azonosítható, amelynek fővárosa

52 Kmoskó 2004. 99. p.

53 Menandros Exc.de. Leg. Gent 2.

54 Menandros Exc. de Leg. 4438.

55 Moravcsik 1930. 14. p.

56 Menandros Exc. de Leg. 206

57 Th. Simokattae 1887. VII. 8. 13.

58 Harmatta 1992. 257. p.

Bunjikat. A körzet Közép-Ázsiában, Transoxaniában található, és a hun kidaritákhoz és a fehér hunokhoz (hephtalitákhoz) van köze. Ezen az egyetlen adaton kívül nincs más forrás arra nézve, hogy a városban valóban éltek onogurok, de az igazolható, hogy a hunok több száz évig éltek benne. 680 körül Ravennai Geográfus megemlítette, hogy a Fekete-tenger vidékén „patria Onogoria” létezik, ugyanezen a helyen a 8. századi bizánci püspökségi jegyzék tartalmaz egy püspökséget Onogur néven, amely az Azovi-tenger térségében van, azon a helyen, ahol a magyar krónikák a hunok és a magyarok korai szállásterületét Meotis-ingovány néven emlegetik.⁵⁹

A kutatókat Theophanes⁶⁰ műve zavarta meg, aki a 6–9. század között foglalta össze Bizánc és a szomszédos népek történetét. A szerző a bolgárokat eleinte következetesen bulgaresnek írta le, 513-tól egészen 812/813-ig, egyetlenegy kivétellel. A 678/679-es évnél megemlíti a következőt: „Ebben az évben a bulgarok megtámadták Thrákiát. Szükséges, hogy elmondjuk, hogyan viszonyulnak az onogundur bolgárok a kotrigurok ősi történetéhez.”⁶¹ Emiatt az egyetlen kései, 9. századi feljegyzés alapján véli a kutatók többsége úgy, hogy az onogurok valójában bolgárok voltak. Egyedül Thúry József⁶² vélte úgy, hogy az onogundur bolgár jelentése: az „onogurokhoz tartozó bolgárok” jelentéssel bír, ami arra utal, hogy a bolgárok egy ideig onogur fennhatóság alatt éltek a történelem egy bizonyos korszakában, ami alól csak Kuvrát szabadította fel őket. Ha megfigyeljük az egyéb szláv, bizánci és frank forrásokat, kiderül belőle, hogy a hungarus/Hungaria stb. kifejezések kizárólag a magyarokra vonatkoztak, a Magyar Királyság latin neve Hungaria volt, ami megint azt erősíti, hogy a bizánci változat, az onogur is velünk, magyarokkal állt kapcsolatban.

---

59 Moravcsik 1930. 14–15. p.

60 Theophanes, a Hivalló (kb. 758–817) *Anni Mundi* nevű műve a 6–9. század történetét foglalta össze.

61 *The Chronicle of Theophanes Confessor*: AM 6171. 678/679. év

62 Thúry 1896. 8. p.

IRODALOM

- Agathias: *The Histories*. Joseph D. Frendo (trans.) *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, vol. 2A, Series Berolinensis. Berlin, 1975, Walter De Gruyter
- Berdzenishvili, Nicolos: *Issues of history of Georgia*. VIII. Tbilisi, Metsniereba, 1975
- de Boor, Carolus: *Suidas und die Konstantinische Excerptsammlung: Byzantinische Zeitschrift XXI*. 381–424. és XXIII. 1–127. – J. BECKER: *De Suidae excerptis historicis*. Bonnae, 1915
- Braund, D.: *Georgia in Antiquity. A History of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 BC–AD 562*. Oxford, 1994, Clarendon Press
- Braund, D. & T. Sinclair: Pontus-Phasis (87 Map). In R. J. A. Talbert (ed.): *Barrington Atlas of the Greek and Roman world*. Princeton, 2000, Princeton University Press
- Everill, Paul – Lortkipanidze, Besik – Murghulia, Nikoloz – Colvin, Ian – Lomitashvili, Davit: *The lost fortress of Onoguris? Newly discovered sixth-century AD fortifications at Khuntsistsikhe, western Georgia*. *Antiquity*. Vol. 91 (Issue 356). 2017, Cambridge University Press
- Györffy György: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Kortársak és krónikások híradásai. Budapest, 1986, Gondolat Könyvkiadó
- Harmatta János: Az onogur vándorlás. In *Magyar Nyelv*, 1992, LXXXVIII. 3. szám (szeptember) 257–271. p.
- Jordanes: *A gótok eredete és tettei*. Középkori krónikások III. Latinból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: dr. Bokor János. Szerkesztette: Gombos F. Albin. Brassó, 1904. Kiadja a „Brassói Lapok” nyomdája
- Kapanadze, T.: Nokalakevis bazilikevi. In P. Zakraia (ed.): *Nokalekevi Arkeopolisi argeologiuri gatkhvebi. 1987–1982*. II. Tomi. Tbilisi, 90–125. p.
- Kaukhchishvili, Simon: *Georgica. III*. Tbilisi, 1936, Tbilisi State University
- Képes Krónika. A magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalukról és bátorságukról*. Fordította: Geréb László. Budapest, 1993, Magyar Hírlap és Maecenas Kiadó
- Kmoskó Mihály: *Szír írók a steppe népeiről*. Magyar Őstörténeti Könyvtár 20. Szerkesztette: Felföldi Szabolcs. Budapest, 2004, Balassi Kiadó
- Lekvinadze, V.: Abedati Fortress. In P. Zakaria (ed.): *Nokalakevi-Archaeopolis III*. 209–22. Tbilisi, 1993, Metsniereba
- Maksymiuk, Katarzyna: *Geography of Roman-Iranian wars. Military operations of Rome and Sasanian Iran*. Siedlce, 2015, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlceach
- Menandros protector töredékei*. Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta: Fehér Bence. A Magyarorsággkutató Intézet Kiadványai 4. Budapest, 2019, Magyarorsággkutató Intézet
- Moravcsik Gyula: Az onogurok történetéhez. *Magyar Nyelv*, 1930, 26. évf. 4–18. p.
- Obrusánszky Borbála: *Hunok, hungárok, magyarok*. Budapest, 2013, Kárpátia Műhely
- Pailodze, A.: *Chronicle of Khoni. Part II*. Batumi, 2003, Alion

- Procopius*. H. B. Dewing (trans.) Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1914–1928
- Prokopios: *Titkos történet*. Fordította: Kapitánffy István. Budapest, 1984, Helikon Kiadó
- Szádeczky-Kardoss Samu: Menandros Protéktór és az onogurok. In *Antik Tanulmányok* 39. (1995) 1–2. szám, 123–126. p.
- Teall, John L.: The Barbarians in Justianian's Armies. In *Speculum*, Vol. 40. No. 2 (1965), 294–322. p.
- The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284–813*. Cyril Mango and Roger Scott (trans.): Oxford, 1997, Clarendon Press
- Theophylacti Simokattae Historiae*. Edited by Carolus de Boor. Lipsiae (Leipzig), 1887, Aedibus B. G. Tevnesi
- Thúry József: *A magyarok eredete, őshazája és vándorlása*. Budapest, 1896, Az Athenaeum részvény-társulat könyvnyomdája
- Zakaraia, P. – Kapanadze, T.: *Fortification and secular buildings of Tsikhegagi*. Tbilisi, 1991, Metshiereba

Körösfői templom
(75 x 60 cm, olaj, vászon)

HÁROMSZÉK „TEXTILGRÓFJA”

– Csinta Samu beszélgetése Gregor Roy Chowdhuryval –

A kelet-bengáli származású arisztokrata családból eredő apa, Shuvendu Basu Roy Chowdhury és zabolai gróf Mikes Katalin gyermeke, Gregor Roy Chowdhury Erdély egyik legérdekesebb üzletembere. A zabolai Mikes-birtok fenntartását és fejlesztését vezető „Gergely gróf” legutóbbi dobása: a kézdívasárhelyi Secuiana készruhágyár többségi tulajdonának megszerzése hírére sokan felkapták a fejüket, pedig az arisztokrata leszármazott valamennyi eddigi befektetése egyetlen célt szolgál: tőkét szerezni a birtok működtetéséhez.

*

– Dédnagyapja, gróf Mikes Ármin legendásan vállalkozó szellemű arisztokrata volt, aki Romániával is üzletelt Trianon előtt és után egyaránt. Az ő nyomdokain kíván haladni?

– Ő valóban ízig-vérig vállalkozó szellemű ember volt, cégek sokaságát hozta létre Budapeستől Zabolán át Dél-Romániáig. Így aztán Trianon nemcsak az azt követő vagyonek Kobzások miatt számított nagy érvágásnak, hanem azért is, mert az első világháborúban ellenséges ország állampolgára volt. Ennek következtében valamennyi óromániai cégbe való befektetése „elszállt”, köztük egy nagyívű vasútépítési projekt, illetve annak remélt haszna. Talán a földreform sújtotta a legkevésbé, mivel úgynevezett mintagazdaságot működtetett, amely 250 hektárig megtarthatta a termőföldet. A későbbiekben igyekezett újraépíteni bukaresti kapcsolatait, a román Jockey Club egyetlen magyar tagja volt. Állandó kapcsolatot tartott fenn a román liberális elittel, I. Ferdinánd, majd II. Károly román király is rendszeresen fogadta. Valahányszor magyar gazdasági küldöttség érkezett Bukarestbe, annak Mikes Ármin mindig a tagja volt.

– Édesapja mérnöknek tanult, az ő édesapja is. Az ön pályaválasztását nem befolyásolta a családi hagyomány? Miért döntött a közgazdaság mellett?

- Ő soha nem próbált rábeszélni semmire. Vagy csak én gondolom úgy, hogy nem irányított? Azt viszont sokszor mondta, hogy ki kell menni a nagyvilágba, nemcsak Graz, Stájerország, maximum Bécs létezik, jóval tovább kell tekinteni. Vannak egyetemek Amerikában, Angliában is, ő egyébként is az angolszász világot kedvelte és részesítette előnyben. Legyünk jók abban, amit akarunk csinálni, mondta, menjünk a legjobb helyekre, és próbáljunk a legjobb emberektől tanulni. Elsősorban a nyitottságot, a nyíltságot, az érdeklődést táplálta bennünk. Ez volt a mi fejünkben is, azt gondoltuk,

mi igazából mindent meg tudunk csinálni, olyan szellemben nevelkedtünk, hogy gyakorlatilag nincs határ. Ami a közgazdasági tanulmányok melletti döntést illeti, a legtöbb ember Ausztriából úgynevezett business studyt művelt, én viszont inkább a filozófiai-matematikai háttér iránt érdeklődtem, gazdaságelméletet tanultam. A bankok érdekeltek és Anglia, az volt az akkori életcélom. Londonban végeztem, egy bankban kezdtem dolgozni, de már korábban, diákként is dolgoztam pénzügyintézetekben. A Bukarest és Budapest iránti érdeklődésemet nyilván a családi háttér is táplálta, amúgy azonban az egész kelet-európai térség érdekelt, a volt kommunista országok, akár Isztambul is. Kezdetben két éven át Bécsben jogot is hallgattam, ahol egész jó jogelméleti alapokhoz is jutottam.

- Sok esetben, sok szakág tekintetében van úgy, hogy a tanulmányok, az egyetem során egyfajta világvélemény alakul ki az emberben. Aztán kiderül, hogy az egész talán nem egészen úgy működik. A banki világ mennyiben felelt meg a gyakorlatban annak, amit az egyetemen tanult róla?

- Nekem kezdetben volt egy három hónapos tréningem New Yorkban, a ma már a Citi Group bankcsoport részeként működő Smith Barney

(Fotó: Biro István)

befektetési banknál. Engem, a fiatal, junior alkalmazottat is elvittek üzleti tárgyalásokra például a Volkswagen vagy az olasz állami tévé vezetőségéhez. Nem én vezettem a tárgyalásokat, de hallgatóztam, figyeltem, kapcsolatokat teremtettem. Az üzleti kapcsolatok, egyáltalán a személyes kapcsolatok pedig többnyire megmaradnak, vissza lehet utalni rájuk, mindenhol akad valaki, akit fel lehet hívni. Kicsit olyan, mint az arisztokrata családi háló, mindenhol felbukkan valaki a rokonságból. Annak idején ültünk Londonban, néztük a világot, én meg azt láttam, hogy a kelet-európai országok tele vannak fehér foltokkal, kvázi szűz területnek számítanak. Először diákként jártam Bukarestben 1998-ban, a nyugat-európai szinthez képest a kelet-európai növekedési trend jóval meredekebben növekvőnek tűnt. Sokkal nagyobbak és izgalmasabbnak látszottak a küszöbön álló változások. Ezért aztán az új állomás lehetett volna Szófia vagy Kijev is, persze a Budapesthez vagy Bukaresthez köthető emocionális töltet nem elhanyagolandó. Végül Bukarestben, a Raiffeisen Banknál kezdtem dolgozni, amelyik nem sokkal korábban vette át a Banca Agricolát, és elkezdte a terjeszkedését. A banki szektorban amúgy mindenki azokban az években érkezett Romániába, nem csoda hát, hogy 2006-ban Zabolán, a panzióknban is a nyugati bankosok, illetve a különböző nagykövetségeken dolgozó diplomaták jelentették az első vendégkört.

- Mindezekkel a tapasztalatokkal a birtokában milyen üzleti modell tűnt a legígéretesebbnek?

- Ebben a tekintetben a családi dolgok kicsit összekeveredtek az üzlettel. A restitúció kínálta lehetőségek ugyanis nagyon ígéretesnek tündek, viszonylag nagy vagyonról volt szó, még akkor is, ha az eredetinek csak a töredékét sikerül visszaszerezni. Olyan alapnak számított, amiből ki lehet indulni. Akkoriban indult Romániában a shoppingmall-mánia, az olyan gazdasági tevékenységnek látszott, amelybe érdemes belevágni. Az évek során azonban a birtok főfontosságú témává vált, minden egyebet a háttérbe szorított. Ám miután az állam kezdett nagyon nekimenni a nemesi birtokoknak, úgy éreztem, muszáj valami mást is csinálni arra a esetre, ha netán elcsúszik a vagyonból származó gazdasági láb. Mondhatni némileg kényszerből vágtam vele az egyéb vállalkozásokba. Mert ha béke lett volna, tőke is

lett volna, banki finanszírozással tehetjük volna meg a további lépéseket. Így viszont a bankok túl magasnak ítélték a kockázatot, más úton kellett megpróbálnom tőkéhez jutni. Akkoriban sokat autóztam az országban, rengeteg parlagon hagyott mezőgazdasági területet láttam. Mezőgazdasági tevékenységre lehetett tőkét kapni, a föld biztos dolognak tűnt. Kezdetben sok kicsi darabot kezdtem bérelni azzal a céllal, hogy kis gazdasági egységeket állítsak össze, tízet-húszat, amelyek aztán nőni kezdenek. De az egész nagyon lassan ment. Keresni kezdtem hát olyan, bajban lévő mezőgazdasági céget, amelyet át lehetne venni. Dobrudzsában is tárgyaltam néhány nagyobb földtulajdonossal, a Bán-ságban is, végül valahogy mégis egy Dicsőszentmárton melletti lehetőségnél kötöttem ki. Átvettem a cég részvénytőzsomajjának állami részét, majd megvásároltam a többit is a tulajdonosoktól, fokozatosan további területeket is vettem hozzá.

– *Miben „utazott” az a vállalkozás?*

– Rendelkezett egy bizonyos földterülettel, ahol gabonát természetünk, és volt egy farmunk 600 tehénnel. A szakemberek többnyire azt tartják, hogy a növénytermesztést el kell különíteni az állattenyésztéstől és a tejbiznisztől, a kettő együtt nem megy. A növénytermesztésben ugyanis létezik egy ciklikusság, míg a tehénnel minden nap foglalkozni kell, és a tejár is jelentősen fluktuál, folyamatosan foglalkozni kell vele. Ha viszont elég nagy a méret, nem fluktuál olyan mértékben, jó szerződéseket lehet kötni. Én sem a tehénhez, sem a növényhez nem értek, csak a számokat láttam, és úgy éreztem, itt lehet valamit kezdeni. Volt hát egy konvencionális tejcégem és a földterületek, ahol biogazdálkodást igyekeztem meghonosítani, kezdetben volt 16, végül maradt három telepünk, ma összesen 2,5 ezer hektáron gazdálkodunk. Növeltük az állatállományt, át is alakítottuk. Az elég gyenge, húsz liter alatti tejhozamot produkáló román foltos fajtát Holstein fajtával kereszteztük, harminc fölé tornáztuk fel az átlag tejhozamot. Csakhogy a növekedés túl lassú volt, miközben nekem változatlanul az volt a célom, hogy minél hamarabb tőkét teremtsék elő. Gondolkoztunk, hogyan lépünk tovább. Kínálkozott egy integrált cég létrehozásának lehetősége, tej, hús, valamint gabona feldolgozására. Kerestem malomipari, pékipari céget, felmerült annak gondolata is, hogy hozzunk létre egy szarvasmarha-vá-

góhidat. Az egészből azonban nem lett semmi, mindenekelőtt a léptékekkel volt baj. Az itteniek azt tartották, hogy a tervezett méret túl nagy, amikor pedig tőkét kerestem nyugaton, ott azt mondták, túl kicsi. Nem tudtuk megfelelő módon összerakni a tervek finanszírozását. Keresnem kellett valamit, ami gyorsabb ütemben fejlődhet. És akkor itthoni üzletemberek megkerestek egy ötlettel, azzal, hogy ugyan nem élelmiszeripar, de hátha érdekel.

- *Ez már a konfekcióipar hívása volt?*

- Igen, és a dolgok eredeténél az a széles körben szórt információ állt, hogy befektetési lehetőségeket keresünk. Először azt mondtam, a textilipar nem érdekel, de aztán mégis úgy döntöttem, hogy belevágok, ez a cég itt van, helyben, Kézdivásárhelyen, gyakorlatilag az orrom előtt, és arra gondoltam, ebben a bizniszben rövidesen trendváltásra kerülhet sor. A koronavírus-járvány után egy sereg cég nem akar már mindent Távol-Keleten csinálni, részben vissza akarnak jönni Európába. Ez volt az alapgondolatom, amikor úgy döntöttem, belevágunk, és megvesszük a Secuiana vállalat részvényeit. Az elképzelés valamilyen szinten be is jött, a mai napig érkeznek megkeresések bérmunkára. Annak ára persze fontos téma, de mi tíz százalékkal növeltük az alkalmazottak létszámát, ma közel 750 főt foglalkoztatunk Kézdivásárhelyen és a berecki egységünkben. Az igazi üzlet azonban változatlanul az, hogy itt gyártani, és nyugaton eladni, saját márkával jelentkezni a piacon. Ez sem ígérkezett gyors folyamatnak; Németországban húsz évbe telik egy új márká bevezetése. Két évvel ezelőtt hoztam meg a döntést, mára sikerült stabilizálni a cég helyzetét. 2022 tavaszán kezdtem tárgyalni két német márká átvételéről, most van egy irodánk Hannover mellett. Ezeket a márkákat korábban Csehországban és Bulgáriában gyártották, most természetesen hazahozzuk őket Kézdivásárhelyre. Érdekeség, hogy ezeket a márkákat bérmunkában, úgynevezett loanban gyártották már Kézdin tíz évvel ezelőtt. Szinte valamennyi nyugati országban vannak gondok ezen a piacon, de ez egyben azt is jelenti, hogy kiürül a piac, új lehetőségek nyílnak. Az elsődleges cél persze az lenne, hogy a gyártási kapacitásból fokozatosan egyre többet fordítsunk a saját márká gyártására, egyre magasabb legyen a hozzáadott érték. Ami a loan-gyártást illeti, Bulgária olcsóbb, de a nálunk

létező minőségi és munkamorálszint miatt a megrendelők hajlandók megfizetni a például Marokkóhoz képest magasabb árat. Most úgy állunk, hogy szívesen alkalmaznánk akár háromszáz embert is, de nincs akit.

- *Ha valaki külföldről Önt kérdezi, érdemes-e Romániában befektetni, mit válaszol? Tudja-e ajánlani tiszta szívből?*

- Összességében igen. Sok mindent eldönt a tény, hogy Románia uniós ország, a schengeni történet pedig előbb-utóbb megoldódik. Bár mifelénk is növekednek a fizetések, gyártási szempontból még mindig olcsóbb ország maradunk, mint Anglia vagy Németország. Gyártási helyszínként egyértelműen van létjogosultsága az országnak az unión belül. Több emberrel is találkoztam – olyanokkal, akik vendégként érkeztek Zabolára –, akik szívesen csinálnának valamit Romániában. Egyre gyakrabban találkozom olyanokkal is, akik már nemcsak pénzt küldenek haza, hanem itthon maradnak. Ez is mentalitásváltozáshoz vezet. Gazdasági szempontból nézve Románia stabil országnak számít, bár a politika jön-megy. Az esetenként ad hoc jellegű jogszabályváltoztatásokhoz pedig gyorsan idomulnak a hosszabb távra tervező befektetők.

- *Hogy néz ki ma az Ön üzleti portfóliója?*

- A Secuiana és a zabolai vendéglátás mellett a mezőgazdaság számít fajsúlyosnak, ebben egyik fontos szempont pedig az volt, hogy lehetőleg közel legyen. Már csak azért is jobban örülök, ha szem előtt vannak a dolgok, mert a biogazdálkodásra szeretnék fókuszálni. A fő téma azonban jelenleg a textilipar, illetve az ahhoz csatlakozó ágazatok. Nagyon izgat, hogy egy helyi történetből csináljunk valamit, ami a világnak szól. Egyéb kisebb projektjeink is mindig akadnak. Próbálunk például egy napelemparkot csinálni Háromszéken, az általunk birtokolt leggyengébb földeken, amelyek maximum legeltetésre alkalmasak. Egyelőre ötven hektáron telepítünk paneleket, ennek most erős létjogosultsága van. Az erdőgazdálkodás egyelőre a levegőben lebeg. A Mikes család annak idején 12 ezer hektárt igényelt vissza, ebből visszajött 3,5 ezer, az állam tíz éve azt is pereli. Vállalkozói szemmel nézve ebben legalább három további évre nincs perspektíva, a per alatt lévő erdőkbe

ugyanis bemenni sem nagyon szabad. Ám ha arra gondolok, hogy 1454 óta a családomé, akkor nagy az esély, hogy jóra forduljanak a dolgok. Zabolán újabb épületeket építünk, vásároltunk hozzá területeket is. Most 24 szobát üzemeltetünk, amelyeknek fenntartásához nincs elegendő birtok, az üzletágnak muszáj tehát saját lábon megállnia. Mára gyakorlatilag megfordultak a viszonyok, régen azt tartották, hogy egy négyzetméter ingatlan fenntartásához egy hold birtok kell, ehhez képest most azt kell kiszámítani, hány szoba szükségeltetik egy 50 hektáros birtok fenntartásához. De benne vagyunk egy Zabolán kívüli, három-széki szállodaépítési projektben is.

- Az apai oldal hindu eredetét, az ottani családi gyökerek felkutatását is nagyon fontosnak tartja. A rokoni kapcsolatok táplálása üzleti szempontból is ígérhet valamit? Például bangladesi vendégmunkásokat...

- Az a világ számomra elsősorban az édesapám emlékének ápolása szempontjából fontos, aki sokat mesélt a hindu világról. A Roy Chowdury család - a Mikesekhez hasonlóan - mindenét elveszítette India 1947-es kettészakítása nyomán, amikor a hindu és muszlim viszálykodás miatt Bengáliát Kelet-, illetve Nyugat-Bengálra osztották. A család nagyobbik része akkor már Új-Delhiben élt, de sokan ragadtak az akkor létrehozott Bangladesben is. A tehetősebb családok fiúgyerekeinél akkoriban az volt a bevett szokás, hogy Angliába mentek egyetemre, akárcsak nagyapám, aki Angliában és Németországban tanult, Angliában diplomázott, majd a családi elvárásoknak megfelelően hazament. Egy ideig a három fia is ezt az utat járta, mindhárman Angliába indultak tanulni, egyikük ott is maradt, megházasodott. Édesapám átment Darmstadtba mérnöki szakra, majd cserekapcsolat révén a grazi műszaki egyetemre került, ott is ragadt. Nagyapám élete végéig szenvedett attól, hogy a két nagyobbik fia nem ment haza. Bangladesben ma is élnek rokonaim, egyikük sikeres üzletember, ám a textilipar terén aligha venném hasznát ennek a kapcsolatnak. Ne felejtjük ugyanis, hogy loan kategóriában Banglades a világ egyik legkeresettebb, legfoglalkoztatottabb régiója.

Portré
(50 x 70 cm, szitanyomat)

Horváth László Imre

ROSSEB

SZERKESZTŐI BEVEZETŐ

A 20. század két nagy háborújából a székelyek is alaposan kivették a részüket – egyrészt azért, hogy a katonaköteles korú férfiak, akik különféle alakulatokban szolgáltak, kikerültek a különböző hadszínterekre, másrészt pedig Székelyföld is mindkét háborúban hadszíntérré vált. Nyilván az utóbbi esetben a háború főként az itthon maradottakat érintette, harcoltak viszont a térségben olyan alakulatok is, amelynek embereit az akkori Magyarország más vidékeiről sorozták. Horváth László Imre Rosseb című regényének hetedik fejezete egy ilyen alakulat nagyrészt Székelyföldön vívott harcait mutatja be az első világháború idején. Az említett mű (amelyből folyóiratunk januári számában már olvashattak egy részletet) történelmi háborús regény, főhőse pedig Kis János, a Somogy-sámszon faluból induló parasztfiú, aki előbb az osztrák–magyar, majd a magyar hadsereg katonájaként mindkét világháborút megjárja, végül pedig az ötvenhatos forradalom harcaiban is részt vesz. A szerző célja – azon túl, hogy az egyszerű ember nézőpontjából kívánja láttatni a jelenkori magyar történelem három jelentős fegyveres konfliktusát – annak a szélsőséges és szinte feldolgozhatatlan élettapasztalatnak a megjelenítése, amely a 20. század folyamán több generáció tagjainak is osztályrészül jutott. Horváth maga is történész, és műve megírása során korabeli forrásokra, illetve a tárgyalt eseményeket feldolgozó tanulmányokra, monográfiákra egyaránt támaszkodott. A Székelyföld szerkesztősége főként azért döntött a regény egy újabb fejezetének a közreadása mellett, mert ez a régió első világháborús történetének egy viszonylag kevésbé ismert aspektusát dolgozza fel.

Magyarosi Sándor

HETEDIK FEJEZET

Erdélyi Kárpátok - Somogyásámsón - Bukovina - Sereth folyó - Kamienka

I.

Hat napon át tartott az út. Sambor, Sianki, Debrecen, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely.

Végül Maroshévízre reggel nyolc órára érkezett a harmadik zászlóalj szerelvénye. Kis János kiszállt belőle a peronra a szakaszával. 40 katona vagy 5 ló, ez állt minden szerelvényen, ahogy '14-ben is, mikor délre mentek a szerbek ellen. Két szakasznyi katona élt a vagonban hat napon át. Ugyan jól éltek, kitartott a menázi, dolguk nem akadt. Aludtak, kártyáztak, pipáztak. Arra Kis János nem tudott átszokni, nem érezte át a nagyszerűségét, megmaradt a cigarettánál. Ezen kicsit maga is csodálkozott, mivel pepecselni viszont igen szeretett, a pipázás pedig másból sem állt, mint hosszas, békés pepecselésből, amihez képest a dohány megsodrása cigarettának igen szegényesnek, szinte hirtelenkedésnek tűnt. Ilyesmiről beszélgettek az utazás hat napja alatt is, hogy a dohányzás birodalmában ki mit választ, kimeríthetetlen téma volt.

Az állomáson várakozni kellett. A második zászlóalj szerelvénye késett. Aztán megjött a hír, katasztrófa történt, Marosvásárhelynél ütköztek egy másik vonattal, négy baka meghalt, negyven súlyosan megsebesült. Az ezred végül másnap felsorakozott Maroshévízen.

Háromezer katona, 1917. február hetedikén menetelni kezdtek. Ploptisura értek, itt éjjeleztek. Másnap délben érkeztek Gyergyóditróra. Magas hegyekben jártak, a hideg itt még csontrepesztőbb volt. Kis János felkészült rá, az embereivel együtt. Újságpapírral kitömött téli egyenruhában menetelnek, amit a hideg belőlük érhetett, kezüket, arcukat faggyúval kenték, erősen büzlöttek tőle és még így is igen nehézkesnek bizonyult a menet a fagyban. Előbb két napig a faluban dekkoltak, utána mentek a rajvonalba. Nem messze onnan, egy magas hegy tetején húzódott. Alatta széles völgy, benne futott a Balázs-patak, szemközt a másik hegyen pedig, meglehetősen távolságban, az orosz vonal.

Mégse a románokat fogják ütni, hanem a gyergyói havasokat védik az oroszról. Kis Jánoson és néhány másik öregén kívül mindenki csalódott. Miért nem a Rossebet küldik az ősi ellenségre, morogtak a katonák, ők meg nem szóltak semmit.

Most ők váltották le az itt lévő bajorokat. Azok örültek is, az állásaik félkészben, a fagy egészben várta őket. A népfelkelő németek nehezen vészték át a telet. A magyarok tudták, a télnek errefelé a Kárpátokban korántse lesz vége február közepén. Kezdhettek neki megint az állásépítésnek. Keserves munka, de legalább valamivel elfoglalták magukat.

A harmadik zászlóalj kilences százada felvonult a lövészárókba a 1150. magaslati pontra. Kijelölték a szakaszok és rajok körletét. Az ezred vonala szélesen elnyúlt a környező tájon. Akkor hát hegyekben fognak harcolni, ha lesz harc. Jobbra a 32. gyalogezred, balra a 3. bosnyák gyalogezred, akár a régi szép időkben, a háború elején.

Égészen augusztusig maradtak itt.

A hegyeket hó fedte, mikor beköltöztek az állásba, ez így is maradt március végéig. Ha történt is valami, akkor havazott. A Rosseb-bakák erősen bosszankodtak. Hóban nem áll meg a golyó. Nem tudtak fedezéket ásni, rendesen megcsinálni, amit a bajorok elslendriánkodtak.

Az orosz nem lehetett látni. Őrjáratok mentek le a völgybe, aztán fel a kaptatón egy darabig. Ott aztán puskalövésekkel visszazavarták őket. Tehát mégis ott állt szemközt az orosz. Az is figyelt, az is a havat hányta. Az előtt is drótakadály, ahogy a magyaroknál. Egyedül a tüzérsége nem aludt, meg az aknavetői a gyalogságnál. Kis Jánosékra nehéz hónapok következtek, a század állásai végig egy kiugróban húzódtak. Máshogy nem lehetett elvezetni az árkot, mint az ellenség szeme előtt, rájuk hullott a legtöbb bomba, a többi század állását szemből alig lehetett látni. Nappal folyamatos tűz tartotta őket fedezékben, éjjel tudtak csak dolgozni.

Még a hónap elején újak érkeztek. Beosztották őket, segítették a munkát. Megérkezett az új király parancsa is, amiben megtiltotta a kikötés büntetését a hadseregben. A katonák inkább szomorúak voltak tőle, mint felszabadultak. Hova lesz így a fegyelem? A Rossebben alig volt szükség büntetésre, de a megbízhatatlan elemeket csak az elretten-

tés tarthatta nyugton. Legalább megvárta volna az új király a háború végét.

Március tizenhetedikén József főherceg látogatta meg őket. Egész nap sétált a csapatok között, szakértő szemmel mindent végigmért. A kilences század állását mintaszerűnek, kiválónak mondta. Persze sok eszköz hiányzott még, nehéz volt felhozni bármit a hegyekbe, az étel is öszvéren jött fel, aztán főzőládákban melegítette magának a legénység. József főherceg is méltóztatott enni belőle, mint bajtárs, a kávé-t is elfogadta, amit a katonák kínáltak.

Kis János előtt megállt.

- Ismerős az arca, őrmester.
- Igenis, felség.
- Már láttam imitt-amott. Szabács óta harcol?
- Igenis, felség.

- Remélem a haza megjutalmazza a szolgálataért - mondta a főherceg, és kezét fogott Kis Jánossal. Aztán ugyanúgy, ugyanezen szavakkal Lőke Imrével is. De ez nem vont le semmit a dologból. Később éjjel rum mellett megbeszélték, ugyan kurucok és negyvennyolcas huszárak voltak egész gyerekkorukban, de ezt a mait nem tudták könnyek nélkül megállni férfi létükre. Ilyenek a királyok, mondta Lőke, a rossebbe. Az állás legalább kész volt.

A katonák más miatt is ünnepeltek. Maga József főherceg is örült a hírnek, nem is jöhetett volna jobbkor. Távmondattal érkezett a csapatokhoz: „Oroszország új cárja Michael Alexandrovics. A felkelők a Péter-Pál erődöt elfoglalták. A Zarkoje Selo-i helyőrség a felkelőkhöz csatlakozott.” Jó esély volt rá, az oroszok feladják a háborút. Hiszen minek is lenne forradalom, ha nem azért, mert belefáradtak? Ennek már csak így lehet vége. Ha pedig nincs az orosz, a többi ellenségét könnyen legyűri a Monarchia és a németek szövetsége. Hát csak ki kell tartani tovább.

A munka nem állt meg, a vonalat kiterjesztették hátrafelé. A hegyen az állás mögött új barlangváros épült, fedezékek a tartaléknak, beköltözött a konyha, a kötözőhely, néhány műhely is. Kantint nyitottak az erdőben.

A századokban rohamrajokat állítottak fel. A vérmesebb katonákat válogatták ide. Kézigéppuskát kaptak és gránátokat. Ezek fogják a

harc zömét megvívni. Akkor mi haza is mehetünk, mondta Csíkos Feri, egy dombóvári órásinas Kis Jánosnak. Vidám fiú volt, nem is sokáig vitézkedett a szakaszban, Lőke Imre hamar elküldte a fegyverjavító műhelybe. Nehogy azt az ügyes kezét véletlen letépje az aknagránát.

- Milyen kár, hogy a hadseregben nem lehet szőlőt metszeni, János.
- Ezt már más is mondta, százados úr.
- Különben maga már jobb is katonának, mint szőlősgazdának.

Ahhoz amúgy is fiatal még.

- Azt az apám is így gondolja, százados úr.

Áprilisban már könnyen tréfált Lőke Imre. A század állásai készen álltak, akár egész nap verethette az orosz, sérülés se történt több. Lassan inkább egy körlet parancsnoka lett, akár békeidőben. Körbejárt, beszélgetett, ellenőrzött, de alig volt mit.

Tartalékba olyan százlóaljak érkeztek, amiknek egyötöde volt osztrák, magyar vagy horvát, a többi mind megbízhatatlan elem. Azokat előre se vonták az állásba. Más kérdés, ha megindul az orosz, a tartalékból hogyan fognak majd ellentámadni. A Rosseb-bakáknak erre volt kész a válaszuk, itt nem jut át az orosz, nem is kell majd ellentámadni.

Telnek a napok, hetekké lettek, hónapokká. Furcsa életet éltek a fedezékvárosban. Jó levegő, szép kilátás, tiszta szanatórium, csóválták a fejüket a tiszték, akad köztük olyan, aki látott is szanatóriumot, tudta mi az.

Eljött a negyedik nyár, amit Kis János háborúban töltött. Így szabadságot is kapott. Menjen János, mondta neki Lőke Imre, és kezét fogtak. Hiszen másfél esztendeje nem járt otthon.

II.

Innen bajosabb volt hazajutni, négy napba is beletelt.

Kis János bejárja az országot vasúton. Többször elküldték az állomásokról, nézzen meg egy-egy várost, ha már itt jár, úgyse jön órákig vonat, ami neki jó irányba megy. Így sétálta be Kolozsvárt, Brassót, Gyulát. Budapesten nem kellett sétálnia, a Nyugati pályaudvar környéke amúgy is olyan rossz hírnek örvendett, nem vágyott elmerülni benne. A vonat éjszaka futott be, sok magához hasonló baka vesztegelt az állomáson, megaludt köztük a peronon, csupa vas és üveg kupola alatt.

Az országban már érezhető volt a szegénység. A bakára pedig mintha haraggal néztek volna. A pénze persze jó volt, sőt, krózusnak gondolták, mindenütt át akarták verni. Azért mégis vendéglőkben evett, pecsenyét és csapolt sört ivott hozzá, aztán homoki bort kancsóból. Leginkább hozzá hasonló katonákkal értette meg magát, sokszor invitálták saját asztalukhoz a Somogyba tartó magányos tisztet. Különösen néhány brassói hatos géppuskással töltött kellemes délutánt a városukban iszogatva.

Otthon gyászosabb kép fogadta, mint két éve. A kocsmában Németh Jócó helye üresen ásított a szokásos padon.

- Kivittük a temetőbe - mondta a kocsmárosnő. - Amit megfogadott, be is tartotta. Télen egy reggel a kedves diófája mellett találta meg szegény anyja. Piros tócsába fagyott a vér a két keze mellett. Éjszaka csinálta a dolgot, talán fel akarta kötni magát, de nem ment neki.

A kése vizszont ott volt. Ahogy folyt el a vére, nem kiáltott senkinek. Ahhoz kellett az erő. De ezeket már a pohara mellett gondolta magának Kis János. Igen lesújtva indult neki a szőlőhegyre vezető útnak.

Ott is gyász várta. Apja ugyan végezte a dolgát, a pince újra tapasztva, a hátsó rész kibővítve. Ez ugyancsak nagy munka lehetett, míg ő nem volt itthon. Látszott, hogy az orosz pénzt elköltötték. Új hordók is sorakoztak, a szőlő is gyarapodott új karókkal, szélesebb is lett a szomszédéval. Az apja mutogatta, mire ment el a korona. Jó is hogy elment, ma már egyre kevesebbet ér.

- A tied lesz majd, amit megszereztél - mondta fejcsóválva az öregember. - A bátyáid nem jönnek már haza.

Már idősebb nővére, Edit is a szüleinél élt a hegyen. Elfértek a nagy házban. A férje elesett, a két gyermekét otthagya árvának.

Két hétig maradt otthon. Nagyrészt munkával töltötte az időt. Kapálták a szőlőt, kötözték, stuccolták. Megigazitva, rendben hagyta ott, mikor indult vissza.

Az apjával esténként poharaztak. A háború alatt készült borait mutogatta. Jól sikerültek, a hadsereg is vett belőlük. De küldött adományba is. Nagy lajtoskocsikon vitték el, ő meg arra gondolt, sok szegény magyar bakának lesz jobb kedve, ha a fekete kenyér mellé akadt bora is. A hadsereg mindent elvitt a portákról, amit nélkülözni tudtak.

Összeszedett ócskavasat, rongyot, az összes megtermelt élelmet. Olcsón ugyan, de ki is fizette.

– Vethetnék bármennyit bármiből. Még a cirkot is elviszik. A tököt, a dinnyét is. Munkáskézből van kevés. Bár sokakat hazaengedtek, legyen, aki gazdálkodik. Nagy véletlenül éhen ne haljon az ország.

III.

Három napon át utazott vissza. A másik, sokkal nagyobb hegyen ugyanazt találta, amit otthagyt.

A bakák már arra fogadtak, mikor adja fel igazán az orosz.

Az ezred hírterjesztő és propaganda szakaszokat létesített. Azok is mentek órjáratba, táblákon írták ki az orosz katonáknak a senkiföldjén, mi zajlik náluk otthon, mert azok nem tudták. A cár lemondott, közeleg a béke. A Monarchia hadvezetése tüzszünetet vezényelt, áprilisban vette kezdetét, az orosz húsvét idején. Udvarolunk a kozákoknak, morogtak a somogyi bakák.

Kis Jánost nem zavarta a dolog. Amíg nyugalom van, addig jó, gondolta. Lőni azért mindennap lőtték az állást, de az csak olyan volt, mint az eső. Ki lett már annyira építve, hogy nem törődnek vele.

„Nazar!” – végül ezt írták ki az oroszok a dróthoz a tábla hátoldalára, amit a szerbek csináltak nekik a tisztek parancsára. Aztán a magyarok felé fordították. Azt jelentette: Vissza!

Aztán mégis barátkozni kezdtek. Két hétig beszélgettek a parlament járőrök. A hadvezetés jól sejtette, az ellenségben hatalmas volt a békevágy. De végül leváltották a szemközti orosz ezredet egy másikra. Akik a helyükre jöttek, lövésekkel kergették el a magyarokat, és azt a néhány szerbet, aki beszélte a nyelvüket.

Júliusban híre jött, Galíciában új offenzívát indított az orosz. Hiába volt náluk a forradalom. Azt se a muzsik baka találta ki így, csóválták a fejüket a somogyiak. Lett új hadügyminiszter is közben – Kerenszkijnek hívták, és állítólag valami herceg volt –, de a támadást ugyanúgy Bruszilov vezette. A francia nem engedte kilépni az oroszot a háborúból. Mit gondolsz, pajtás, mit lőnek ki milyen ágyúból? Francia ágyúk francia bombákat. Az orosz kunyhót is alig tud tapasztani, nemhogy ágyút önteni. De az új támadás is kudarcba fulladt, a németek

előrenyomultak, elfoglalták egész Galíciát, a harcok pedig áttevődtek Bukovinába.

A 44-es ezred nyugalma hirtelen véget ért. 1917. június huszonkettődikén heves tüzérségi és aknatűz zuhogott az állásra. Az őrszemek riadót fújtak. Délelőtt tíz órakor az orosz gyalogság megindult a völgynek, majd fel a hegyre, neki a drótnak.

Kis Jánosék löni kezdték őket. A legtöbb katona csak irányba lőtt. Régen vagy sosem öltek embert, kevésse fülött hozzá a foguk. Kis Jánosé se. De elég volt néhány vérmesebb géppuskás, azok belekaszáltak a szerencsétlenekbe, akiket eléjük hajtottak, mint a barmokat. Vonultak is vissza. Másnap tíz órakor azért ugyanúgy megpróbálták a rohamot. Hegytetőn álló, mélységében tagolt állások ellen, amit jól felszerelt, elszánt magyarok védtek, kettős, néhol hármas drótkadály mögött. Árkok rendszere ellen, aminek a tüzérségi pergőtűz is csak olyan volt, mintha egér rágná a mosóteknő szélét. De azért csak jöttek. A senkiföldje közepén húzódott néhány sekély árok, a bajorok régi előretolt állásai, míg ki nem üritették őket. A támadók csak addig jutottak el; onnan lövöldöztek felfelé egész kora délután.

A dolog vége az lett, hogy az ezred rohamszakaszai összegyűltek a század körletében, aztán elindultak lefelé. A géppuskák támogatása mellett, majd gránátot szórva nyomultak előre. Ütemben haladtak. Legalább kipróbáljuk őket, morgott Lőke Imre a távcsöve mögött. Hét fős rajokban mentek, tizenegy raj. Két órán át tartott a dolog, de ebből egy csak ahhoz kellett, hogy egyáltalán leérjenek. Aki orosz maradt, megölték, alig néhány adta meg magát.

Az ezred augusztus huszonötödikén hagyta el az állásokat, amiben a katonák több mint fél évig éltek. Gyergyóditrón szálltak vonatra. Bő háromezer katona, abból kétezer harcoló puskás, harmincnégy géppuska, néhány gyalogsági ágyú, akna- és gránátvetős osztagok.

IV.

Huszonkilencedikén délben érkeznek meg Snyatyira, Bukovinába.

Kivagonírozás után a zászlóaljok egyenként menetelni kezdtek.

A Sereth folyónál lévő vonalba tartottak, a katonák rögtön úgy mondták, Szerecc. Vajon szeretni fog-e, járt körbe a kérdés az ezredben.

Napokon át mentek, szárazra égett mezőkön, frissen aratott búzatáblák mellett, mindig más faluban éjjelezve.

Az őszi Panka faluban köszöntött rájuk. Másnap este Ropcéra értek, onnan a következő nap estéjén indultak és egész éjjel meneteltek Czudéra. Szeptember harmadikán Oberwikowba értek, negyedikét is itt töltötték, készültségben. Másnap hajnalban indultak tovább. A következő napon Oberhorodnikon voltak, azután átmentek Bikára. Bikán Kövess Hermann tábornagy elvonultatta maga előtt az ezredet és megszemlélte őket.

Szeptember nyolcadikán egész napos menetelés után érték el Kamienkát. Két napig maradtak a faluban, utána váltották fel a németeket a Sereth folyó előtti állásban.

Megint folyó folyt át a senkiföldjén. Néhol csak két kilométer után következett az orosz vonal. Egyik fél se lőtt. A német állások primán ki voltak építve. Betonból öntött fedezékek, épen az összes rajvonal, futóárkok, pallók és kilövések mindenütt, drót is több sorban feszült előtte.

Amit lehetett, rendbe raktak még ezen is, a vezetőség nagyobb támadásra számított. Velük együtt az öreg katonák egy percig se bíztak benne, hogy az orosz csak úgy kiszáll a háborúból. Senki se látott még ilyet. Hát most benne vagyunk megint, mondogatták, és várták a gőzhengert.

Szeptember tizenötödikén megérkeztek a bosnyákok is, az egész 3. ezred. A Rosseb-bakák igencsak örültek nekik. Aznap az egész negyedik zászlóaljat visszavonták tartaléknak. A trén az állás mögötti két faluban, Waschkoutzban és Babrineskiben állt, ők is ott rendezkedtek be.

Az orosz nem pihent. Repülőket és ballonokat engedett fel, tüzérsége hevesen lőtt, még gyalogsági tűz is jött át a Sereth túlsó partjáról. Így telt a hónap második fele: várták a támadást.

Október negyedikén különösen keményen lőtte az orosz a zászlóalj körletét. Több telitalálat beütött, Kis János szakaszából meghalt öt ember, hármat sebesülten vittek hátra. A járőrharok is komiszak lettek, lassan csak a rohamszakaszoknak volt érdemes kimenni a senkiföldjére. Az orosz nyolcvanfős osztagokat is kiküldött felderítésre. Egy rohamraj lest vetett, nyolc katonával megfutamította az egyik ilyen osztagukat. Kóstolódnak, mondogatták a tisztések, kóstolódnak. Kez-

denek már átjönni, mint a farkasok. Aztán ha nem figyelsz, pajtás, itt van az egész ezredük, rajtunk az egész hadseregük.

Október hatodikán reggel öt órakor az ellenséges tüzérség löni kezdte a harmadik zászlóalj vonalát, ez hamarosan pergőtűzzé alakult. Riasztották az egész legénységet, a tartalék is előrejött. Hatkor felhangzott a Hurrá! kiáltás, megindult az orosz gyalogság. Kis János zászlóaljának jobbján a bosnyákok azonnal löni kezdtek, a támadók hullottak előttük. De balra a második zászlóalj két szektora néma volt.

A legénység a kavernában maradt a bombázás alatt, az orosz megodaért. Két századot rögtön elfogtak és nyomultak tovább előre. A vonal mögött műszakiak várták az ágyúzás végét, a roham őket is legázolta. Az ezred tartaléka ellentámadásba ment, de fogalmuk se volt, mekkora orosz erő van már az állásban, így őket is véresen visszaverték.

A támadók betörték Waschkoutz faluba, oldalt pedig a harmadik zászlóalj árkaiba is.

Szemközt még mindig heves volt a gyalogsági tűz. Ha elhagyják az állást, itt is áttörnek. Kis János százada állt a legtávolabb az eseményektől, a bosnyákok mellett. Látni lehetett, ahogy a bosnyákok is csapatokat különítettek ki, és indultak az áttöréshez harcolni.

Ha itt várják be az orosz, oldalt és hátba kapja őket, esélyük se lenne. Ha a vonalat áttörték, mindenáron be kell tömni a rést.

Lőke Imre név szerint szólította az embereket, akiket magával vitt. Csak kevés őrséget hagyott, ami egy gyenge támadást még visszaverhetett. Ennyire nem lehet okos az orosz. Annyi ereje se maradhatott, hogy szemből újra támadjon.

Balra tombolt a harc, a bosnyákok és 44-esek rohamszázada megtámadta a betört ellenséget, de azok még mindig túlerőben voltak. A harmadik zászlóalj katonái az árokból kitörve kapták oldalba az oroszokat. Kis János már két éve, Sopianow óta nem vett részt ilyen csatában. Pisztollyal és kézigránáttal küzdötte előre magát. Ment elől Lőkével, mögötte az emberei.

Az oroszok két ezreddel és egy rohamzászlóaljjal törtek be. Az újabb ellentámadás alatt az egyik ezredparancsnokuk elesett, végül arra vonultak vissza. A Monarchia összekeveredett csapatai visszavették az állást. Németek is felbukkantak, az ő rohamosztaguk még távolabbi szomszédból jött át. Délre az ellenség már menekült vissza a folyón

túlra. Hullák és sebesültek hevernek mindenütt a nyomában. De rengeteg volt a saját halott is: mire újra a magyaroké lett a vonal, olyan ritkásan tudták csak megszállni, hogy egy újabb támadást már nem lettek volna képesek ennyi emberrel visszaverni. Az orosz azonban nem támadott.

Délután hat órára tért vissza Kis János századának zöme a saját körletükbe, az ezred szélére. A bosnyákokat marasztalták, pálinkát ittak velük. Sok elkeveredett katona volt ebben a szektorban is, a nagy felfordulásban napokig tartott, amíg visszatalálnak a sajátjaikhoz.

Másnap számolták össze a holtakat. A Rosseb aznap ezer embert veszített. A második zászlóalj megsemmisült. A harmadik zászlóaljban is százával haltak meg, a tartalék negyedikben szintén. A nap folyamán öt orosz jött előre fehér zászlókkal a senkiföldjén, tárgyalás után magukkal vitték az elesett ezredesük holttestét.

A következő nap hatalmas eső zúdult le, érezhetően hűlni kezdett a levegő. A katonák nekiláttak a téli állások építésének. Szemközt az orosz is ezt csinálta, ami reményt adott, nem lesz következő támadás, ha ők is itt akarnak kitelelni. A hónap eltelt újabb csata nélkül. Olykor meglepetésszerű gyalogsági ösztűz érkezett a folyó túlsópartjáról, de amint viszonzták a somogyiak, abba is maradt. Néhányan mégis megsérültek ilyenkor, nem lehetett elég ébernek lenni.

Novemberben az orosz tüzéség folyamatosan lőtt, a saját csak ellenőrző lövésekkel jelezte, ő is ott van. Talán nincsen már lőszerünk, morogtak az ezred katonái. Kis János sosem kedvelte a tüzereket. Az a hír járta, orosz tankok jelentek meg az októberi támadásban, de azokat a tüzerek rögtön megállították. Erre csak hümmögött. Pedig ő is megnézte ezeket az új fegyvereket Lőke Imre távcsövén. Óriás batárok, mint egy-egy nagyobb cséplőgép, hevertek szétlőve a folyó túlsópartján.

Új hírek érkeztek, napiparancsban olvasták fel őket. Oroszországban polgárháború tört ki, Kerenszkijt legyőzték a vörös kommunisták. A szemközti oroszok elől titkolhatták, mi folyik a hazájukban. A Monarchia propagandaszakaszai Kamienkánál is elkezdték a munkát. Az oroszok néha tárgyaltak, néha lőttek. A tüzéségük inkább dolgozott, mint a gyalogság. Kis Jánosék újra állást építettek, tökéletesítették a

védelmet. November kilencedikén talán mégis megtudtak valamit az oroszok, nagy éljenzés és lövöldözés hangzott az állásukból, vörös világítórakéták repültek az ég felé. A harc azonban nem szünetelt.

November huszadikán Rebwald ezredes, a 21. dandár parancsnoka érkezett megszemlélni az állásokat. Ahogy megjelent Kis János századának a szektorában, hogy körbejárjon, lövés érte. Egy orosz mesterlövész átlőtte a hasát. Összeesett, és néhány percen belül meg is halt.

Az oroszok felé tartó parlamentereket, bár fehér zászlóval mentek, tüzeléssel fogadták, még visszakúszni se engedték őket, fogságba estek. Ebből aztán mindenki láthatta, hogy nincs fegyverszünet. A Rosseb-bakák éberen őrködtek, a figyelmetlenség, tétovaság legutóbb ezer ember életébe kerül.

Decemberben aztán már az oroszoktól jöttek tárgyalni fehér zászló alatt. A magyarok bizalmatlanok voltak. Az alku mégis létrejött, a senkiföldjén a tiszték aláírták a fegyverszünetet. Azzal december ötödikén a Rosseb-ezred négy év háborúja ért véget Oroszország ellen. Több lövést a somogyiak a keleti fronton nem tettek.

A senkiföldje semleges terület lett, oda tilos volt belépni. Nem is mentek volna, hogy megöleljék szemközti sorstársaikat. Nem törődtek velük. A hadvezetés is parancsban tiltotta a barátkozást, óvott a fertőző bolsevik eszméktől, amik Oroszország vesztét okozták, mint valami járvány.

Kis János hitetlenkedve állt az események előtt, ahogy sokan mások is. December tizenhetedikén aztán menetben elhagyták a Kamionka melletti állást. Még csak nem is éjszaka mentek, világos reggeli indulással indult az oszlop, estére Babrinestibe értek. Ott karácsonyoztak, aztán a harmadik zászlóalj átment Kapka faluba huszonnyolcadikán. Év végéig itt maradtak.

Letelt egy újabb év is, a legnagyobb ellenség pedig kiesett a háborúból.

Erdőbejárat
(100 x 120 cm, olaj, vászon)

„A HINTZ-PIRAMIS ÉS A »BRÉDA-SZFINX« AZ EGYIK SŰRŰSÖDÉSI PONT”

– Korpa Tamás beszélgetése Boros Lóránddal –

– 2021 júniusában együtt sétálhattam veled a Házsongárdban. Mielőtt beléptünk volna a temetőbe, azt javasoltad, hogy látogassunk el a Deák Ferenc utcán található Színeváltozás templomba, és vegyünk magunkhoz néhány mézszínű, megszentelt gyertyát. Valamiféle rituális belépési gesztus volt számodra, hogy ekként keressük fel azt a határterületet, ahol bizonyos értelemben élők és holtak érintkeznek? Azért is kérdezem, mert számomra a beavatás erős élményét is jelentette.

– Ez a gesztus nem a Házsongárdnak szólt, hanem egyetlen embernek, aki a Házsongárdban nyugszik, jelesül Bréda Ferencnek. Ferit nagyon nyitott embernek ismertem meg. Reformátusnak született (az édesapja református esperes volt Déván) és az antik kultúra megszállottjaként élte életét. De az egyházatyák, elsősorban a keleti egyházatyák olvasása, az Athos-hegyi szerzetesek életének tanulmányozása által az ortodoxiával is kapcsolatba került. A dolgozószobájában mindig figyelt egy kicsi ikon, ahogyan az enyémben is. Ugyanis én meg sokat éltem Egyiptomban, az arab világ mellett megismerkedtem kopt keresztényekkel, és az ő ikonográfiai hagyományaikkal is. Ez az a „szakrális mögöttes tér”, ami miatt Brédának ortodox templomban szentelt gyertyát viszek a sírjára. Persze nem csupán gyertyával, hanem cigarettával is világítok neki. A meggyújtott cigit leszúrom a gyertya mellé. A viasz szétolvad, a dohány elhamvad.

– Mesélnél Bréda Ferencről egy kicsit? Azt magam is tapasztaltam, hogy különös, szinte misztikus légkör vette körül, miközben egy nagyon világlátott, lezser vagabund volt, aki kapcsolatban állt például Samuel Beckett-tel,

beindította a *Bretter György Irodalmi Kört*, és több vendéglátóhelyen törzsasztallal rendelkezett. Előszóval szeminarizált törzsasztalainál...
Ti hogyan ismerkedtetek meg? Kiemelnél a barátságokból pár meghatározó pillanatot?

– A boldog, zilált '90-es évek második felében ismerkedtünk meg. Mindez ma már szinte a mitikus idők távolába vész. Végtelen beszélgetések a Music Pubban, töprengések, én-keresés. Az ember megérzi azt, hogy kiktől várhat valamiféle útmutatást saját kérdéseinek megválaszolásához. Feriben ezt erősen éreztem. Nagyon hamar elfogadott, mély barátságot kötöttünk. 1991-ben jött haza Kolozsvárra hét évet felölelő franciaországi tartózkodás után. Élt Párizsban, Nantes-ben, Angersben, kapcsolatba került Beckett mellett olyan korszakos tudósokkal, mint Paul Ricoeur filozófus, Pierre Felix Bourdieu szociológus, Joël Courrea bencés szerzetes, a ligugéi Szent Márton apátság főkönyvtárosa, akinek a meghívására világi személyként részt vehetett a rend lelkigyakorlatain. Szóval, ilyen sokrétű kulturális tapasztalattal, rengeteg olvasmányélménnyel és barátsággal tért haza a Brassai Sámuel Liceumba, majd a Babeş-Bolyai Tudományegyetemre tanítani. Az emigrációja előtt már megjelent két kötete, *A létezésről a lehetőségig* című filozófiai esszégyűjtemény és a *Tűzpróba* című verskötet. A *Tűzpróba* (1984) és a *Mentális Tárgyak Múzeuma* képvers-kötet (1998) megjelenése között azonban eltelt cirka 14 év. A '90-es évek vége, 2000-es évek első másfél évtizede elképesztő szellemi izzásban telt Bréda számára. Sorban jelentek meg a magyar, román, francia nyelvű kötetei. Emlékszem, hogy negyedik kötetét, az *Antracit* című mágikus esszéválogatást a fiatal Nagy Koppány Zsolt gépelte le például, aki élete egyik legizgalmasabb irodalmi élményének nevezte később ezt a munkát. Utolsó kötetét, a *Levelek az Utókornak* című filozofikus művet már nagybetegen írta, és a kolozsvári származású dr. Benedek Dezső hathatós anyagi támogatásának köszönhetően, halála előtt kézbe is vehette. Benedek Dezső különben a Georgiai Állami Egyetem antropológia professzora, nyelvzseni, 15-nél több nyelvet beszél kiválóan. A *Levelek az Utókornak* és az *Antracit* különösen közel állnak hozzám. Végezetül egy humort sem nélkülöző történetet osztanék meg Brédáról. Fárasztotta az állami bürokrácia, az intézményrendszerek rugalmatlansága, egyáltalán a szürke hivatali miliő. Minden állami, közigazgatási,

adóügyi, közüzemi hivatalba tett látogatás előtt afféle gyermeki, babonás félelem vett rajta erőt. Miután „kiszabadult” eme irodákból, és nem történt semmi baj, hálaképpen az ortodox teológia melletti könyvesboltban mindig vásárolt egy kicsi szentképet vagy imakönyvet. Egy ilyen vásárlás során jutott hozzá Aranyszájú Szent János egyik szentbeszédéhez, ami azonnal beszippantotta, hatást tett rá, izgatottan mesélt róla az Insomniában nekünk. Kis kutatómunkával kiderítettem, hogy e vékony könyvet melyik kiadó publikálta, majd az információ birtokában elutaztam Nagyszebenbe és az ortodox Deisis kiadó valamennyi Aranyszájú Szent János kötetét megvásároltam Ferinek. Fülíg ért a szája. Nyugodjon békében.

- *Köztudott, hogy idegenvezetőként is tevékenykedsz, éltél Egyiptomban, megfordultál Jordániában, Izraelben. Hogyan került egy kolozsvári néprajzos Észak-Afrikába és a Közel-Keletre? Mik vonzanak a keleti kultúrákban, vallásokban?*

- Minden gyermekkoromban, a mesék világának megismerésével kezdődött. Édesanyám tanárnő, sokat olvasott nekem, főként magyar népmeséket, amikben a kelet különböző szimbólumokban, variációkban, rekvizitumokban rendszeresen visszatért. Miután én is megtanultam olvasni, kapcsolatba kerültem Kőrösi Csoma Sándor élettörténetével és legendáriumával. A '80-as évek romániai kommunizmusában gyakorlatilag nem lehetett külföldre utazni, ezért képzeletben, könyvekben és könyvekkel utaztunk. Például *Az Ezeregyéjszaka meséi* nagy hatással volt rám. Felnőtt fejjel elolvastam az eredeti arab szöveg teljes, hétkötetes, Prileszky Csilla által jegyzett fordítását és a Tótfalusi István magyarította versbetéteket is. Két évnyi fizika szakos egyetemi lét után végül magyar nyelv és irodalom – néprajz szakra iratkoztam be, ezen a szakpáron végeztem 2002-ben. Diplomaszerezés után el kellett gondolkodni a „hogyan tovább”-on. Részt vettem nagy cigány néprajzi gyűjtésekben, amiket a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete őriz, de a lehetőségeink korlátozottak voltak, lépnem kellett. Bain Örs barátom akkoriban már kinn élt Egyiptomban, idegenvezetőként tevékenykedett, ő hívott magához. Végül öt és fél évet éltem Egyiptomban, fél évet ingáztam Jordánia, Izrael és a palesztin autonóm területek között. Ezek a területek az emberi civilizáció ősi bölcsői. Ott van például Kairó, a világ anyja, ami, ha a turistalátványosságait zárójelbe tesszük,

egy átlag európai tekintet számára megdöbbenő, sőt, sokkoló tapasztalat lehet. De ha fogékony vagy Kairó rezgéseire, és a dolgok mélyére tudsz nézni, ez a város mégis egy csoda, merő intenzitás, érzékenység, dinamizmus, zaj és csendes ima. Alexandria... az összes mediterrán város kvintesszenciája, egyszerre Marseille, Konstanca, Pireusz, Saranda, Palma de Mallorca, Málaga. Luxor... a Királyok völgye, a rituális templomok. Jeruzsálem óvárosa, a Mennybemenetel templom... a közelmúltban jelen lehettem itt egy kopt ifjú pappá szentelési ceremóniáján, ami hajnali öt órakor kezdődött.

- *Ekkori életedbe némi betekintést nyerhetünk Lakatos Róbert kultikus, Bahrtalo! Jó szerencsét! című filmje által is, aminek főszereplője vagy, Gábor Lali társaságában. A keleti vallásokkal, kultúrákkal hogyan tudtál kapcsolódni ilyen huzamos időn keresztül?*

- A kamaszkornak vannak a mindenki által jól ismert, nagy ontológiai kérdésfeltevései: mit keresek itt?, honnan jövök?, miért vagyok az, aki?; mi lesz a halál után? E kérdéskör vizsgálható tudományosan (nem véletlenül voltam fizika szakos egy ideig), megközelíthető a vallások és a hit oldaláról is, bizonyos interpretációkban a kommunizmus is egyfajta profán vallásnak tekinthető. Esetemben a transzcendens érdeklődés vált mérvadóvá. Elkerültem a Közel-Keletre, ahol három nagy világvallás – a judaizmus, a kereszténység és az iszlám – találkozik. Az Egyiptomban megtalálható kopt kereszténység is merőben más volt, mint az általam addig ismert két fő keresztény irányzat, a református és a római katolikus. A kopt kereszténység megismerése hozott közelebb engem az ortodoxiához mint ősi hitrendszerhez (és nem államvallási koncepcióhoz). Olvasni kezdtem a keleti egyházatyák műveit, nagy hatást tett rám az Athosz-hegyi szellemiség, a kijevi barlangkolostor szerzetesi közössége, a keresztény misztikus tapasztalat. Egyiptomban megismertem a szunnita iszlámot, de kapcsolatba kerültem az iszlám misztikus vonalával, a szúfizmussal is. Részt vettem az ünnepeiken Luxorban, Kairóban. Ezek a személyes tapasztalatok megerősítettek abban, hogy tiszteljek minden autentikus vallási tradíciót, és jelentős szerepük lett abban is, hogy saját református vallásomhoz megélt és reflektív módon kapcsolódhassak.

– Kányádi Sándor írja Az elveszett követ című versében a következőket: „Hogy s hogy nem, de egyszer / Kolozsvárra jövet / elveszett az úton, / el a török követ. / Pedig egyenest az / isztambuli öreg / szultántól jött volna, / ha megjön a követ. / Fényes kísérettel, / ahogyan csak jöhet / Konstantinápolyból / egy szultáni követ.” Arról kérdeznék, hogy Kolozsvárt szerinted elérte a keleti követ? Vannak a városnak keleti ízei, kapcsolódásai, rejtélyei?

– Kezdjük talán azzal, hogy beszélgetésünk helyszíne – a Jókai utcán működő Pyramid teázó – szimbolikus a kérdés aspektusából, és maga is kötődik a kelethez. Előtted egy „Aladdin lámpása”, előttem egy „Tutanhamon piramisa” fantázianevű tea gőzölög, a környező asztalokon vízpipák várnak bevetésre. Az én teám elnevezésében a fantázia különösen nagy jelentőségre tesz szert, hiszen tudvalevő, Tutanhamon fáraó nem piramisban, hanem a Királyok völgyében nyugszik... Kolozsvár kontextusában érdemes az Erdélyi Fejedelemség időszakára is fókuszálni, amikor jeles fejedelmeinknek – Bocskai Istvánnak, Bethlen Gábornak –, ha szabad így mondanom, akrobatikus diplomáciai balettet kellett bemutatniuk két nagyhatalom, a Habsburg császárság és a török szultánság ütközőzónájában. E speciális helyzet intenzív kapcsolatokat is eredményezett nyugat és kelet irányába egyaránt. Most két emberi sorsot hoznék idevágó példaként, akik – más-más időszakban – hidat képeztek e világok között. Ibrahim Mütefferikáról és Széfeddin Sefket bejről van szó. Mütefferika 1674 körül született Kolozsváron. Tizenyolc éves korában egy portyázó török csapat fogságába esett, akik eladták az isztambuli rabszolgapiacra. A fogságban megtanult törökül, arabul és perzsául, muszlim hitre tért, így felszabadult. A muzulmán vallással egyidőben felvette az Ibrahim nevet. Ő alapította az első török nyomdát Konstantinápolyban; nem mellesleg ő volt II. Rákóczi Ferenc török tolmácsa és titkára a fejedelem törökországi bujdosása alatt, 1718-tól egészen Rákóczi 1735-ben bekövetkezett haláláig. Mind a mai napig nagy tisztelet övezi Törökországban, szobrot is állítottak neki az isztambuli nagybazar oldalában. Milyen szép lenne, ha Kolozsváron is kaphatna egy emléktáblát, nemde? Azon dolgozunk, hogy ez az ábránd realitássá váljon. A másik személy Széfeddin Sefket bej költő, író, filmrendező, aki Incze Gabriella színésznő és Ahmed D. Dzselaleddin török főkonzul fiaként látta meg a napvilágot 1913-ban, Kolozsváron.

Első verse hatéves korában jelent meg, csodagyereknek tartották. A két világháború között a Kolozsvári Magyar Színház állandó munkatársa, a romániai magyar közművelődési élet ismert újságírója volt. Szellemi baráti köréhez tartozott Dsida Jenő, Kós Károly és George Sbârcea is. Nevét a *Kalotaszegi Madonna* című regénye és belőle készült film tette széles körben ismertté. A második világháborút követően Egyiptomba emigrált, ahol az egyik legjelentősebb arab filmrendezővé vált. Együtt dolgozhatott a kor kiemelkedő színészeivel (Dalida, Omar Sharif, Mariam Fakhr Eddine, Youssef Chahine), szoros kapcsolatot ápolt a későbbi Nobel-díjas egyiptomi íróval, Nagíb Mahfúzzal is. Hihetetlennek tűnő történet, pedig igaz. Az ő életét és munkásságát dolgozza fel *A Sefket-rejtély* című dokumentumfilmünk, amit Maksay Ágnes rendezett.

- *Kolozsváron is vezetsz csoportokat? Ha igen, a Házsongárdot útbá szoktatók ejteni?*

- Kolozsváron szakmaszerűen nem idegenvezetek, de barátoknak, közös ismerősök vendégeinek igen. Nagy élmény volt, amikor például Gere Attilának, Villány egyik legjobb borászának idegenvezethettem. Kolozsvárnak megvannak az ikonikus épületei, templomai, kitüntetett pontjai, amiket kár volna kihagyni. Lehet sétát csinálni itt egy napra, félnapra, három órára, de 99 órára is. Az évek során jó emberismerő lettem, látom a szemek csillogásából, a vendégek attitűdjéből, hogy mit bírnak ki. Vegyük először is a templomokat. Pár órás ittlét esetén a Szent Mihály-templom és a Farkas utcai református templom a Sárkányölő Szent György-szoborral a prioritás, de megemlítem esetleg az evangélikus és unitárius templomokat is. Ha fogékony a csoport, a kolozsmonostori apátság vagy a Kós Károly építette Kakasos templom, esetleg a törökvági Makovecz-templom (utóbbi a kortárs templomépítészet szép példája) is szóba jöhet. A Szentpéteri templomtól a kolozsmonostori apátságig vezető útra felfűzve szinte minden itteni vallás imahelye megtalálható, ez egy különleges spirituális útvonal. Nem lehet a véletlen műve, hogy ennyi szakrális hely jöjjön létre ugyanazon a rövid nyomvonalon. Aztán jönnek a világi objektumok: Mátyás király szülőháza és a Fadrusz János alkotta Mátyás-szoborcsoport, a Bánffy-palota és más főtéri paloták, a Mauksch-Hintz házban berendezett Patikamúzeum, a Házsongárd, az állami magyar színház,

a régi nemzeti (ma román nemzeti) színház – és a sor kis túlzással a végtelenségig bővíthető.

- *Abból a rendkívül bonyolult komplexumból, amit a Házsongárd jelenthet, mit lehet átadni egy turistának? Mik azok az információk, melyek azok a sírok, kik azok a személyiségek, akik segítségével megtekintésre ajánlod a Házsongárdot?*

- Legalább két szinten jelenik meg a Házsongárd. Az egyik, mondjuk úgy, a kultúrtörténeti és idegenforgalmi szint, a másik a mélyen szubjektív, belső Házsongárd. Kezdjük az elsővel. A temetőt felkereső látogatókat késszé kell tenni, hogy megérintse őket a Házsongárd. Megemlíteném a temető két kiváló ismerőjét, akiknek jelentős szerepük van a sírkert megőrzésében, archiválásában. Az egyik Gergely Istvánné Tőkés Erzsébet, a Házsongárd Alapítvány elnöke, akinek szívügye a síremlékmentés, restaurálás és a műemléki oltalom kiterjesztése minél több nyughelyre; a másik személyiség pedig Gaal György történész, a temető monográfusa. Az ő munkásságuk, könyveik, teljességre törekvő albumaik alapműveknek számítanak. Idegenvezetőként válogatnom kell a sírok között. A szelekciót valahogy az én kánonom és értékrendem szerint végzem el. A biztos pontok közé tartozik Kós Károly, akinek az impériumváltás után egy sokkos társadalmat sikerült felébresztenie és új célokat megfogalmaznia számára. Ha a társadalomnak lennének életüket a közösség érdekének alávető, úgymond világi szentjei, őt ilyen embernek tekinteném. Aztán jönnek a további kiemelkedő erdélyi, kolozsvári írók, költők, tudósok: Dsida Jenő, Reményik Sándor, Apáczai Csere János, Brassai Sámuel, Kriza János, Szenczi Molnár Albert. Általában bemutatok síresztétikai kuriózumokat is: egy-egy ereszes sírt, tumbát (rajtuk gyakran archaikus szövegelemek is könnyen elolvashatók), különböző nemesi és főnemesi kriptákat. Itt csatolnék vissza Gere Attilához, Villány egyik legnevesebb borászához. Miután néhány kiemelt sírt alázatosan körbejártunk, Brassai és Apáczai között figyelmeink lettünk pár hóstáti síremlékre. A hóstátiak Kolozsvár mezőgazdaszai voltak (egyfajta polgáriassult paraszti réteg), akik kiváló minőségű zöldséggel és gyümölcssel látták el a várost. Szóval, az ő síremlékeiken gyakran fellelhetőek búzakalászt és szőlőfürtöt tartalmazó földész-jelvények (emlémények). Amikor ezekkel szembesült Attila, érzékelhetővé vált mindannyiunk számára egyfajta átszellemülés. Addig is érdeklődő

és figyelmes volt, sok sírról készített felvételt, de ott és akkor megmozdult valami, bevonódott, képes volt rákapcsolódni a házsongárdi összetettségre egy szubjektív szűrőn keresztül.

- *Ez a Házsongárdnak az a régiója, amit az ember idegenvezetőként megmutat. És van a személyes Házsongárd...*

- Két legfontosabb barátom itt nyugszik. Az egyikük a korábban megidézett Bréda Ferenc, a másik a fiatalon elhunyt Bain Örs, Egyiptom kapcsán már utaltam rá. Örs nagyon életszerető, jókedélyű, vagány ember volt a szónak a spiles értelmében, egy igazi bonviván, nagy tehetségű idegenvezető. Mielőtt Bréda meghalt, arra gondolt, hogy Bánffyhunyadon temessék el. Nagyon szerette ezt a várost, magyartanárként is dolgozott itt a '80-as években. Aztán utolsó útja mégis a Házsongárdba vezetett, a Biasini kriptá szomszédságába. Korábban ide temették Vincze Zoltánt, Kolozsvár karizmatikus történelemtanárát, és Csutak doktort. Bréda kopjafájával szemben található a piramis formájú Hintz-kriptá. Kicsit olyan ez az elrendezés, mintha Feri lenne benne a szfinx. Ez a kvázi szerep biztosan imponálna neki. Ha már piramis és Egyiptom... A Házsongárdban szép számmal előfordulnak obeliszkek, noha ezek a gúla alakú csúcsban végződő kőoszlopok eredeti egyiptomi kontextusukat tekintve nem annyira a halotti kultuszhoz kötődtek, hanem inkább a napistenhez és a fáraóhoz. Az oszloptörzsre imákat véstek fel vagy a fáraó hőstetteit az ókorban. Aztán a napóleoni háborúkat követően egyre inkább elterjedtek Franciaországban, majd Európa más temetőiben is a márvány, gránit vagy bazalt kőtűk. Na de vissza a személyes viszonyokhoz. Örs fiatalon, jóval Bréda előtt távozott. Az ő családi nyughelye ugyan más útvonalon található, Janovics Jenő színházi direktor úr közelében, de ha nyugat felé tekintünk, tőle is jól látható a Hintz-piramis. Évek teltek el, amíg rájöttem egy újabb összefüggésre: megvan a piramis, megvan a szfinx és Örs fejfája hozzávetőlegesen olyan távolságra található a Hintz-kriptától, mint Egyiptomban a nagy piramisoktól az a kávézó, aminek teraszán Örs és én sokszor megfordultunk, sőt egy alkalommal még Brédát is kiutattuk ide. Az egyiptomi emlékeket és térbeli viszonyokat ekként tudtam rekontextualizálni a saját magam számára a Házsongárdban.

- *Kik tartoznak még a saját belső kánonodba?*

- Talán nem a véletlen műve, hogy a Hintz-piramis és a „Bréda-szfinx” az egyik sűrűsödési pont. Hozzájuk közel pihen Egyed Péter, a jelentős életművet létrehozó filozófus, és Orient Gyula gyógyszerész, orvos, orvostörténész, akinek kulcsszerepe volt a Patikamúzeum létrejöttében, ráadásul alkímia-történettel is foglalkozott. Fontos számomra Ehrlinger József zeneszerző sírja, aki számtalan alkalommal együtt dolgozott Széfeddin Sefket bejjel; és mivel Szeffi sírjához még nem jutottam el, neki is itt gyűjtök gyertyát. Vagy ott vannak a néprajztudósok: Kriza János a 19. század, és Kallós Zoltán a 20. század egyik legjelentősebb gyűjtője, 50-100 lépésnyi távolságra egymástól. Megismeresz valakit, megérint, megtörténik a szellemi kapcsolódás, síremlékét is felfedezed, gondozni fogod, figyelsz rá, így megy ez.

- *Remek, hogy említetted az etnográfusokat. A romák életét és táncát kutató néprajzoként te hogyan tekintesz a Házsongárdra? Vannak etnográfiai különlegességei a sírkertnek? Romák síremlékei is megtalálhatók benne?*

- A Házsongárd a különféle cigány közösségek emlékeiben is gazdag. Ehrlinger József zeneszerző közelében nyugszik Salamon János, a híres cigányprímás, aki még Bem József tábornoknak is muzsikált. A szabadságharc leverését követően huszonkét éven keresztül minden március 15-én ingyen zenélt társaival. Salamon veje, Pongrácz Lajos is sokra vitte. Rudolf trónörökös kedvenc primása volt; ő is mulattatta a híres arisztokrata családokat, a Mikeseket, a Bánffyakat, a Telekieket, a Barcsayakat és a Wesselényieket. Bánffy Miklós az *Erdélyi történetben* is megörökítette az emlékét. „Úgy húzta, hogy még a poharak is táncoltak az asztalon” – írja Bánffy. Ők polgárosult, magyar érzelmű cigányok voltak. Különleges 20. századi sors a nagykarolyi születésű Ruha Istváné, aki szegény szatmári család leszármazottjaként vált országosan ismert hegedűművésszé, egyetemi tanárrá, és nem mellesleg Kolozsvár díszpolgárává! Belegondolni is félelmetes, hogy mekkora társadalmi mobilitást hajtott végre. Östehetség volt. Ő különben nem a Házsongárdban alusza örök álmát, hanem szülővárosában. Vagy szóba hozhatnánk a bonchidai Pusztai György „Grutzi”-t, aki évtizedeken át szórakoztatta a New York (később Continental) Szálló vendégeit. Most, hogy a kérdéset se kerüljük meg, vegyük szemügyre pár gondolat erejéig a gábor cigányok (vagy kalapos gáborok) házsongárdi

jelenlétét. A gáborok nagy érzelmi intenzitással élik meg a temetői eseményeket: a november elsejei világítást, a temetéseket, a különféle halotti rituálékat (temetői halott etetést, halott itatást), virrasztást, siratást, tárgyak temetését. A síremlékek is jellegzetesek, könnyen felismerhetők: az arany tisztelete és szeretete jegyében aranyozott (aranszínű) betűket használnak a gyakran fekete bazaltból vagy márványból készült fejfákon. Elterjedt körükben a (nagy méretű) fényképek, fotógravíros portrék használata is. Azt mondhatom, hogy a Házsongárd kicsiben leképezi Erdély egészét.

Öregek tanácsa
(90 x 140 cm, olaj, vászon)

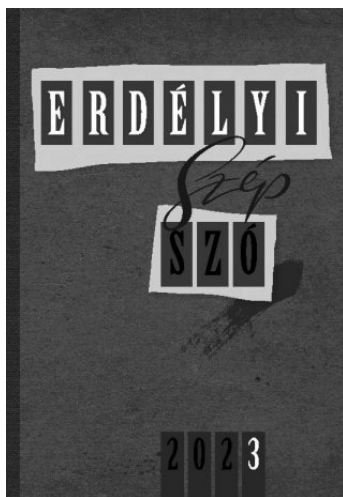
Pieldner Judit

EGY HELYEN.
ANTOLÓGIA-ONTOLÓGIA

2023-ban 24. alkalommal jelent meg az *Erdélyi Szép Szó*¹ antológia. Az ezredforduló óta állhatatosan kínál válogatást egy-egy év erdélyi magyar irodalmi terméséből az eddig Fekete Vince által szerkesztett antológia-sorozat, amelynek legújabb kiadása Lövétei Lázár László gondozásában látott napvilágot.

A szerkesztői előszó bemutatja az antológia „rég-új” arcát, az eddigi kiadásokhoz képest eszközölt változtatásokat. Ezek között szerepel mindenekelőtt az a formai változtatás, hogy a szerzők portréi és bemutatkozó adatai nem a kötet végére, hanem a szövegek mellé kerültek, megkönnyítve az olvasó dolgát. További hasznos formai újítás, hogy minden szöveg végén fel van tüntetve az eredeti megjelenés, a folyóirat-szám, amelyben az adott írást olvasni lehetett. Amint az előszóból rögtön értesülünk, tartalmi változtatások is történtek, ugyanis nemcsak versek meg

szépprózai írások, hanem – értekező próza jellegű, akár a tanulmány műfaji határát súroló – esszék is szép számmal szerepelnek a kötetben. És végül, hogy a válogatói-szerkesztői szempontok között az emlékezés gesztusa is helyet kapott: Bogdán László és Szócs Géza nemrég még szerzőként gazdagította a gyűjteményt, mostmár a hiányukról, legendává, irodalomtörténeté váló emlékükről tanúskodnak az őket idéző írások. Szintén az emlékezés jegyében több írás kapcsolódik olyan évfordulókhoz, mint a Gálfalvi Györgyé, a Hervay Gizelláé, a Tamási

1 *Erdélyi Szép Szó 2023 (Vers, próza, esszé)*. Válogatta és szerkesztette Lövétei Lázár László. Csikszereda, 2023, Pro-Print Könyvkiadó.

Aroné. Így kerül, valószínűleg az olvasó nem kis meglepetésére, a 2022-as év szerzői közé maga Tamási Áron, akinek 1945-ben megjelent, de kötetben még nem közölt, *Íróknak való kötelesség* című írása a *Hitel* 2022/9-es számában jelent meg hat másik Tamási-írással együtt. Majdnem egy évszázad távlatából próbára lehet tenni Tamási írói szerepről vallott gondolatainak mai érvényességét, az irodalmi műveinek stílusától elütő, veretes publicisztikai stílusát, ami ebben a szövegben érvényesül: „nemcsak kötelessége és hivatása az írónak, hanem természetes joga, hogy a szellem világában olyan rendet teremtsen, amelyből kívánatos nemzeti jövőndő és vidám emberi élet sarjad” (271.). Szintén az antológiában közölt, *Szörfi Tamásival* című esszéjében írja Vida Gábor, hogy Tamási „publicisztikájában van valami tizenkilencedik századi íz” (293.).

Visszatérve az antológia előszavához, a szerkesztői eligazítás egy erős, saját szubjektivitását nyíltan felvállaló állítással zárul: „egyáltalán nem kell velem egyetérteni, de 2022-ben, Erdélyben, nagy valószínűség szerint Gálfalvi György írta magyarul a legszebbet” (6.). Az állítás nyilván provokatív, jó érzéssel arra ösztönözve az antológiát fellapozó olvasót, hogy járjon utána, és győződjön meg maga az állítás igazáról. Gálfalvi György írását valóban élmény olvasni: megrendítő személyességgel ír a Hervay Gizellával való kapcsolatának kibontakozásáról és lezárulásáról, értékes adalékokkal szolgálva ahhoz a sokrétű Hervay-képhez, amelyhez az antológiába beválogatott további szövegek is hozzájárulnak, mint például Szilágyi Júlia szintén emlékező írása, aki még azt is pontosan fel tudja idézni, hogy egy Plugor Sándor-grafika lógott a Szilágyi Domokos és Hervay Gizella által Bukarestben bérelt, üzlethelyiségből átalakított lakásában, amikor a hatvanas években náluk járt. „Hervay Gizella többször kilépett a saját életéből” (259.) – indítja esszéjét, és rajzolja meg, mély baráti szolidaritással, a tragikus sorsú költőnő portréját. Nemcsak esszéikben bukkan fel Hervay neve, de versek mottójaként is, André Ferenc kötetnyitó versének, illetve Mărcuțiu-Rác Dóra női irodalomra reflektáló versének mottójában.

Ha az esszé az antológia tartalmi újítása, akkor maradjunk még pár gondolat erejéig ennél a műfajnál. Gálfalvi György sem csak szerző, hanem egy másik esszének, Láng Zsolt előtte tisztelgő írásának hőse,

„a habermasi etikával rendelkező bibói demokrata példaképe” (133.), akiről egy kézfogás jut Láng Zsolt eszébe, amellyel Gálfalvi őt a *Látó* szerkesztőségében fogadta. Kovács András Ferenc a vers médiumában, Balassi stílusában-rigmusában köszönti Gálfalvit. Így adogatják egymásnak a labdát a kötet írásai, és így szövődik egy finom erezetű háló a szövegek között, egymáshoz fűzve az antológia darabjait. Ahogyan ugyancsak a dialógus lehetősége fedezhető fel Bakk Miklósnak a politológus, filozófus, geopolitikai szakember Molnár Gusztávról írt esszéje és Balázs Imre József Szócs Géza korai verseskötveiről írt esszé-jellegű tanulmánya között, hiszen mindkét írás esetében a tárgyalt szerzők egyazon generáció tagjai, illetve összeköti őket az 1974-es év, amikor megjelent/megjelenhetett a *Szövegek és körülmények* című, Bretter György által szerkesztett esszékötet, elindítva egy új, a tanítványaiként számon tartott gondolkodó-generációt, és amikor megjelent a *Varázslataink. Fiatal költők antológiája* című, Jancsik Pál által szerkesztett antológia, amelynek kiemelt szerzője volt Szócs Géza.

A erdélyiség kérdésének Molnár Gusztáv-féle újragondolása Bakk Miklós esszéjét Markó Béla nagylélegzetű esszéjével kapcsolja össze, az utóbbi az erdélyiség kérdéskörének alakulását vizsgálja a rendszerváltás után, és – irodalom és közélet viszonyának kontextusában – jut arra a következtetésre, hogy „a transzilvanizmus közösségként való tartós megmaradásunk egyetlen garanciája ma Erdélyben. Úgy tűnik, az irodalom még nem mondott le erről – pontosabban: újra felfedezte –, hadd legyünk optimisták, hátha visszahat az utóbbi időben elbizonytalanodó politikára is.” (181.) Markó Béla versekkel, önreflexív, az írásra, a költésre reflektáló sorokkal is jelen van: „A legnehezebb az első sort leírni. / Íme, most éppen kijátszottam a sorsot. / Vagy legalábbis ez a látszat. Mert így / a második, a harmadik, a negyedik, / netán csak az ötödik lesz az első.” (*Az első sor*, 159.)

Még mindig az esszénél maradva, kiemelendő Borbély András *Cselédregény* című írása a cselédségről mint az alárendeltség létpozíciójáról, mint egzisztenciális és irodalmi hagyományról, valamint Demeter M. Attila esszéje a hit grammatikájáról, amelyben a szerző Wittgenstein vallásfilozófiai reflexióit elemzi. Láthatjuk, hogy ezekben a változatos témájú és merítésű elemző írásokban felbukkannak az erdélyiség kérdései, miközben tágabb geokulturális, bölcseleti horizontok is meg-

mutatkoznak. Friss levegőt hoz az antológiába, hogy maguk a szerzők reflektálnak az erdélyiség, erdélyi kötődés, erdélyi irodalom vs. összirodalom, egyetemes irodalom kérdéseire, hiszen a kötet címben is jelzett szelekciós szempontja egyben egy állítás és állásfoglalás, hogy érdemes az egyetemes magyar irodalomból kiemelve, csak erre a szegletre ránézni. De hogyan lehet megtenni ezt a regionalitás, regionalizálódás vádjá nélkül? Az „erdélyi” mint rendszerezési szempont a szerzők geokulturális hovatartozásának jelölője, ez nem zárja ki a lokális karakterjegyek előfordulását a szövegekben, de nem is korlátozza ezeket, így az antológia egészében egyszerre van jelen az erdélyiség mint lokális-regionális meghatározottság, valamint az egyetemes emberi tágassága. Annál is inkább, mivel ma már a lokálisról és a globálisról nem gondolkodhatunk oppozíciópárban, sokkal inkább egymásba oldódnak a globalitásban. A kortárs erdélyi irodalom viszonylatában sincs ez másként, ezért aktualitását is veszíti a kizárólagosan regionális szemlélet, és átadja a helyét egy, a regionális meghatározottságokon túlmutató keretekben elhelyező megközelítésnek.

Az ábécé sorrendjébe helyezett szerzőnevek a szövegek demokratikus együtt létezésének feltételét teremtik meg, ebben a rendben kerülnek egymás társaságába régi és új alkotók, halkabb és harsányabb megszólalásmódok, és bukkanhatunk lapozás közben, akár egy kiállítóterben bóklászva, ütősebb szövegre, kedvelt műre. A (szövegek) közösség(e) abban a tekintetben sem jelent homogenitást, hogy a megszólalásmódok jogot formálnak a vitára, a szembenállásra, a különbözőségekre is. Ez nemcsak a különböző generációkhoz tartozó szerzők esetében, hanem a generációs csoportokon belül is megmutatkozhat. Az antológia formai kerete kiemeli a szerző életkorát: a kötet legfiatalabb szerzője Nagy Zalán költő, egyetemi hallgató, *Hetedik nap* című, itt közölt verse a *Helikonban* jelent meg. A legidősebb szerző – ha Tamásit nem számítjuk – Bartha György író, akinek, akárcsak kortársainak, a kötetben szintén verssel szereplő Bajna Györgynek és Ferencz Imrének, fő témája az idő: „*idő-hullámok / amelyek vannak is és nincsenek / úgy nincsenek hogy vannak / nézd meg a tükörben munkájuk eredményét 77 éves arcodon*” (*feltaláló*, 28.). Az ifjakkal való versengés gondolata jelenik meg (ön)ironikus, játékos módon Bajna György ugyancsak időre, elmúlásra reflek-

táló sorai között: „fiatal költők metamodern verseit / Olvasod [...], Pedig már túl a hetvenen épp oly / Könnyedén játszhatnál a halál gondolatával, / Épp oly hősiez pózokba merevedve / Préselhetnéd szoborrá az időt / Mint ők.” (*Álom*, 10.)

A kötetben számba lehet venni a fiatalok megszólalásmódjainak aktuális trendjeit. A *slam poetry* műfajában dobantó André Ferenc itt közölt szövegében is érezhető a hangzó szöveg doméniumára tervezett szöveg erőteljesebb, szenvedélyesebb tónusa. Kali Ágnes, aki *Ópia* című, 2018-ban megjelent első kötetével markáns módon indult a költői pályán, míg a 2022-es antológiában a generációs előítéletek és korlátozó besorolások ellen lázad, az előző generációktól való függetlenedés, kitörés vágyának ad hangot, itt a kommunikáció rejtett dimenzióiról ír eredeti hangon. De nyilván nem minden „metamodern”, amit a fiatal generációtól olvashatunk, és fordítva, nem csupán fiatal alkotók műveiben nyilvánul meg a metamodern szellemiség. A kötetben szereplő hatvannégy szerzőnek mintegy a felétől verset olvashatunk, nagy tematikus, formai, megszólalásbeli változatosságban, az adott szerzőtől már jól ismert vagy éppen újszerű stílusban és regiszterben. Néhány példát kiemelve, generációs hovatartozáson innen és túl, a vers lehet a számvetés-jellegű önreflexió közege (Fekete Vince, Demény Péter), megszólalhat benne a családi emlékezet étosza (Borsodi L. László, Cseh Katalin) vagy a lírai önelbeszélés (Karácsonyi Zsolt), szólhat *slames* szabad versben (Horváth Benji) vagy virtuóz zenélő rímekben (László Noémi), meríthet a szakrális regiszterből (Sánta Miriám) vagy jellemző lehet rá profán-urbánus hangütés (Soós Amália), dominálhat benne a gondolatiság (Láng Orsolya) és/vagy a képiség (Vári Csaba). A költészet mesterségére ironikusan reflektál a második *Forrás*-nemzedékhez tartozó Király László például ezekben a sorokban: „van, aki sokkal jobb / költő annál, / mint amilyen / verseket ír” (*Estétől reggelig*, 117.). Így egy helyen, az antológia által formált keretben, az összhatás eklektikus, de érzékelhető az erdélyi magyar költészet erőteljes vershagyománya és ennek előterében újszerű megszólalásmódok keresése. Fischer Bontond *Bolygó, delfinek* című versén keresztül kitapintható a kortárs irodalomban jelen lévő biopoétikai, poszthumán irodalmi trend.

Ugyanez a tendencia mutatkozik meg prózában, Balázs K. Attila *Állat*, illetve Szabó Róbert Csaba *Kutyamonológ* című írásában, amelyben a

non-humán, az állati perspektíva érvényesül. Szintén a biopoétikai szemlélet jelenik meg Tamás Dénes esszéisztikus, az érzékelés fenomenológiáját a reflexió gondolatiságával ötvöző prózájában. Az antológia jó rálátást biztosít a kortárs erdélyi prózatörténetekre, az elbeszélés módozataira – szintén néhány példát említve – Lokodi Imre erdélyi történelmi múltba ágyazott történetétől, Molnár Vilmos humoreszkjén, Vermesser Levente önéletrajzi jellegű írásán, Zsidó Ferenc lokális beszéregisztert megszólaltató elbeszélésén át, a megjelent, illetve készülöben lévő regényekig (Visky András, Borcsa Imola, Márton Evelin, Simó Márton, Vajda Anna Noémi).

Felmerül a kérdés: mi a haszna, mi a hozadéka az erdélyi irodalom évről évre történő szemléjének, egy olyan keretben, amely szükségszerűen nem törekedhet a teljességre, amelyből óhatatlanul kimaradnak szerzők (például kimarad Czilli Aranka, Egyed Emese), keletkeznek hiányok, és amely magában hordozza a válogató szerkesztő szubjektivitásának elkerülhetetlen kockázatát? Képes-e hiteles kereszmetsetet nyújtani, akár más szempontú – például diakrón metszetet nyújtó – antológiákkal való összevetésben, mint az Egyed Emese válogatásában megjelent *Háromszéki költők antológiája*?²

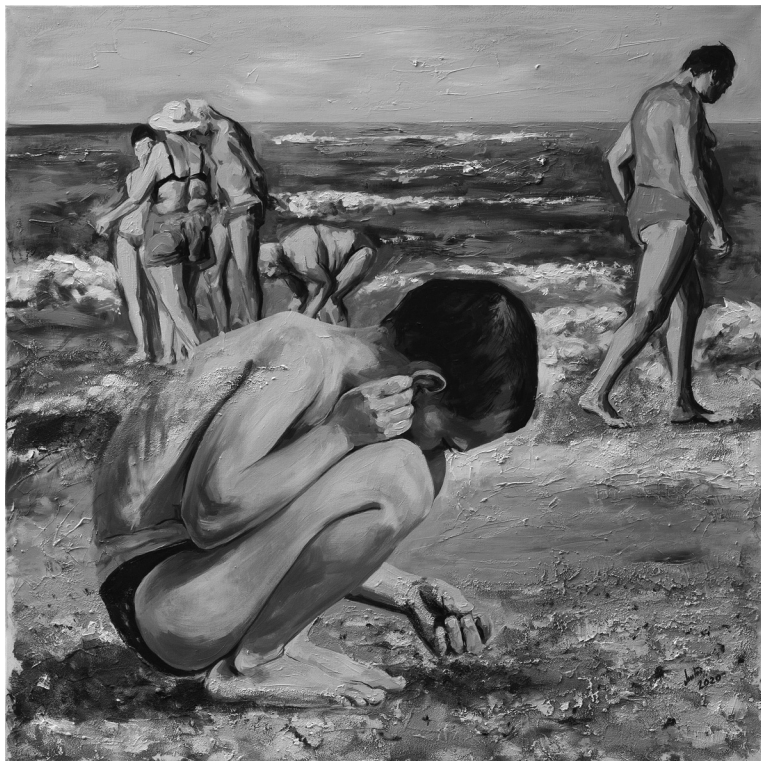
Az antológiát lapozgatva, azt gondolom, jóval több a hozadék, mint a kockázat, több vonatkozásban is. Amint az esszék esetében is próbáltam demonstrálni, óhatatlanul kapcsolatok teremődnek a szövegek között, egyik szöveg kontextust teremt a másiknak, a szövegek egymás viszonylatában (is) elkezdnek működni, különösen, ha erre a szerkesztői gondozás is törekszik, ez meghatározó és összetartó erejű ebben a kiadásban. A szövegek együtt létezése közösséget teremt, amelyben az „erdélyiség” nem ideológiai pozíció, inkább egy geokulturális meghatározottság, de mindig a tágabb horizont viszonylatában.

Összefoglalásképpen, az *Erdélyi Szép Szó* című antológia 24 év távlatából is üdvözlendő kezdeményezés. Évről évre meggyőződhetünk, hogy, bár a (gazdasági, politikai stb.) időjárás nem volt kedvező, a 2022-es év termése mégis páratlanul gazdag, olyan kiemelkedő könyveseménnyel, mint amilyen Visky András *Kitelepítés* című regényének megjelenése volt – a regényből a *Síráspróba* című részlet olvasható az

---

2 *Háromszéki költők antológiája*. Válogatta Egyed Emese. Barót, 2023, Tortoma Könyvkiadó.

antológiában. Az éves keresztmetszetet nyújtó antológiának nem feladata a kanonizálás, annak megítélése, hogy a kortárs irodalomtörténeésekből mi lesz része majdan a nagybetűs irodalomtörténetnek. Inkább egy *helyet* teremt, ahol a fiatal szerzők lehetőséget kapnak a megmutatkozásra, és minden alkotó a dialógusra. Avagy más hangsúllyal, *egy helyet* biztosít különféle hangoknak és megszólalásmódoknak, amelyekből megteremtődik egy lehetséges, sajátos – és természetesen disszonáns akkordoktól sem mentes – összehangzás a kortárs erdélyi irodalom színterén.

Kagylószedők
(100 x 100 cm, olaj, vászon)

Kelemen Endre
A BŰVÖLŐ-RIZÓMA ESETE
A METAMODERN LÍRÁVAL

Írásommal háládatlan feladatra vállalkozom: tíz szerző diszparát szövegeit kell valamiféleképpen egyben látnom/láttatnom¹. Ez egyrészt kihívás, amennyiben – poénosan – „személyes érintettség oka forog fönn”: a szerzők jó része ismerős, haver, kolléga, sörözőcimbora – ennyiben nehéz elfogulatlanak maradni. Másrészt azért sem egyszerű dolog, mivel a kötet már jó előre, még az érdemi (?) beszély előtt rengeteg (nem biztos, hogy megválaszolható) kérdést involvál, úgymint: Miért pont tíz szerző? Miért pont ők? Mi az antológia rejtett vagy explicit üzenete (ha van ilyen)? Képvisel valamit vagy sem? Mennyire reprezentatív? Ha igen: mit/kit reprezentál? Ideologikus vagy sem? Csak egy egyszerű körkép, vagy éppenséggel valami mellett, netán valami ellenében jött létre?

Ráadásul én úgy vélekedem (vélekedtem?), hogy a versantológiák ideje lejárt. Igaz, hogy mi még azidőn efféle versgyűjteményeken eszméltünk magunkra és a világra. (Például a *Szép versek* sorozattal, ami – talán 1964-től errefelé – minden évben megjelent. Vagy a hozzánk közelebbi, helyi vonatkozású, tényleg a mienk *Fagyöngy*-antológiákkal a '90-es években.) Akkoriban ugyanis – Tamás Dénes szavaival – „az irodalmat még belengte a felkentség aurája.” Bősz heideggeriánusokként majdnem mindannyian meg voltunk győződve

1 *Bűvölő. Versantológia.* (Bágyi Bencze Jakab, Jánosi András, Kacsó András, Lőrincz József, Nagyalmos Ildikó, P. Buzogány Árpád, Péter Éva, Sánduly Lajos, Szenté B. Levente, Ványolós István Albert) Székelyudvarhely, 2023, Udvarhelyszék Kulturális Egyesület.

arról, hogy „költőien lakozik az ember.” És hogy csak úgy érdemes. Minden egyéb kispolgári, irreleváns, lényegtelen.

Kérdés azonban, hogy – az általában vett líra mai helyzetét/szerepét/fontosságát/mellőzöttségét, stb., valamint a világ jelen „fluid”, ugyanakkor töredékes-kaotikus állapotát figyelembe véve – mainapság nem anakronizmus-e ez az egész? Vagyis van-e, lehet-e ennek még helye, „húzása” (szakszerűbben: létjogosultsága), avagy csak keserűdes nosztalgia és reminiscencia, a tervbe való belemerevedés?

Rémelhetőleg ezekre a kérdésekre (is) körvonalazódik majd egyfajta válasz a kötet vázlatos bemutatása során.

1.

A kötet cím: *Bűvölő*. Óhatatlanul áthallásos, legalábbis nekem rögtön két verscím is beugrik. Az egyik József Attila *Dúdolója* („Van krumplink és van kanalunk, / pizszokban élünk s meghalunk / sejhaj / pizszokban élünk s meghalunk”), de inkább szűkebb pátriánk atyafia, Farkas Árpád mindenki által ismert költeménye („Lassún, mint akit nem is kérnek, / lennék Föld felett lengő ének, / egy szál ingben is elringatnám, / elmúlásommal sem ríkatnám. // Lennék mindenség ingecskéje, / öltözködnék a szegénységre, / ne üssön át az éjszakákon / vacogó lélek, fázó álmom. // Havazás lennék, lengőn áldó, / gyűrött arcokra, földre szálló, / csitítgató is ott, hol láz van. / Méltóságos a pusztulásban.”). A másik Radnóti Miklós *Bájolója* („Rebbenő szemmel / ülök a fényben, / rózsafa ugrik / át a sövényen, / ugrik a fény is, / gyúlik a felleg, / surran a villám / s már feleselget / fenn a magasban / dörgedelem vad / dörgedelemmel, / kékje lehervad / lenn a tavaknak / s tükre megárad, / jöjj be a házba, / vedd le ruhádat, / már esik is kint, / vedd le az inged, / mossa az eső / össze szívünket.”) És ezzel tulajdonképpen ki is rajzoltuk a kötet (tematikus?, hagyományos?, metamodern-ellenes?) kartográfiáját.

2.

A fülszöveg kissé dagályosra sikeredett, majdhogynem dohosan emfatikussá. Vagy éppenséggel ódon túlbuzjángzás. Hogy azt mondja „Tíz ablak, melyekben villan ezernyi fényzilánk, dereng ezernyi sejtelem, s mint nyári zápor jéggel vegyülő cseppjei: zuhogva zúg,

dobol tetőkön, tereken. S mielőtt jajdulna a táj, zápora virágözönné vedlik át... Igen, itt vagyunk, ez már a vers, a csodákat jelenítő, mely lázít és andalít, mely sejdít és mosolyt fakaszt: szavak kimért és szabatlan ritmusa.”

Ez úgy 3-5 évtizeddel ezelőtti (késő modern?) eszmélkedésünk fő-sodrába illő: a költés, mi létet alapít, megválaszolja az emberi lét örök és nagy kérdéseit (pl. hogy mi a lét? és mi az értelme?, mit jelent az elmúlás?, mi a szerelem, a szépség, a lélek? etc.).

Ez ma már kevésbé trendi (ha egyáltalán). Mondhatni: idejétmúlt. Napjaink költészete (művészete?) poszt-posztmodern. Vagy meta-, szürés/vagy epimodern. Sommásan: inkább olyan lábjegyzethez hasonlatos, amely mellett/mögött/fölött/... már nincsen semmiféle főszöveg, mely mondjuk Istenre, szerelemre, boldogságra, létértelemre, effélékre reflektálna. Íme az egyik ideologikus (?) kapocs, mi szerzőinket világmépi-leg összeköti.

3.

Tovább menve: mivel antológiáról van szó, elkerülhetetlen a kötet eklektikus, széttartó mivolta, hisz szerzői nemük, életkoruk, végzettségük, világmépiük, lakhelyük, életkörülményeik, habitusuk, etc. tekintetében különbözőek. Mi magyarázza hát ilyenén társításukat, mi az, ami összeköti őket?

Támpontul szolgálhat (2 számú kapocs?), hogy udvarhelyszéki, székelyföldi költők mindannyian. De mindez csak az obligát fenntartásokkal. Posztmodern ironiával, illetve önironiával: Hiszen mi az a Székelyföld? Létezik egyáltalán? Ha igen, miként? Konstruktum vagy valós? Szellemi tér? Netán szimbolikus? Lehet csak egy létérzés? Zsákutcás magyar történelmi trauma, ld. Trianon? Hargitai fecskemadár és Gábor Áron rézagyúja? Erkölcsi kánon? Hitvallás? Vagy szilvapájinka és székelykáposzta? Wass Albert? Vagy inkább Nyíró József? etc.

Ezen kérdésfelvetések által bevonzott problematikát elkerülendő, a Deleuze-Guattari szerzőpáros filozófiai fogalmát, a *rizómát* alkalmaznám, mint talán legkézenfekvőbb (semleges, szaktudományos?) interpretációs eljárást.

Lapidárisan megelőlegezve: ez egy *rizóma formájú könyv*.

4.

No de mit jelent(het) ez? Mi a bánat az a *rizóma*? – kérdezheti joggal a mindenkori ártatlan olvasó.

Foglaljuk össze hát a főbb jegyeit: „a fákkal vagy azok gyökereivel ellentétben a rizóma bármely pontján képes bármely más ponttal összekapcsolódni, vonásai nem szükségszerűen azonos természetű vonásokra utalnak, igen eltérő jelviszonyokat hoz működésbe, sőt nem-jel állapotokat is. A rizóma nem vezethető vissza sem az Egyre, sem a sokfélelre. Nem az Egyből deriválható sok(féle), de nem is a sok(féle), amelyhez az Egy hozzáadható ($n+1$). Nem egységekből, hanem *dimenziókból áll, vagy még inkább mozgásban lévő irányokból*. Nincs se kezdete, se vége, mindig csak közepe van, ahonnan kihajt és kiárad. Létrehoz egy alany és tárgy nélküli vízszintes n dimenziójú sokfélélet, mely konzisztenciasíkra teríthető, és amelyből az Egy mindig kivonható ($n = 1$).” – mondja Deleuze és Guattari.

Rizóma pl. a darázsraaj vagy a patkánysereg. Rizomatikus gyökérzet pl. a csicsóka, stílszerűbben csókarépa, kocirépa, pucokrépa, földialma, tótrépa, krumpli, burgonya; mifelénk leginkább pityóka.

És „a rizóma bárhol megszakítható, bárhol megtörhető, hiszen vonalai mentén újból lesz. Minden rizóma szegmentációs vonalakkal áll, ezek mentén rétegződik, territóriumokba szerveződik, kap jelentést, tulajdonítható stb.; ugyanakkor vannak rétegtelenítő törésvonalai is, melyeknek a résein át állandóan eltűnik. Amikor a szegmentációs vonalak elszakadnak, szétrobbannak, a rizómában törés jön létre, a *törésvonal része a rizómának. E vonalak folyton egymásra utalnak.*”

A rizóma inkább kartografikus, a térképhez hasonlóan számtalan kimenettel, kijáráttal rendelkezik. Nem másról van itt szó, mint a sokféleségekről, a vonalokról, rétegekről és szegmentumokról, a szökésvonalokról és intenzitásról, az elrendeződésekről és annak különféle fajtáiról.

Ergo: kötetünk szabálytalanul indázó hálózat, csomósodási pontokkal, „különféle módon megformált anyagokból, teljesen eltérő időkből és gyorsaságokból áll össze. A könyvben, mint minden dologban, vannak artikulációs vagy szegmentációs vonalak, rétegek, összefüggő territóriumok; de vannak szökésvonalak, a territóriumokat szétvető, deterri-

torializáló és rétegtelenítő mozgások. Mindezek, vagyis a vonalak és a mérhető sebességek egyfajta elrendeződést hoznak létre. A könyv efféle elrendeződés.”

Rizómát alkot a világgal.

5.

Ezt alátámasztandó, nézzük akkor (terjedelmi megfontolásokból óhatatlanul csak jelzésszerűen) a példákat, kötetünk verseit! Hogyan aktualizálódnak, áradnak-hajtogatódnak ki belőlük a síkok, vonalak, rétegek, dimenziók, idők, sebességek. Hogyan formálódnak csomópontok, figurák, szökésvonalak, perceptumok és affektumok, stb. – és a már említett széttartás ellenére hogyan rendeződnek mégis össze.

Néhány énáltalam szét- avagy összeszalazott (hogy e Tolnai Ottótól kölcsönzött kifejezéssel éljek) csomópontot/dimenziót/törést/szökésvonalat stb. sorakoztatnák fel az $n - 1$ közül.

Egyik a *családi* kapcsolatok egymásra vonatkoztatható, többé-kevésbé összefüggő territórium. Bágyi Bencze Jakab anyaversében a „csontos ujjú, aszott mellű” szülé kezét összefogva emígyen szól a templomban: „nincsen nálam mirha, nincsen nálam tömjén, / sem illat, sem látvány, de tudom: a lelkemér’, / Istenem, ki itt vagy, ide ülsz ma mellém –”. Ez a vers-rizóma meglátásom/affektusaim szerint bekapcsolja/jelviszonyba hozza az anyai jóságot, az egyszerűséget, a vidéki tájszólást, az Istenséghez fordulást, a ragaszkodást, a szeretetet, az anya felmagasztalását, stb. Amikor ugyanezen „asszony-ember Irma” kórházba kerül, füvek, mezők, nádasok, madarak, konyhai edények, stb. fohászat halljuk: „jógyuljon, gyógyuljon”! Ez viszont már Kányádi Sándor *XC. zsoldárával* kapcsolódik össze, de kihalljuk belőle természet-ember pantheisztikus összhangját is. És (potenciálisan) így burjánzik tovább a végtelenségig???

Lőrincz József anyaversében ismét más rizóma-dimenziók nyílnak meg. Ott az anya „álomba öltözködött / Öltött magára elmulás ködöt”, de álmában „...elszáll a köd / És Ő ott áll előttem úgy ahogyan örök”. P. Buzogány Árpádnál pedig „Mosolya holddá kerekedik / majd fölötünk az égben.” Azaz egyfajta ellenrétegek síkja jegecesedik ki: emlékezet és állandóság, öröklét és végesség, teljesség és „fény az éjszakában”

(*P. Mobil*), transzcendencia és bizonytalanság, vertikálitás és *Himmelsreise*, a hold szelíd szűrt fénye és az anyai szeretet, stb.

Amikor viszont az apa „két lovát itatni vezette / ...két erős karjával dacukat tartotta, / tartotta s énekelt – /.../ az ég helyrebillent –” akkor Bágyi Bencze Jakab versében Tompa *Lófürösztését* is látni/hallani véljük, Imrét és Áront. És ez rögtön összeköt bennünket a transzilván gondolattal, Kós Károllyal, Áprilyval és a parajdi tájjal, az I. világháborúval, traumával és megbékéléssel. Ez utóbbihoz ad hozzá egy újabb hajtást Sente B. Levente verse: „Azt mondta nekem a drága jó apám – / ne akarj fekete éj leplébe, ne akarj / gránit-szívvel feküdni, /.../ mások szívében is jó helyen lesz a világ.”

És máris egy újabb csomópont körvonalazódik: a *szülőföld*, a (természeti) *táj*, és az ahhoz kötődő traumatikus (?) történet. Ehhez kapcsolódhat: *Szarvasbögés* (Bágyi Bencze Jakab), *Csanády György* és a „csapongó kisebbségi lét” (Kacsó András), Jánosi András történetei úton Kanada felé, az *Áronok* (Tamási Márton, Gábor) és a Küküllő (Sánduly Lajos), ott „dalol a Hargita, /.../ szenvedés a sorosom, Golgota.” (Ványolós István).

Minden van itt, és mindennek az ellenkezője is – a már említett *n* dimenziójú sokféle. És lehetetlenség rögzíteni a folyamatosan megnyíló és változó dimenziók összemosódó, vibráló működését: földrajzi és tájnyelvi elemek, egyéni és kollektív, költői és hétköznapi, konkrét és elvont határtapasztalata a *kisebbségi létezésnek* (újabb rizóma-dimenzió), ahol a vers is szinte csak dadogás. „...kiürült, értelmük vesztett / szavak sivataga lettem” (B. B. J.), és „Nincsen, miről álmodni. Kényszer/mondatt ki minden szóvirágot. / Szájadból lopják a szavakat, / amíg a tollad végét rágod.” (P. B. Á.)

A továbbiakban csak vázlatosan: a *hit* és az *istenség*, a megváltás *keresése* egy másik (deterritorizáló) territórium: *Csikebokor-turizmus* (Sz. B. L.), *Szenthely-haikuk* (V. I.), „...ránk zárta Isten a házat” (N. I.), és mégis, „valahol fölöttem, / két galaxis közt / elveszett szóimmal / énekel az Isten” (B. B. J.).

Ami az *egyéni megváltást/szerelmet* illeti, ez egy újabb mozgásirány: „a boldogság csak pohár alján a lé”, „álmodban lehetsz és lehetek / mi nem voltam sohase leszek /.../ egy sóhaj mi végül bennreked / szegre akasztott emlékezet / félmosoly félszeg félmozdulat / ki mutatja a

járatlan utat” (N. I.), amikor *Ott a fény a szemedben* (P. B. Á.), de ugyanakkor „való, hogy lelakták terveinket. / a dalt. a szót. a percet és a csöndet. /.../ és itt a fény csak járőrözni bír - / a megmaradás szabálytalan / végtelenjében. mégis biztos pont. / ma teremtsünk istent. hátha van.”. Mivel „zsugorodok veled nem lehet / magamat átálérjem”, „hold vagyok. apadok, feltörök” (Péter Erika).

6.

Végül, amit felrónék: a szerzőket bemutató felvezetők egységességére oda lehetett volna figyelni (hol E/1, hol E/3 személyben íródtak), valamint (sértődés nélkül!) a hullámzó minőség is bosszantó néha: profik és műkedvelők (ragrímek, verssorokba tördelt közhelyek, pl. „jőjön hát minek jönnie kell”, „a jó versek ésszel elemezhetetlenek”, stb.) vannak egymás mellé felsorakoztatva. Antológiáról lévén szó, mondjuk, ez elkerülhetetlen. És nem feltétlenül baj.

7.

Összegezve: ez egy késő modern (szívfájdító és nosztalgikusan keserű) rizóma-kötet. Még csak nem is posztmodern, nemhogy meta-, epi- vagy szürmodern, esetleg poszt-posztmodern, effélék. Mert itt még ironia is csak elvétve. Mert ezekben a versekben még ott van az individuum, a még nem visszavont vagy szinte-én, ott van annak kalandja és esendősége, ott a katarzis, a szerelem, Isten (avagy a keresése), a természet, a szépség, a titokzatosság, az emelkedettség, stb. megragadására tett nyelvi kísérlet: dallam, rím, ritmus, metafora, stb. révén.

EGYSZÓVAL: provincializmus ide vagy oda, várom a folytatást.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán – Marosvásárhely

Abrán Tünde – Székelyudvarhely

Albert Ernő – Sepsiszentgyörgy

Albert Géza – Székelyudvarhely

Andrási Iлона – Alsósófalva

András Pál – Bukarest

Antal Attila – Csíkszereda

Antal István – Székelyudvarhely

Antal Margit – Csíkszereda

Br. Apor Csaba – Marosvásárhely

Árvay Katalin – Sepsiszentgyörgy

Asztalos István – Székelyudvarhely

Bács Károly – Csíkszereda

Bajna György – Gyergyószentmiklós

Bakk-Dávid Enikő – Kézdivásárhely

Bakk Pál – Szentkatolna

Bakó Botond – Nagyenyed

Balázs-Bécsi Emília – Gyergyóremete

Balázs Dénes – Csíkrákos

Dr. Balázs Lajos – Csíkszereda

Balázs Zsuzsanna-Erzsébet – Csíkszereda

Balázsi-Pál Etel – Csíkszereda

Bálint Csaba – Csíkszereda

Bálinth Erzsébet – Csíkszereda

Bán Kata – Székelyudvarhely

Bán Árpád – Alsóboldogfalva

Barabás Imre – Gyergyóremete

Baracsi Levente – Arad

Bardócz Ferenc – Gyergyóditró

Baricz Lajos – Marossszentgyörgy

Bartha Árpád – Kászónújfalva

Bartha György – Csíkszereda

Bartha Imre – Székelyudvarhely

Bartók Melinda – Kézdivásárhely

Bartos Jenő – Jászvásár

Bege Károly – Gyergyócsomafalva

Benkő Levente – Magyarvita

Berszán Lajos – Gyimesfelsőlók

Bíró Ambrus Lenke – Székelyudvarhely

Bíró Gábor – Csíkmadaras

Dr. Bíró Gábor – Kézdivásárhely

Bíró Géza – Gyergyószentmiklós

Bíró László – Kalotaszentkirály

Bíró Levente-Tibor – Kézdivásárhely

Bíró Réka – Barót

Bíró Sándor – Gyergyószentmiklós

Blénassy Jolán – Székelyudvarhely

Bocskay Vince – Szováta

Bodó István – Csíkszereda

Bodor Antal – Csíkszereda

Bodor Attila – Sepsiszentgyörgy

Bodor Júlia – Gyergyóditró

Bogdán Zsolt – Kolozsvár

Bogos Zsolt – Csíkszereda

Borbáth Erzsébet – Csíkszereda

Borbély László – Csíkszereda

Borbély Tamás – Marosvásárhely

Borbély Zsolt Attila – Arad

Borboly Csaba – Csíkszereda

Dr. Borboly István – Gyergyócsomafalva

Dr. Borcsa János – Kézdivásárhely

Bölöni Domokos – Marosvásárhely

Bölöni Ildikó – Bikafalva

B. Tomos Hajnal – Négyfalva

Burus János Botond – Csíkszereda

Czikó László – Búzásbesenyő

Császár Vilmos – Csíkrákos

Csávossy György – Nagyvárad

- Csatlós Mihály Levente – Kézdivásárhely
 Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Cserey Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József – Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárad
 Dimény János – Nagybacon
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagy József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószentmiklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes

- Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
Haáz Sándor – Székelyudvarhely
Hadnagy Géza – Farkaslaka
Halász Péter – Gyimesközéplak
Hantz András – Kolozsvár
Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
Hertza Mikola – Csíkszereda
Dr. Holló Attila – Csíkszereda
Hubert Sándor – Bukarest
Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
Imecs Márton – Kolozsvár
Incze Szabó László – Marosvásárhely
Istvánffy Katalin – Torda
Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
Jancsó Miklós – Kolozsvár
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Joikits Attila – Szilágysomlyó
József Álmos – Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kacsó Elemér – Temesvár
Kacsó József – Hármásfalu
Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Káli Király István – Marosvásárhely
Kánya József – Csíkszereda
Katona Gizella – Kolozsvár
Kedves Béla – Gyimesközéplak
Kelemen Hunor – Csíkszereda
Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
Kerekes Ágnes – Nagyvárad
Keresztes Éva – Brassó
Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
Király Gyöngyi – Marosvásárhely
Király Zoltán – Kolozsvár
Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
Kocsis László – Marosvásárhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán Gábor – Énlaka
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Szentegyháza
Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Béla – Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
Kovács Katalin – Csíkszereda
Kovács Mária – Székelyudvarhely
Kovács Piroska – Máréfalva
Kovács Zsuzsanna – Bukarest
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
Köllő Éva – Borszék
Kristó Tibor – Csíkszereda
Kürti Miklós – Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
László Csaba – Csíkszereda
Lászlófy Pál István – Csíkszereda
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely

- Lehoczky Ferenc – Arad
 Léstyán Dénes – Csíkszereda
 Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
 Loghin Gizella – Brassó
 Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
     Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulaféhevár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maștaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárád
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
     (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárád
 Suba Ilona – Marosvásárhely

- Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagygálambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkcsicsó
 Szabó Magdolna – Csíkcsicsó
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szőcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Maroszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálbis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövéte
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálbis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Vig Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz

- Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
     Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
     ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
     Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
     delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
     sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
     Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
     zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
     Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db. egy-
     éves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont –
     Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsí-
     szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
     zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsí-
     szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
     zetés)
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csíkmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószárhegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
     márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdi-polyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kőkös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárád-
     magyarós

- Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szentersébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágón
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószentmiklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csíkszereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum – Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Petőfi Sándor Általános Iskola – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyószentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnásfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége Erdővidéki Szervezete – Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft. – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspökség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Küllapcsolati Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császárs Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 Dr. Gönczi Béla – Nagykőrös
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest

- Kézdi Anna - Battonya
Király István - Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András - Pócsmegyer
Kiss Anna - Budapest
Kiss Bálint - Budapest
Kiss Éva - Budapest
Dr. Kiss Ferenc - Csereszegtomaj
Kis Krisztián Bálint - Szolnok
Kisslaki László - Kéthely
Kollár Albin - Dunakeszi
Kósa Lajos - Debrecen
Kosza Csaba - Sukoró
Kovács Árpád - Ugod
Dr. Kovács Klára - Császáz
Kökényessy Szilárd - Budapest
Kőfalvi Magdolna - Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
Kulcsár Júlia - Budapest
Dr. Kussinszky Péter - Budapest
Kuti József - Tura
Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
László János - Debrecen
Lezsák Sándor - Budapest
Lezsák Tibor - Budapest
Dr. Lukács Csaba - Fonyód
Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
Maczkó Gergő - Pogány
Makai Judit - Budapest
Máriás József - Nyíregyháza
Márkus Béla - Debrecen
Marosi Gábor - Budapest
Márton Károly - Hőgyész
Márton Lajos - Budapest
Dr. Medgyessy István - Debrecen
Mészáros János - Gödöllő
Miakich Gábor - Budapest
Mihály-Kádár Katalin - Ágfalva
Miklós András - Miskolc
Dr. Molnár Jenő - Budapest
Molnár Levente - Szigetmonostor
Molnár Sándor - Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér - Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor - Pápa
Dr. Nám Lóránt - Szombathely
Németh István - Százhalombatta
Németh Zsolt - Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
Dr. Oszoly Tamás - Budapest
Pados József - Sárszentmihály
Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea - Eger
Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
Papp Péter - Budapest
Pataki Gábor Zsolt - Budapest
Paulovics Tamás - Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos - Bakonyszücs
Péter László - Szeged
Pintér Henriett - Budapest
Dr. Pocsay Gábor - Gyula
Polóny Levente - Budapest
Pomogáts Béla - Budapest
Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza - Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika - Budapest
Dr. Sándor Pál - Simontornya
Silay Ferenc - Szeged
Simai László - Veszprém
Dr. Szabó Béla - Göd
Szakó Éva - Budapest
Szakolczay Lajos - Budapest
Szász Miklós György - Budapest
Szarka Gábor - Pomáz
Szarvas László - Tura
Szathmári István - Zsádány
Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg

Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Szőnyi László Pál - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém
 Ungváry Rudolf - Budapest
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zalán Tibor - Budapest
 Zsolnai József - Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyói Faluház és Könyvtár
 - Algyó
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkár-
 sága - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest

Magyar Patrióták Közössége - Buda-
 pest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 MTA Titkárság - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyó
 Országgyűlés Hivatala - Budapest -
 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Páterház Panzió - Szentés
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke - Clifton
 Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 György Ildikó - Highland
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland
 Kovács László - Loveland
 Oszváth Ildikó - New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dènes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várदारóc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultz Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

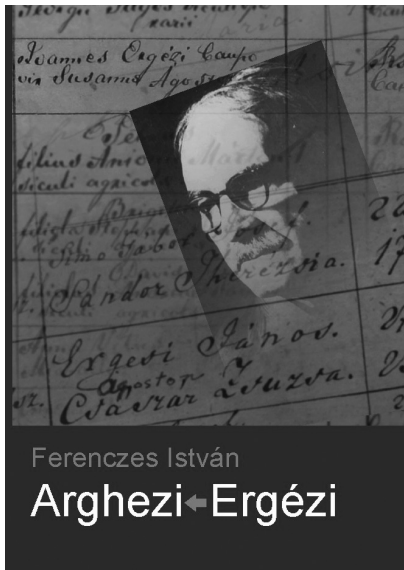
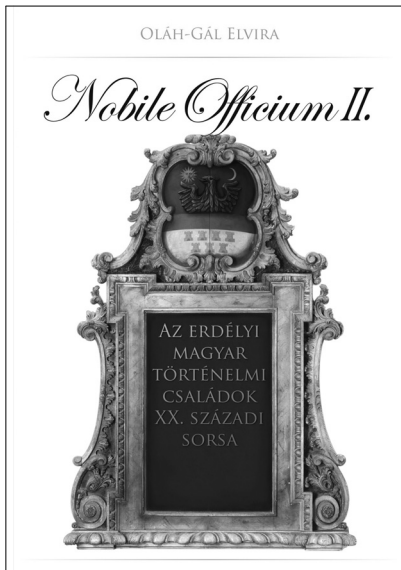
Szerbia

Apró József – Topolya
 Benda Török Lívía – Moholgunaras
 Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarakanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybecskereki Gimnázium –
 Nagybecskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb kötetek:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű – A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.